

LEGEA ȘI VIAȚA

Publicație științifico-practică
ISSN 1810-309X

Întreprindere de stat
Fondator – Agenția Proprietății Publice
Certificat de înregistrare
nr. 10202264 din 11.02.1993

Publicație acreditată de Consiliul
Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică
al Academiei de Științe a Moldovei prin
Hotărârea nr. 169 din 21.12.2017
Revista este inclusă în baza științifică
internațională Index Copernicus International
(Republica Polonă)

Tipul C

Asociați: Curtea Constituțională, Curtea Supremă de Justiție, Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” (Cahul), Universitatea Slavonă, Universitatea „Spiru Haret” (Constanța), Universitatea „Petre Andrei” (Iași), Universitatea de Stat din Herson (Ucraina).

Se editează din ianuarie 1991

Nr. 11 (335) 2019

Redactor-șef L. Arsene,
dr. h. c. mult.

Colegiul de redacție:

Gh. Alecu, doctor în drept, profesor universitar (Constanța, România); T. Barzo, doctor hab. în drept, profesor, (Miskolc, Ungaria); V. Bujor, doctor în drept, prof. univ.; Gh. Costachi, doctor hab. în drept, profesor univ.; V. Cușnir, doctor hab. în drept, profesor univ.; D. Garadjaev, doctor în drept, profesor, Judecător la Curtea Constituțională (Bacu, Azerbaidjan); E. Haritonov, doctor hab., profesor, membru cor. al AND (Odesa, Ucraina); E. Ișcenco, doctor hab. în drept, profesor (Moscova, FR); T. Kolomoș, doctor hab. în drept, profesor (Zaporojie, Ucraina); J. Kovac, doctor hab. în drept, profesor, Universitatea Paneuropeană (Bratislava, Slovenia); A. Lonciacov, doctor hab. în drept, profesor (Habarovsk, FR); V. Stratonov, doctor hab. în drept, profesor (Herson, Ucraina); V. Șepitico, doctor hab. în drept, profesor, membru cor. al AND (Harcov, Ucraina).

Adresa redacției:
Casa presei, et. 5
str. Pușkin 22, mun. Chișinău, MD - 2012,
Republica Moldova
Tel.: 022-233 790;
022-234 132 (contabilitatea)
E-mail: legea_zakon@mail.ru

Index: RM 77030

© Legea și viața
Pagina web: www.legeazakon.md
www.legeasiviata.in.ua

SUMAR

- Gheorghe COSTACHI, Vadim ENICOV. Neretroactivitatea legii ca garanție de respectare a drepturilor omului 4
- Octavian MARIAN. Statutul persoanei în statul de drept: abordări conceptuale 9
- Vasile DOBÎNDA. Unele considerații privind coraportul răspunderii juridice cu răspunderea socială în Teoria Generală a Dreptului... 15
- Vladimir PUICA. Elemente de drept penal comparat privind infracțiunea de exces de putere sau depășire a atribuțiilor de serviciu 19
- Ion FRUNZE. Considerații generale privind conflictele armate fără caracter internațional în lumina prevederilor statutului curții penale internaționale..... 24
- Andrei SMOCHINĂ, Maria GRĂU-PANȚUREAC. Repertoriul normativ privind consfințirea răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral 31
- Vitalie MOSCALCIUC. Garanțiile procesual-civile ale reclamantului la examinarea cauzei în lipsa pârâtului 37
- Sergiu TUREȚCHI. Cooperările juridice internaționale în domeniul protecției mediului înconjurător 43
- Наталья ШЕЛЕНГА. К вопросу о принципах правового статуса личности 48
- Оксана МАЛЯРЧУК. Этапы развития концепции разделения властей: теоретико-правовой аспект и значение для развития современного государства 55

CZU: 342.7:340.131(478)

NERETROACTIVITATEA LEGII CA GARANȚIE DE RESPECTARE A DREPTURILOR OMULUI

Gheorghe COSTACHI,

doctor habilitat în drept, profesor universitar, cercetător științific principal al Institutului
de Cercetări Juridice și Politice;

Vadim ENICOV,

membru în Consiliul de supraveghere al Băncii Naționale a Moldovei, Doctorand în Institutul de Cercetări
Juridice și Politice

Studiul de față examinează una dintre componentele principiului securității juridice – neretroactivitatea legii. Neretroactivitatea legii este un pilon al securității juridice consacrat în Convenția Europeană pentru Drepturile Omului și Constituțiile majorității statelor lumii. Neretroactivitatea legii este fundamentală pentru statul de drept și indispensabilă respectării drepturilor omului. Teoria juridică cunoaște mai multe aspecte ale neretroactivității legii, inclusiv excepții și interpretări. Examinarea acestora în contextul legal este esențială pentru aplicarea corectă a normelor de drept.

Cuvinte-cheie: *Neretroactivitatea legii, stat de drept, securitate juridică, garantarea drepturilor omului, teoria juridică, context legal.*

NON-RETROACTIVITY OF LAW AS GUARANTEE FOR RESPECTING HUMAN RIGHTS

Gheorghe COSTACHI,

Doctor habilitat of law, Professor, Chief Researcher of the Institute of Legal and Political Studies of the Academy of
Sciences of Moldova;

Vadim ENICOV,

member of the Supervisory Board of the National Bank of Moldova, Research doctorate, Institute for Legal, Political and
Sociological Research

The present study examines one of the components of the principle of legal certainty – the non-retroactivity of law. The non-retroactivity of law is a pillar of legal certainty consecrated in the European Convention on Human Rights and the constitutions of most states of the world. The non-retroactivity of law is fundamental to the rule of law and indispensable to respect human rights. The legal theory knows several aspects of the non-retroactivity of law, including exceptions and interpretations. Examining them in the legal context is essential for the correct application of the rules of law.

Keywords: *Non-retroactivity of law, rule of law, legal certainty, guarantee of human rights, legal theory, legal context.*

Introducere. Multiplele aspecte ale principiului securității juridice au fost examinate minuțios de teoreticieni și practicieni pe parcursul timpului. Unul din pilonii de bază și, probabil, cel mai vechi este cel al neretroactivității legii. Normele cu privire la efectele și aplicarea legilor în genere, inițial, aveau următorul conținut: „Legea dispune numai pentru viitor; ea n-are putere retroactivă”, după modelul Codului civil francez din 1804, care în articolul 2 statuează că: „**La loi ne dispose que pour l’avenir; elle n’a point d’effet rétroactif.**”[1]. Practic de la norma juridică privind neretroactivitatea legii s-au dezvoltat celelalte componente ale securității juridice: previzibilitatea, accesibilitatea și

interpretarea unitară a legii. Toate elementele numite asigură aplicarea legală a legii și respectarea drepturilor omului. Într-un sens mai larg, acestea sunt caracteristicile noțiunii de legalitate. Ca regulă generală, legea nu se aplică pentru trecut. Totuși, ca orice regulă și aceasta are excepții aplicabile atât în dreptul penal, cât și în dreptul civil. O problemă jurisprudențială aparține retroactivității o reprezintă și interpretările. Normele legale nu persistă veșnic. Legislația este supusă unui proces permanent de perfecționare, adaptare și interpretare. Acestui proces contribuie relațiile sociale în dezvoltare, jurisprudența instanțelor judecătorești și cercetările teoretice doctrinale. Scopului de perfecționare

a legii relative drepturilor omului servește și prezentul studiu.

Reglementare. Normele juridice puse la baza reglementărilor constituționale ale multor state cu referire la retroactivitate se conțin în **Convenția Europeană a Drepturilor Omului**. Baza principiului legalității, indispensabil de principiul securității juridice este pusă în articolul 6 din Convenție: Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public și în termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptată împo-

triva sa. Articolul 7 din Convenție statuează că, nimeni nu poate fi condamnat pentru o acțiune sau o omisiune care, în momentul săvârșirii, nu constituia o infracțiune potrivit dreptului național sau internațional. De asemenea, nu se poate aplica o pedeapsă mai severă decât aceea aplicabilă în momentul săvârșirii infracțiunii.[2, p. 7] Această normă se referă la retroactivitate și regula de neretroactivitate a normei care înrăutățește poziția persoanei supuse urmării. Deși, inițial, s-a referit la pedeapsa penală și poziția inculpatului, ulterior această regulă a cuprins alte domenii legale, fiind aplicabilă primordial dreptului civil.

În articolul 4 din **Constituția Republicii Moldova**, este indispensabilă legătura între dispozițiile constituționale și respectarea drepturilor omului: dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte. Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale. Articolul 22 din Constituție concretizează: nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care, în momentul comiterii, nu constituiau un act delictuos. De asemenea, nu se va aplica nicio pedeapsă mai aspră decât cea care era aplicabilă în momentul comiterii actului delictuos[3, p. 6]. Jurisprudența Curții Constituționale este fermă în sensul unei interpretări riguroase și univoce a acestor prevederi constituționale, nelăsând loc la niciun fel de confuzii în privința modului și cadrului de aplicare a acestui text constituțional explicit. Mai jos vom vedea cum norma constituțională cu privire la neretroactivitate este implementată în normele altor acte legislative.

Codul penal introduce normele juridice penale de aplicare a principiului constituțional. Articolul 8 reglementează acțiunea legii penale în timp și instituie neretroactivitate legii penale: caracterul infracțional al faptei și pedeapsa pentru aceasta se stabilesc de legea penală în vigoare la momentul săvârșirii faptei. Imediat articolul 10 cu privire la efectul retroactiv al legii penale stabilește excepția de la regulă menționând că, legea penală care înlătură caracterul infracțional al faptei, care ușurează pedeapsa ori, în alt mod, ameliorează situația persoanei ce a comis infracțiunea are efect retroactiv, adică se extinde asupra persoanelor care au săvârșit faptele respective până la intrarea în vigoare a acestei legi, inclusiv asupra persoanelor care execută pedeapsa ori care au executat pedeapsa, dar au antecedente penale. Iar norma care întărește regula generală se conține în alineatul doi: legea penală care înăsprește pedeapsa sau înrăutățește situația persoanei vinovate de săvârșirea unei infracțiuni nu are efect retroactiv. O desfășurare importantă a normelor retroactivității găsim în articolul 10¹Aplicarea legii penale mai favorabile în cazul pedepselor definitive.[4, p. 10]. Deci, în dreptul penal regula generală de neretroactivitate a legii se aplică cu referire la înrăutățirea poziției și, din potrivă, legea nouă are efect retroactiv dacă îmbunătățește poziția persoanei inculcate. Aceste două părți ale aceleiași medalii reflectă conținutul drepturilor omului prin echitate și umanism.

Codul civil reglementează acțiunea în timp a legii civile în articolul 6. Legea civilă nu are caracter retroactiv. Legea civilă nu modifică și nici nu suprimă condițiile de constituire a unei situații juridice constituite anterior, nici condițiile de stingere a unei situații juridice stinse anterior. De asemenea, legea nouă nu modifică și nu desființează efectele deja produse ale unei situații ju-

ridice stinse sau în curs de realizare. Legea nouă este aplicabilă situațiilor juridice în curs de realizare la data intrării sale în vigoare. De la data intrării în vigoare a legii noi, efectele legii vechi încetează, cu excepția cazurilor în care legea nouă prevede altfel. În cazul situațiilor juridice contractuale în curs de realizare la data intrării în vigoare a legii noi, legea veche va continua să guverneze natura și întinderea drepturilor și obligațiilor părților, precum și orice alte efecte contractuale, dacă legea nouă nu prevede altfel. Respectiv, în aceste situații, dispozițiile legii noi se aplică modalităților de exercitare a drepturilor sau de executare a obligațiilor, precum și de înstrăinare, preluare, transformare sau distingere a acestora. De asemenea, dacă legea nouă nu prevede altfel, clauzele unui act juridic încheiat anterior intrării în vigoare a legii noi contrare dispozițiilor ei imperative sunt, de la această dată, lipsite de orice efect juridic[5, p. 6].

Astfel, reglementările juridice tratează diferite aspecte de retroactivitate a legii. Este definitorie stabilirea caracteristicilor temporale ale raporturilor juridice la care se referă norma: trecutul, prezentul sau viitorul. Totodată, trebuie determinate caracteristicile de stare ale raporturilor juridice: consumate, în execuție sau planificate. În dependență de rezultat este aplicabilitatea legii noi – retroactivă sau neretroactivă. Aspectele legale vor fi desfășurate mai jos prin cercetări teoretice.

Considerații doctrinale. În perioada revoluției franceze neretroactivitatea era considerată „o garanție fundamentală a libertății publice”, dar ulterior prin dezvoltare jurisprudențială și doctrinală, legiuitorul a stabilit că legea poate deroga de la acest principiu, dat fiind că în Franța principiul nu are putere constituțională[6, pp. 469-470]. Ulterior, dezvoltarea normelor retroactivității legilor a concordat permanent cu perspectivele apărării drepturilor omului.

În lucrarea „Constituționalismul și statul de drept în Republica Moldova. Realități și perspective”, **academicianul Ion Guceac** menționează că, protecția drepturilor este una dintre activitățile de guvernare, care oferă persoanei o securitate juridică reală. O trăsătură specifică a acestei activități este existența mecanismelor legale puse atât la dispoziția statului, folosite de acesta pentru impactul pozitiv și reglementarea relațiilor sociale, precum și la dispoziția omului, garantând-i executarea reală a îndatoririlor statului de a proteja drepturile omului în conformitate cu normele constituționale. Totodată, **academicianul** menționează că, în știința juridică „protecția drepturilor omului și cetățeanului” este interpretată în sens îngust și în sens larg. În sens îngust, protecția este înțeleasă ca tip de procedură, iar în sens larg, ca îndatorire constituțională a statului, activitățile sistematice ale organismelor de protecție a drepturilor omului etc. În lipsa unor soluții ale acestei probleme, nu poate fi vorba de o societate durabilă, precum nu poate fi vorba nici despre un stat obișnuit, nemaivorbind despre unul de drept[7, pp. 78-85].

Toți autorii admit că principiul neretroactivității legii este esențial pentru protecția drepturilor omului în fața legii. N-ar exista nicio siguranță pentru persoane dacă, atâta vreme cât o lege este în vigoare, iar ei s-au conformat prevederilor acesteia, s-ar putea repune în discuție, după abrogarea ei, actele încheiate conform dispozițiilor legale. Sau, în alți termeni, legea este un ordin al legiuitorului, iar un ordin nu poate fi valabil decât pentru viitor; nu se poate pretinde cetățenilor supunerea față de o lege pe care n-o puteau cunoaște întrucât încă nu exista.[8] Și, pentru a conchide, „dacă un individ care se supune ordinului legii ar putea să fie tulburat sub pretextul că o lege ulterioară a modificat termenii reglementării existente anterior, legea și-ar pierde orice putere,

pentru că nimeni n-ar mai putea măcar să execute ordinele legii de teama actelor care, deși făcute legitime, ar fi ulterior criticate de o lege nouă și necunoscută”[6, p. 468].

Nu trebuie să gândim, totuși, că în Franța și în orice altă țară în care retroactivitatea legii este lăsată la aprecierea legiuitorului, cu condiția ca ea să fie, de fiecare dată, expres și neîndoiește prevăzută, renunțarea, prin voința legiuitorului, la neretroactivitate - întrucât aceasta nu are valoarea unui principiu constituțional - ar putea duce la practici legislative abuzive, ori măcar foarte frecvente. Este ceea ce a decis, formal, **Consiliul constituțional francez** în decizia 98-404 din 18 decembrie 1998 (publicată în Jurnalul oficial din 27.12.1998) în termeni pe care îi reproducem riguros: „Dacă, nu mai puțin, legiuitorul are facultatea de a adopta dispoziții fiscale retroactive, el nu poate să facă aceasta decât în considerarea unui motiv de interes legal suficient și sub rezerva de a nu lipsi de garanții legale exigențele constituționale.” În speță Consiliul constituțional a declarat, tocmai pentru acest motiv, contrară Constituției o dispoziție legală a legii care îi fusese supusă spre judecare[6, p. 470]. În deplină concordanță cu cele expuse, doctrina juridică, în ipoteza că în legislațiile unor state, ca și în legislația franceză, principiul neretroactivității nu este înscris în Constituție, ci doar în Codul civil, cu consecința că legiuitorul ordinar poate înlătura acest principiu prin adoptarea unei legi retroactive - a admis unanim că neretroactivitatea este regula, iar retroactivitatea excepția. Așa cum menționează și **profesorul cercetător Victor Balmuş**, după o analiză minuțioasă a legislației Republicii Moldova, actelor normative și recomandărilor Uniunii Europene, jurisprudenței Curții Constituționale, a Curții Europene pentru Drepturile Omului, doctrinei în domeniu, derogarea și excepția reprezintă procedee tehnice aplicate la elaborarea actului

legislativ (normativ) pentru a ajusta normele juridice ale acestuia la condițiile reale ale mediului social și a asigura echitatea și eficiența reglementării juridice, luând în considerare că, nu pot exista derogări de la principiul securității raporturilor juridice (art. 6 §1 al Convenției) decât doar dacă anumite motive substanțiale și imperioase o cer.[9, pp. 124-132]

Pentru înțelegerea profundă a conținutului normelor privind retroactivitatea legii, vom apela succint la reperele gândirii juridice de la începutul secolului XX: Cu privire la aplicarea legii în timp și la regula neretroactivității legilor, **profesorul Matei Cantacuzino** arăta că - în rezolvarea problemei privitoare la câmpul de aplicare a legilor în timp „trebuie să ținem seama de următoarele două principii: pe de-o parte, legea nouă trebuie să aibă preferință față de legea veche pentru îndoitul motiv că în mod teoretic ea realizează sau e menită să realizeze un progres social, o stare mai bună și pentru că trebuie în principiu să aibă o putere obligatorie obștească, uniformă pentru toți. Dar, de altă parte, siguranța raporturilor sociale și asentimentul de care legea trebuie să se bucure în simțul de dreptate al tuturor cer neapărat ca legea nouă să nu nimicească sau să nu modifice, fără un motiv grav de înaltă ordine obștească, acele stări de drepturi care, în momentul când legea nouă intră în vigoare, erau deja traduse în acte de voință și în raporturi, definiții încheiate și valabile după legea în momentul încheierii.”[10, p. 20] Vedem că, în perioada de la revoluția franceză până la legislația modernă, evoluția doctrinară s-a referit preponderent la beneficiul obștesc sau social. Totuși, elementele de progres sau îmbunătățire a situației erau prezente. În dezvoltare firească s-a ajuns la concluzia că nu poate fi beneficiu obștesc neglijând beneficiul individual, deci urmare conștientizării importanțelor evenimente din secolul XX au fost defini-

te normele obligatorii de respectare a drepturilor omului, printre care siguranța raporturilor juridice.

Profesorii C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu considerau că, deși „la prima vedere, problema neretroactivității pare foarte simplă: orice lege nouă reglementează, în principiu, numai actele și situațiile ivite din ziua punerii ei în vigoare; legea veche se aplică la toate actele și situațiile ivite înainte de abrogarea ei”, în practică însă, „problema este mult mai complicată”, făcând următoarele precizări: – doctrina clasică și-a axat criteriul în deosebirea dintre drepturile câștigate și simplele expectative. Când o lege lovește sau modifică drepturi deja câștigate, ea are un efect retroactiv; când lovește sau modifică numai simple expectative, ea nu are efect retroactiv. Prin urmare, o lege, care nu este retroactivă prin natura ei sau prin declarația legiuitorului, nu trebuie aplicată drepturilor deja câștigate în momentul punerii ei în vigoare, însă trebuie aplicată simplelor expectative. Dar ce se înțelege prin drepturi câștigate și prin simple expectative? În general, autorii definesc ca drepturi câștigate drepturile intrate definitiv în patrimoniul nostru și care nu ne mai pot fi răpite prin faptul nimănui, iar ca expectative, simpla speranță de a se folosi de un drept, care nu s-a realizat încă și a cărei realizare este eventuală. Jurisprudența a adoptat în marea ei majoritate acest criteriu clasic, bazat pe distincția dintre drepturi câștigate și simple expectative, iar doctrina modernă combate cu vigoare deosebirea clasică între drepturile câștigate și expectative, întrucât este foarte greu a deosebi în practică drepturile câștigate de simplele expectative; criteriul clasic nu este, deci, destul de clar și de bine definit[12, p. 42].

În ceea ce privește actele cu efecte viitoare și succesive, ale căror consecințe se petrec sub imperiul unei legi noi, alta decât legea în vigoare la momentul când actul

a fost încheiat, pentru a ști dacă putem aplica legea nouă acestor efecte fără a-i da un caracter retroactiv, „cel mai bun criteriu este acela propus de **cercetătorii Colin și Capitani**. După acești savanți trebuie să distingem între consecințele și efectele deja trecute, epuizate sau complet realizate ale unor acte sau situații anterioare și consecințele și efectele viitoare, adică nerealizate în momentul intrării în vigoare a noii legi, ale acelor acte sau situații anterioare. Conform regulii neretroactivității și nesupraviețuirii, în principiu, primele efecte rămân supuse legii vechi, sub care a fost făcut actul, pe când următoarele vor fi supuse legii noi, sub care se îndeplinesc.” Acești autori apreciau că legea nouă este prezumată a fi mai bună decât legea veche și, în consecință, legea nouă trebuie să reglementeze efectele care se produc în viitor ale unor acte sau situații juridice, chiar anterioare promulgării acesteia. Așadar, consecințele trebuie guvernate de legea nouă, pentru că ea se aplică pentru viitor, iar trecutul aparține legii vechi. De la principiul potrivit căruia legea nouă se aplică inclusiv consecințelor viitoare ale situațiilor sau raporturilor juridice chiar anterioare, există două excepții: contractele și legile suplative sau facultative[13, p. 51].

Profesorul Matei Cantacuzino considera că, pentru a răspunde la întrebarea care lege va cârmui efectele raportului încheiat, efecte care rămân a se produce în viitor – „formula general admisă recurge la criteriul drepturilor câștigate pe care legea nouă trebuie să le respecte”. Însă, singurul criteriu sigur se găsește „în noțiunea de raport, întrucât tăria și aplicația legilor de drept privat nu se manifestă decât cu privire la reglementarea raporturilor de la individ la individ. Sunt în domeniul dreptului privat drepturi care se nasc într-un subiect determinat în stare de puteri, de aptitudini, de facultăți opozabile oricui, adică asigurate de respectul tuturor și al

societății și care puteri, aptitudini, facultăți nu se traduc în raporturi determinate decât printr-un act juridic de voință a subiectului dreptului. Astfel este proprietatea [...], astfel sunt drepturile cuprinse în noțiunea de libertate [...], tot astfel sunt puterile derivând dintr-un anumit statut sau dintr-o anumită stare de capacitate, puteri care până când n-au fost exercitate printr-un act de voință nu dau loc la raporturi determinate. Toate aceste puteri pot să fie îngădite sau nimicite pentru viitor prin o lege posterioară nașterii dreptului de proprietate sau stării de libertate, sau de capacitate, fără ca legea care aduce modificări acestor puteri să aibă o putere retroactivă; dar raporturile în care se traduseseră aceste puteri printr-un act de voință al subiectului, anterior intrării în vigoare a legii noi, nu pot fi atinse prin această lege.”[10, p. 25]

În opinia aceluiași profesor, în ceea ce privește drepturile care nu se nasc decât în puterea unui raport determinat, prealabil încheiat, cum sunt drepturile născute din contract, regula neretroactivității „duce neapărat la rezultatul că în principiu efectele viitoare ale contractului, astfel cum ele sunt determinate prin voința comună a părților contractante, se vor realiza potrivit acestei voințe în limitele îngădite de legea în vigoare la momentul când contractul s-a încheiat, fără ca o lege ulterioară să poată avea vreo influență asupra efectelor care mai rămân a se produce în puterea contractului. Totuși această aplicație a normei nu e exactă decât în privința acelor dispoziții legale care sunt interpretative a voinței părților, adică a acelor care determină efectele pe care contractul trebuie să le producă după natura lui și în privința cărora voința părților s-a referit în mod tacit la legea în vigoare în momentul contractării. Când însă o lege ulterioară modifică efectele viitoare ale unei specii de contract sau le exclude pentru satisfacerea unui interes de ordine publică, atunci

dispoziția ce modifică sau prohibitivă a legii ulterioare se aplică și la efectele nerealizate ale contractului anterior încheiat, pentru motivul că ordinea publică, astfel cum legiuitorul o stabilește, trebuie prin esența ei să aibă un caracter de unitate și de uniformă obligativitate pentru toți și că împotriva legii obștești nu poate prevala legea privată a contractului.”[10, p. 37].

Referind-se la redactarea normei de retroactivitate a legii, **profesorul Istrate Micescu** apreciazăcă, „două dispoziții acumulate, condensate: una, care se referă la domeniul de aplicare a legii pentru viitor și fixează în timp crâmpieul de durată asupra căruia legea are vigoare; a doua se referă la trecut și-l exceptează de la punerea în vigoare a unei legi, sustrăgându-l de la autoritatea ei. Acolo însă unde se naște dificultatea este când un eveniment are loc fără a-și epuiza, în însăși clipa apariției lui, toate consecințele. Când suntem în prezenta unor manifestări continue, de oarecare durată, a unui eveniment juridic, durata prelungirii manifestării în timp poate să cadă peste momentul schimbării unei legi. Evenimentele desfășurându-se în timp, au un crâmpie din existența lor sub imperiul unei legi anterioare și un alt crâmpie sub imperiul unei legi viitoare.” În aceste condiții, profesorul utilizează distincția dintre drepturile câștigate și simplele expectative, arătând că „drepturile câștigate nu pot fi modificate de o lege ulterioară, întrucât ele, luându-și ființa valabilă sub imperiul legii anterioare și legea ulterioară neputând să aibă efect retroactiv, ar urma –dacă asemenea drept ar fi tangibil prin punerea în vigoare a unei legi noi –ca legea nouă să aibă putere retroactivă, ceea ce interzice norma retroactivității. Nu sunt decât două categorii de excepții, în care doctrina a văzut, după distincția între drepturile câștigate și simplele expectative, drepturi câștigate: situațiile contractuale și dispozițiile supletive ale legii vechi.” În general,

toate legile se aplică numai pentru viitor, însă, afirma același profesor, există legi, „care, prin starea lor, au putere retroactivă: legile de ordine publică și legile interpretative.”[14, p. 79]. După cum menționează **profesorul Gheorghe Costachi** în lucrarea sa „Principiile fundamentale ale dreptului – garanții ale securității juridice în statul de drept”, legitățile sociale caracteristice doar dreptului se întrunesc în conținutul unei categorii de principii denumite special-juridice. Ele reflectă particularitățile reglementării juridice, determină distincția de alți regulatori sociali și, de aceea, sunt determinate a fi principii ale reglementării juridice. La categoria acestora sunt atribuite: principiul libertății, egalității juridice, răspunderii pentru vinovăție, unității între drepturile și obligațiile juridice, unității între dreptul obiectiv și dreptul subiectiv, principiul garantării de stat etc. Deosebit de important în acest caz este că principiile general-sociale și cele special-juridice pot fi eficiente doar fiind aplicate corelativ[15, pp. 4-11]. Iată de ce insistăm asupra privirii în ansamblu a tuturor elementelor securității juridice, neretroactivitatea legii fiind unul din pilonii acesteia.

În concluzie, retroactivitatea legii, or regula de neretroactivitate a legii se bazează, în primul rând, pe dezideratul asigurării drepturilor omului și siguranța raporturilor juridice. La aplicarea acesteia vom lua seama de criteriul temporal – raport juridic trecut, prezent sau viitor, precum și criteriul de stare al raportului juridic – consumat, în execuție sau planificat. Retroactivitatea legii nu poate fi aplicată pentru înrăutățirea situației individului, dar poate fi aplicată pentru îmbunătățire. Totuși, legiuitorul va evita asemenea ingerințe, păstrând regula neretroactivității. În această afirmație ne conducem de alte elemente ale securității juridice: previzibilitatea, accesibilitatea și interpretarea unitară a legii. Or, legea retro-

activă apriori nu poate fi previzibilă, din simplul motiv că nu a existat la momentul apariției raportului juridic. În același rând, o lege retroactivă va afecta substanțial regulile de accesibilitate și interpretare unitară a legii sub aspectul inexistenței sale la etapa planificării actului juridic și asumării eventualelor consecințe. Doar privite și aplicate în complex elementele numite servesc siguranța raporturilor juridice.

Bibliografie

1. Code civil des Français, 1804, «Wikisource la bibliothèque libre.» [En ligne]: https://fr.wikisource.org/wiki/Code_civil_des_Français_1804 . [Accès le 18 11 2018].
2. Consiliul Europei, „Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale,” 04 11 1950. [Interactiv]: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf. [Accesat 06 08 2018].
3. Parlamentul Republicii Moldova, „Constituția Republicii Moldova,” 29 07 1994. [Interactiv]: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=363979>. [Accesat 29 07 2018].
4. Parlamentul Republicii Moldova, „Codul penal al Republicii Moldova nr.985 din 18.04.2002,” [Interactiv]: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=331268>. [Accesat 23 09 2018].
5. Parlamentul Republicii Moldova, „Codul civil al Republicii Moldova nr.1107 din 06.06.2002,” [Interactiv]: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=325085> . [Accesat 23 09 2018].
6. François Terré, Introduction générale au droit, 5e édition, Paris: Dalloz, 2000.
7. Guceac Ion, „Constituționalismul și statul de drept în Republica Moldova. Realități și perspective,” *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademios”*, nr. 3 (46), pp. 78-85, 2017.
8. Lucian Stângu, „Neretroactivitatea legii în statul de drept,” *Studii de drept românesc*, vol. 21, nr. 4, pp. 319-322, 2009.
9. Balmuş Victor, „Derogarea și excepția în doctrină și în legislația națională,” *Revista de Știință, Inovare, Cul-*

tură și Artă „Akademos”, nr. 1 (36), pp. 124-132, 2015.

10. Matei Cantacuzino, Elementele dreptului civil, București: Cartea Românească, 1921.

11. PUSKÁS Valentin-Zoltán, CHIOREAN Ioana Marilena, „Principiul neretroactivității legii civile – doctrina reflectată în jurisprudența Curții Constituționale,” *Buletinul Curții Constituționale a României*, 2013.

12. C. Hamangiu, I. Rosetti -Bălanescu, Al. Băicoianu, Tratat de drept civil român, București: All Beck, 2002.

13. Ambroise Colin, H. Capitant, Cours élémentaire de droit civil français, Paris: Dalloz, 1923.

14. Istrate Micescu, Curs de drept civil, București: All Beck, 2000.

15. Costachi Gheorghe, „Principiile fundamentale ale dreptului - garanții ale securității juridice în statul de drept,” *Legea și Viața*, nr. 9, 2018.

INFORMAȚIE DESPRE AUTORI:

Gheorghe COSTACHI,
doctor habilitat în drept, profesor
universitar, cercetător științific
principal al Institutului de Cercetări
Juridice și Politice;
Vadim ENICOV,
Doctorand, Institutul de cercetări
juridice, politice și sociologice;
Director al Instituției private pentru
integritate financiară Integrală;
Membru al Consiliului de
supraveghere al Băncii Naționale a
Moldovei
Contact: +37379444301 v.enicov@
gmail.com

Information about the authors:
Gheorghe COSTACHI,
Doctor habilitat of law, Professor,
Chief Researcher of the Institute of
Legal and Political Studies of the
Academy of Sciences of Moldova;
Vadim ENICOV,
Research doctorate, Institute
for legal, political and
sociological research; Director of
the private Institution for financial
integrity Integral; Member of the
Supervisory board of the National
Bank of Moldova
Contact: +37379444301 v.enicov@
gmail.com

CZU: 342.71/.73(478)

STATUTUL PERSOANEI ÎN STATUL DE DREPT: ABORDĂRI CONCEPTUALE

Octavian MARIAN,
doctor în drept

Problema locului și rolului persoanei în spațiul juridico-statal și în cadrul sistemului politic al societății contemporane este una deosebit de actuală pentru doctrina juridică și practica socială. În prezent, modernizarea societății a accentuat și mai mult semnificația deosebită a statutului juridic al persoanei, în calitatea sa de cea mai importantă categorie politico-juridică, strâns legată de structura socială a societății, nivelul democrației și starea legalității. Respectiv, în cele ce urmează ne propunem o succintă analiză a statutului persoanei în statul de drept, cu scopul elucidării esenței, particularităților și legăturii sale cu alte categorii similare.

Cuvinte-cheie: persoană, stat de drept, statut juridic, situație juridică, structura statutului juridic, tipul statutului juridic, capacitate juridică.

THE STATUS OF THE PERSON IN THE ROLE OF LAW: CONCEPTUAL APPROACHES

The issue of the place and role of the person in the legal space and political system of contemporary society is a very actual for legal doctrine and social practice. Currently, namely the modernization of society has widened further special significance of legal status of the person. Respectively, it is considered one of the most important political and legal categories, closely linked to the social structure of society, the level of democracy and legality. Respectively, in the following we propose a brief analysis of the status of the person in the rule of law, with the purpose of elucidating its essence, particularities and its connection with other similar categories.

Keywords: person, rule of law, legal status, legal situation, the structure of legal status, type of legal status, legal capacity.

Introducere. Problema locului și rolului persoanei în spațiul juridico-statal și în cadrul sistemului politic al societății contemporane este una deosebit de actuală pentru doctrina juridică și practica socială. În prezent, modernizarea societății a accentuat și mai mult semnificația deosebită a statutului juridic al persoanei, acesta fiind considerat una dintre cele mai importante categorii politico-juridice, strâns legată de structura socială a societății, nivelul democrației și starea legalității [28, p. 91; 4, p. 39].

Actualitatea subiectului este determinată de faptul că, actualmente, statul de drept se asociază cu totalitatea garanțiilor oferite statutului juridic al persoanei în scopul de a concilia libertatea și

autoritatea. Statul se vrea, astfel, un garant al societății civile, o consecință firească a individualismului recunoscut, stimulat și protejat în societățile deschise, liberale. În centrul construcției statului de drept stă persoana [5, p. 38], statutul juridic al acestuia, toată amenajarea instituțională fiind invocată în scopul protecției acestora [14, p. 226].

Pe de altă parte, atragem atenția că, sub aspect conceptual, în știința juridică, tradițional, există mai multe moduri de abordare a termenilor proprii materiei juridice. Astfel, în sursele naționale și cele străine în domeniu, nu există un consens referitor la conținutul noțiunii de *statut juridic*, aceasta fiind confundată cu conceptele *situație juridică* sau *condiție juridică*; lipsesc crite-

riile care ar permite diferențierea noțiunilor date; nu este conturat minimul elementelor structurale, necesar pentru definitivarea lor. În același timp, și utilizarea conceptelor de *persoană*, *personalitate*, *persoană fizică*, *subiect de drept*, *om*, *individ* sau *cetățean* este destul de confuză. Dar, în drept, joaca „de-a termenii” poate avea consecințe nefaste, de aceea, definirea lor are o importanță practică deosebită [12, p. 50]. Totuși, în lumea definițiilor doctrinare, atingerea unanimității reprezintă un proces anevoios și de durată. Prin urmare, inițiind cercetarea, vom fi nevoiți să recurgem la un compromis: vom clarifica conținutul noțiunilor și termenilor principali, utilizați în această lucrare, fără a pretinde la universalitatea tratărilor înaintate.

Scopul studiului. Pornind de la importanța și actualitatea subiectului, în cele ce urmează ne propunem o succintă analiză a statutului persoanei în statul de drept, cu scopul elucidării esenței, particularităților și legăturii sale cu alte categorii similare.

Discuții și rezultate obținute. Vom demara cu noțiunea de *persoană umană* sau *personalitate*, căci însăși ideea statutului juridic al persoanei/personalității nu își găsește loc într-un sistem juridic decât intermediată prin acest concept și determinată de el ca atare.

Un prim moment ce trebuie specificat, este că pe tot parcursul investigației, folosind termenul *persoană*, nu ne vom referi la persoanele juridice, adică la entitățile sociale (colectivități, minorități, asocieri, grupări, statul) apte, ca atare, să fie subiecte de drepturi și de obligații [6, p. 275-280], deoarece aceasta ar depăși hotarele logice ale tematicii trasate spre investigație. Ne vom referi doar la noțiunea de *persoană umană* luată în singularitatea sa.

În orice sistem juridic *persoana* umană ocupă un loc central, acționând concomitent în mai mul-

te dimensiuni – ca cetățean, ca subiect de drept, ca subiect al diverselor raporturi juridice, ca purtător de drepturi și obligații, libertăți și responsabilități, ca purtător al conștiinței juridice etc. Spre persoană sunt îndreptate obiectivele ordinii juridice în statul de drept, la fel cum de ea este direct dependent și nivelul de cultură juridică al societății. Identitatea persoanei este obiect al protecției juridice și judiciare, implicând aproape toate procesele, categoriile și fenomenele juridice, concentrate în diverse raporturi juridice. Ideea drepturilor subiective nu își găsește loc într-un sistem juridic decât mijlocită prin conceptul de *persoană* care o condiționează ca atare. Însăși calitatea sistemului juridic este apreciată în dependență de poziția rezervată persoanei, de nivelul de protecție a intereselor acesteia, de ansamblul de drepturi acordate, precum și de modul de garantare a acestor drepturi. Deci, calitatea sistemului juridic este determinată de capacitatea sa de a asigura personalității o dezvoltare pleneră, o realizare amplă a potențialului său social și moral [12, p. 51].

Procedând în continuare la identificarea noțiunilor, precizăm că o primă distincție trebuie făcută între termenul de *persoana umană* și cel de *persoană* în sens juridic, adică *persoană fizică*, întrucât nu există sinonimie între acestea. Din punct de vedere pozitivist, între *persoana umană* și *persoana în sens juridic* există o deosebire fixată de norma de drept pozitiv, care recunoaște persoanei umane, în raport de diferite criterii (vârstă, sex, cetățenie etc), o personalitate juridică ce se manifestă sub forma capacității juridice de folosință și de exercițiu, adică a aptitudinii (facultății, puterii) de a avea drepturi și obligații, de a exercita drepturi ori de a-și asuma și executa obligații [3, p. 143]. La vremea sa, H. Kelsen a susținut în acest sens că numai „ordinea juridică confe-

ră omului personalitatea și nu neapărat tuturor oamenilor, sclavii nefiind recunoscuți ca persoane” [11, p. 229]. Deși juriștii din toate epocile au folosit-o, noțiunea de *persoană* nu a purtat întotdeauna aceeași semnificație pe care i-o dăm noi astăzi. Jurisconsultii romani atribuiau calitatea de persoană-în-drept unui număr restrâns de indivizi – celor care aveau capacitate de folosință și de exercițiu. Capacitatea de folosință revenea celor care se bucurau de *status libertatis*, *status civitatis* și *status familiae*” [15, p. 27].

În viziunea autorului A.V. Cornescu, termenul *persoană* presupune rolul social al unui om. Ea este o noțiune abstractă, neconfundabilă cu omul concret, o esențializare, de cele mai multe ori simplificatoare, care operează trecerea de la ființa umană, la ființa socială. *Persona* înseamnă în latină „mască”, „rol”, ceea ce presupune ideea de intermediere dintr-un spațiu într-altul [3, p. 139-140]. Potrivit altor specialiști „cuvântul *persona* desemna la origine, masca pe care și-o pune actorul pentru a juca rolul său. Deci, persoana fizică este aceea care poate juca un rol pe scena juridică.” [10, p. 280].

În context, precizăm că știința dreptului nu studiază omul în integralitatea lui; ea nu studiază omul din punct de vedere filozofic. Știința dreptului tratează oamenii ca participanți la relațiile sociale, și anume, ca participanți ai acelor raporturi sociale care formează obiect de reglementare pentru norma juridică [18, p. 11-12]. Deci, persoana nu este privită în mod izolat de alte concepte ale dreptului. Ea este integrată ca parte esențială a conceptului de raport juridic în care apare ca titular de drepturi și obligații. În cadrul raportului juridic persoana este subiect de drepturi și obligații. Cu alte cuvinte, *persoana fizică* este ființa umană, privită din punctul de vedere al aptitudinii sale de a fi subiect de drept.

Pe de altă parte, trebuie subliniat că noțiunea de *subiect de drept* se distinge de cea de *persoană fizică*, deoarece noțiunea de *subiect de drept* se raportează la un singur drept, la un raport juridic concret în cadrul căruia fiecărui drept îi corespunde un subiect, în timp ce noțiunea de *persoană în sens juridic* se raportează la o multitudine de drepturi; persoana este în mod normal titulara mai multor drepturi. Spre deosebire de noțiunea de *subiect de drept*, noțiunea de *persoană* este polivalentă [16, p. 245]. Pe de altă parte, noțiunea de *subiect de drept* este actuală; ea desemnează titularul actual al unui drept, în timp ce noțiunea de *persoană* este potențială; ea desemnează posibilitatea de a fi subiect de drept [19, p. 45].

În opinia autorului S. Popescu „persoanei fizice i se recunoaște calitatea de titular de drepturi și obligații, deoarece este o ființă rațională, înzestrată cu voință, capabilă să conștientizeze drepturile și obligațiile ce-i revin, scopurile pe care trebuie să le urmărească, prin conduita sa, prin acțiunile sale” [17, p. 229], întrucât ea este o personalitate – o persoană matură, normal dezvoltată, purtătoare a unui nucleu al individualității sale. Din cele expuse este lesne a face concluzia că cuvintele *persoană* și *personalitate* pot fi utilizate ca sinonime, și nu doar din punct de vedere semantic, dar și sub aspectul conotației juridice [12, p. 53].

Într-o concepție pur naturalistă, orice om este subiect de drept fără nicio distincție. Teoria drepturilor omului are ca idee centrală tocmai această identitate dintre om și persoană în sens juridic: „toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi”, „orice individ are dreptul la viață, la libertate și la siguranța persoanei sale”. Această poziție are nu doar o recunoaștere doctrinară, ci și o acceptare plenară în dreptul intern și cel internațional. Astfel, în epoca modernă și în contextul dreptului po-

zitiv al unui stat democratic, orice ființă umană dobândește capacitate juridică prin simplul fapt al nașterii sale. Mai mult, în ultimul timp se pune în discuție chiar recunoașterea deplină a calității de subiect de drept al embrionului uman. În acest sens, se apreciază, că în societatea modernă, calitatea de subiect de drept este recunoscută oricărei persoane fizice, fără discriminări, îngrădirile capacității juridice având un caracter excepțional și, respectiv, numai ca măsură de protecție a persoanei fizice [17, p. 229].

În lumina celor expuse, devine clar că distincția dintre conceptele de *persoană umană*, *persoană fizică* și *persoană* se estompează, reducându-se la faptul că aceasta este subiect al raporturilor juridice, în care se pun în aplicare un set de drepturi și libertăți garantate de stat, precum și se stabilesc anumite îndatoriri [12, p. 54]. Respectiv, în continuare, noțiunile vor fi utilizate cu această semnificație.

Caracteristica persoanei ca subiect al raporturilor juridice în diferite domenii ale dreptului, este, de obicei, asociată atât cu totalitatea drepturilor, libertăților și obligațiilor consacrate în sistemul juridic, cât și cu alte calități juridice, precum cetățenia, capacitatea juridică, garanțiile drepturilor, principiile dreptului, răspunderea juridică etc. Toate acestea, în opinia unor autori, constituie „componente” ale statutului juridic al persoanei [1, p. 44]. Concomitent, aceeași autori numesc *cetățenia* „premisă juridică importantă a statutului juridic al personalității”. Dar cuvintele *componentă* și *premisă* nu sunt sinonime: componenta este ceva care intră ca parte într-un întreg, pe când premisa este punctul de plecare pentru ceva [8]; astfel că cetățenia nu poate fi și parte componentă și premisă a statutului juridic al persoanei.

Referindu-ne la noțiunile de *statut*, *condiție* și *situație* precizăm că acestea sunt tratate în literatura

de specialitate ca sinonime, considerându-se că nu are sens să se facă distincția între ele. În viziunea noastră însă, acest polisemantism nu contribuie la o percepție clară și o analiză adecvată a unor categoriile cheie ale dreptului. Suntem de părerea, că în ciuda identității etimologice a termenelor *statut*, *condiție* și *situație*, convențional înțelesul lor este diferit [12, p. 55].

Este și părerea autorilor care propun să se facă distincție între *condiția juridică* și *statutul juridic*, iar ultimul, ca totalitate de drepturi și obligații, să servească ca bază a condiției juridice a persoanei [22, p. 115]. Un punct de vedere similar, dar care încearcă să depășească disensiunile terminologice, este să se analizeze statutul juridic în sens îngust, ca ansamblul de drepturi și obligații ale persoanei, și în sens larg, incluzând și totalitatea componentelor ce determină poziția individului în societate [26, p. 7-8]. În esență, aceasta este o încercare de a contura statutul juridic al persoanei în sens vast, mergând dincolo de totalitatea de drepturi și obligații legale. Considerăm acest lucru cu siguranță unul pozitiv. Cu regret, o asemenea abordare a conținutului fenomenului studiat se realizează în cadrul aparatului categorial existent, printr-un efort de extindere a conceptului teoretico-științific tradițional al *statutul juridic al persoanei* ca totalitate de drepturi și obligații. Luând în considerație multitudinea de relații sociale, pare inadecvat să ne limităm la un singur termen. Considerăm mai rațional să se facă distincție între două concepte separate – *condiția juridică* și *statutul juridic* al persoanei – raportul dintre ele fiind ca unul dintre întreg și parte.

Condiția juridică a persoanei se prezintă ca un concept generalizator, care dezvăluie toate elementele fixate de sistemul de drept, ce determină poziția individului în societate. Astfel, ca elemente structurale ale condiției juridice a per-

soanei, desigur servesc fenomenele juridice prin care legiuitorul fixează starea de drept a individului în sistemul relațiilor sociale.

În totalitatea fenomenelor juridice, care caracterizează condiția juridică a individului, este necesar de evidențiat sistemul de drepturi, libertăți și responsabilități, recunoscute de stat, ca nucleu al condiției juridice. Acesta ar trebui definit ca *statut juridic al persoanei*. Anume cu statutul juridic al persoanei sunt interconectate toate celelalte fenomene juridice care, în raport cu drepturile, obligațiile și intereselor legale, joacă rolul de aranjamente. Astfel, luate în totalitatea lor, drepturile, libertățile și îndatoririle individului recunoscute de stat, constituie *statutul juridic* – nucleu al *condiției juridice a individului* [12, p. 55].

Totalitatea drepturilor, libertăților și obligațiilor consacrate în sistemul juridic, în conformitate cu care individul, în calitate de subiect de drept, își stabilește comportamentul social formează *statutul juridic al persoanei*. Concomitent cu sistemul de drepturi și obligații, se propune a include în statutul juridic și interesele legale ale persoanei. Sursă a dezvoltării sociale, interesele sociale în multiplicitatea lor, fiind mediate de lege, capătă calitatea de interese juridice și se materializează în forma unor drepturi subiective sau îndatoriri legale. Astfel, interesul se prezintă ca un fenomen anterior drepturilor și îndatoririlor legale. Dar, pe lângă interesele încorporate în conținutul drepturilor subiective și a îndatoririlor legale, există și alte interese ale cetățenilor. Acestea sunt, de exemplu, interesele extrem de diverse ale indivizilor apărute din relațiile de familie, de prietenie, de vecinătate, relații reglementate de norme morale, tradiții, obiceiuri etc. În domeniul de aplicare a protecției juridice, a dreptului, aceste interese nu sunt incluse, deoarece nu au o valoare juridică. Această varia-

te de interese umane este legitimă în sensul că este conformă prevederilor legislației și punerea lor în aplicare nu este interzisă de lege.

Ca urmare, *interesele* se prezintă, în opinia noastră, fie ca o categorie ce se află în afara dreptului, fie ca una ce precede dreptul. Interacționând cu sistemul dreptului interesele îmbracă forma drepturilor și libertăților legale sau chiar a principiilor generale de drept. Prin urmare, statutul juridic al persoanei ar trebui limitat la totalitatea drepturilor, libertăților și îndatoririlor, ceea ce ar permite o identificare clară a structurii acestuia. Interesele care nu sunt consacrate în mod expres în formă de drepturi și responsabilități, puțin probabil să necesite a fi evidențiate ca elemente distincte ale statutului juridic [12, p. 55].

Persoana fizică accede la calitatea de subiect de drept, deci are vocația de a fi titulară de drepturi și de obligații prin investirea ei cu *capacitate juridică*, definită ca aptitudine a omului de a avea drepturi și obligații juridice. Astfel, un alt element al condiției juridice a persoanei reprezintă capacitatea juridică, care este legată, în cele din urmă, de capacitatea individului de a-și conștientiza și dirija acțiunile, comportamentul la general. Anume proprietatea persoanei de a fi liber arbitru își găsește expresie juridică în capacitatea juridică, care poate fi definită ca însușire a persoanei, prevăzută de sistemul dreptului, de a fi purtător al statutului juridic, adică al drepturilor, libertăților și responsabilităților legitime, aptitudinea de a le pune în aplicare și de a răspunde pentru aplicarea necorespunzătoare. Această aptitudine este reglementată distinct în cadrul diferitelor ramuri ale sistemului de drept. În dreptul civil se recunoaște aptitudinea generală a persoanei de a avea drepturi și obligații, făcându-se abstracție de împrejurarea că aceasta are sau nu aptitudinea de a le exercita ea însăși, săvârșind

acte juridice. În celelalte ramuri de drept, aptitudinea de a avea drepturi și obligații se asociază într-o unitate inseparabilă, cu capacitatea exercitării lor de către titular.

Există diferite abordări cu privire la conexiunea dintre capacitatea juridică și statutul juridic al persoanei [13, p. 372-375]: unii consideră capacitatea juridică o condiție prealabilă a statutului juridic [23, p. 36], alții consideră necesar de a o include în statutul juridic ca element constitutiv al acesteia [20, p. 26]. Întâlnim și afirmații conform cărora, capacitatea juridică fiind o categorie mult mai complexă, include în sine statutul juridic al persoanei [25, p. 46]. În sfârșit, există și autori, care le tratează ca noțiuni identice și nu consideră necesar de a examina statutul juridic drept categorie aparte [21, p. 120]. Statutul juridic mai este privit și ca o categorie ce înglobează în sine capacitatea juridică, drepturile și obligațiile omului prevăzute de lege.

Astfel, H.И. Марызов, analizând coraportul dintre drepturile subiective și capacitatea juridică, ajunge la concluzia că ultima este o condiție prealabilă pentru primele. Capacitatea juridică este calitatea subiectului de a avea și de a pune în aplicare drepturi și responsabilități. La rândul său, statutul juridic nu este o calitate, ci atribuția unei persoane. Acest lucru nu înseamnă că capacitatea juridică a persoanei nu are nici o legătură cu statutul lui juridic: ele sunt categorii diferite [23, p. 48].

Această concepție, apărută la mijlocul anilor 60-ci ai secolului XX, în cele din urmă, a câștigat tot mai mare teren în literatura juridică. Deja în anii 70-ci categoria de „statut juridic” a devenit subiect de studiu separat și a primit o dezvoltare largă în scrierile juriștilor, care au apreciat capacitatea juridică și statutul juridic drept categorii distincte [24, p. 52]. În acest sens, В.А. Патюлин definea capacitatea juridică drept calitatea subiectului,

recunoscută de către stat, de a fi subiect de drept, susținând că statutul juridic nu poate fi confundat cu capacitatea juridică, care nu este o sumă de drepturi și obligații, ci doar proprietatea persoanei de a fi subiect de drepturi și obligații [27, p. 58].

În opinia noastră [12, p. 57], o confundare totală sau parțială dintre statutul juridic al persoanei și capacitatea juridică a acesteia, conduce la o devalorizare nejustificată a acestor noțiuni. Se pare că este mai logic de a înțelege capacitatea juridică ca capacitate de a avea drepturi și îndatoriri. Cu alte cuvinte, persoana trebuie să aibă personalitate juridică pentru a fi subiect de drepturi și obligații. Aceste drepturi există, în conformitate cu legea, pentru persoanele care au capacitate juridică, dar nu ca rezultat al realizării capacității juridice. Capacitatea juridică și drepturile și obligațiile persoanei sunt categorii juridice distincte, care caracterizează persoana ca subiect de drept din diferite perspective.

În același timp, capacitatea juridică este privită de autori ca aptitudinea persoanei de a fi titulară de drepturi și obligații. Spre exemplu, capacitatea juridică de drept civil este aptitudinea generală de a avea drepturi și obligații de natură civilă, de a fi subiect de drept în raporturi civile [2, p. 258]. Capacitatea juridică este considerată astfel, etapă inițială de manifestare a drepturilor și obligațiilor persoanei. Aderăm la această poziție și considerăm că capacitatea juridică, ca categorie independentă, are sens și valoare numai ca expresie abstractă, adică posibilitatea abstractă de a fi purtător de drepturi și obligații. În această calitate ea se prezintă ca premisă a statutului juridic.

Capacitatea juridică este egală și neîngrădită, drepturile și datoriile sunt diferențiate și condiționate în exercițiul lor. Capacitatea este o constantă a personalității umane, drepturile și datoriile sunt o vari-

abilă [7, p. 11; 9, p. 101]. În același timp, totalitatea drepturilor și obligațiilor persoanei nu dezvăluie conținutul capacității juridice ca caracteristică legală a persoanei. Modificarea volumului drepturilor persoanei, denotă o schimbare a statutului său juridic și nu a capacității juridice, care rămâne în continuare capacitate a persoanei de a fi purtător de drepturi și obligații. Capacitatea juridică nu se transformă, ea rămâne în nemijlocită legătură cu drepturile și obligațiile persoanei, există în paralel cu acestea, ca o precondiție obligatorie.

Statutul juridic este un fenomen independent, care fixează limitele de comportament al persoanei, determină capacitatea acesteia de a beneficia de anumite bunuri materiale și spirituale, prin specificarea drepturilor, libertăților și responsabilităților în toate domeniile relațiilor publice. Astfel, capacitatea juridică și statutul juridic, în unitate, caracterizează persoana ca subiect de drept.

Caracteristica coraportului dintre statutul juridic al persoanei și alte categorii juridice apropiate nu ar fi completă fără referirea la principiile acestuia. *Principiile* caracterizează statutul juridic al persoanei nu atât din perspectiva structurii sale, cât din perspectiva naturii și conținutului său. Principiile juridice sunt idei fundamentale care, în conformitate cu legitățile obiective ale dezvoltării sociale, direcționează conținutul elementelor structurale ale statutului juridic al persoanei și relațiile lor reciproce, precum și dezvoltarea și utilizarea acestora în contextul progresului social. Folosite în acest sens, principiile capătă valoare normativă. Principiile juridice, inclusiv cele înscrise în constituție, sunt fundamentale pentru determinarea de către legiuitor a statutului juridic al persoanei, a tuturor elementelor sale structurale. Totodată, ele leagă într-un tot întreg multiplele elemente ce determină condiția

juridică a persoanei, înrâurind procesul de dezvoltare și dinamica reglementărilor legislative conform cerințelor noi ale practicii sociale.

Fixarea normativă a principiilor ce determină statutul juridic al persoanei, deschide în fața persoanei posibilități juridice noi. Acestea sunt, de exemplu, oportunitățile legale care decurg pentru fiecare din principiile echității, al egalității tuturor în fața legii și a instanțelor, al nediscriminării. Aceste noi posibilități legale, care decurg din principiile statutului juridic al persoanei, îi îmbogățesc conținutul, precum și conținutul elementelor sale structurale.

La rândul său, *cetățenia* se prezintă ca un fenomen aparte vis-a-vis de statutul juridic al persoanei. Statul recunoaște legal raporturile sale cu persoanele aflate sub jurisdicția autorității sale. Statutul juridic al persoanelor aflate pe teritoriul statului variază în funcție de faptul dacă persoana este un resortisant al acestui stat, un cetățean străin sau apatrid. În istoria dreptului, statutul juridic a fost diferit în raport de calitatea individului de a fi cetățean sau străin. În categoria străinilor existau, de asemenea, distincții, spre exemplu statutul străinului creștin era net favorabil statutului străinului necreștin (și aici depindea dacă era musulman sau evreu) [3, p. 140]. Cu alte cuvinte, ca urmare a afilierei legale la un anumit stat, persoana obținea o nouă calitate – de cetățean al statului respectiv. Deoarece persoana în raporturile cu statul apare într-o calitate specifică – ca cetățean al acestui stat, în măsura în care acesta din urmă îl tratează nu ca pe om la general, dar ca pe un resortisant al său, sau în cazul unui cetățean străin sau apatrid, ca străini – raporturile dintre stat și persoană, mai întâi de toate, sunt mediate de instituția cetățeniei. Ca urmare, poate fi identificat *statutul juridic al cetățeanului, statutul juridic al apatridului și statutul*

juridic al cetățeanului străin, ca categorii distincte.

Cetățenia, ca statut politico-juridic, se prezintă drept o condiție prealabilă pentru obținerea de către persoană a statutului de cetățean al unui stat în deplinătatea sa. Ipostaza de cetățean al statului, cetățean străin sau persoană fără cetățenie determină conținutul statutului său juridic. Deținerea cetățeniei statului constituie o premisă juridică pentru a se bucura de totalitatea drepturilor și libertăților, asigurate și garantate de stat cetățenilor săi, precum și de a-și onora îndatoririle sale legale. Cu alte cuvinte, cetățenia determină statutul juridic al cetățenilor.

Cât privește garanțiile drepturilor și îndatoririlor, acestea afectează în mod semnificativ conținutul și importanța socială a statutului juridic al persoanei. Fără crearea de către stat a unor condiții suficiente pentru exercitarea drepturilor, libertăților și responsabilităților, ele rămân doar niște declarații de intenție. Ca urmare, garanțiile sociale generale (economice, politice, ideologice, etc.), precum și garanțiile juridice, se prezintă ca factori de realizare a statutului juridic al persoanei și nu ca elemente structurale ale acestuia. Garanțiile juridice ale statutului juridic al persoanei, ale elementelor lui structurale – ale drepturilor, libertăților și responsabilităților legitime ale persoanelor, asigurând nemijlocit punerea în aplicare și protecția lui, se prezintă drept condiții de realizare a statutului juridic al persoanei.

Generalizând, menționăm că cetățenia, capacitatea juridică, garanțiile juridice sunt în legătură indisolubilă cu statutul juridic al persoanei, creând condiții pentru realizarea acestuia. Doar în prezența lor statutul juridic al persoanei devine funcțional și eficient. Prin urmare, pe lângă statutul juridic, adică totalitatea drepturilor și responsabilităților legitime, condiția juridică a persoanei mai include ca elemente

structurale cetățenia, capacitatea juridică, precum și garanțiile juridice ale drepturilor și libertăților legitime ale persoanelor.

Se poate concluziona că nucleul, fundamentul condiției juridice a individului este format de totalitatea drepturilor, libertăților și responsabilităților persoanei în unitatea lor, ceea ce reprezintă statutul juridic al persoanei. Drepturile persoanei în structura statutului juridic reprezintă prerogative, conferite de lege, în temeiul cărora titularul dreptului poate să desfășoare o anumită conduită în scopul valorificării unui interes personal, în acord cu interesul obștesc și cu normele de conviețuire socială. Ele reprezintă măsura oficială a comportamentului uman în societatea organizată în stat. Drepturile și libertățile persoanei sunt parte a dreptului obiectiv, adică fac parte din totalitatea regulilor juridice de conduită sau a normelor juridice din societate; dar totodată ele sunt drepturi subiective, deoarece sunt valorificate de persoane aparte ca subiecte de drept.

La rândul său, întreaga gamă de relații ale persoanei cu societatea, statul și alți indivizi, se reflectă în conceptul complex de condiție juridică a persoanei. Drept elemente structurale ale condiției juridice sunt: statutul juridic, ca nucleu al acesteia; cetățenia și capacitatea juridică, ca precondiții ale statutului juridic al persoanei; precum și garanțiile juridice ale statutului juridic al persoanei.

Bibliografie

1. Arseni A., Ivanov V., Suholitco L. *Dreptul constituțional comparat*. Chișinău: USM, 2003. 285 p.
2. Baieș S., Roșca N. *Drept civil: Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică*. Ed. a II-a. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004. 400 p.
3. Cornescu A. V. *Dreptul subiectiv în cadrul raportului juridic*. În: *Analele Universității "Constantin Brâncuși" din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice*, 2010, nr. 3/, p. 139-168.

4. Costachi Gh. *Cetățeanul și puterea în statul de drept. Monografie*. Chișinău: S.n., 2019. 800 p.

5. Costachi Gh. *Direcții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova*. Chișinău: S.n., (Tipografia Centrală), 2009. 327 p.

6. Dănișor D. C. și alții. *Teoria generală a dreptului*. București: All Beck, 2006.

7. Deleanu I. *Drepturile subiective și abuzul de drept*. Cluj Napoca: Dacia, 1988. 228 p.

8. DEX. <http://dexonline.ro/>.

9. Dojană I. *Dreptul subiectiv*. București: Universul Juridic, 2010. 218 p.

10. Dvoracek M., Lupu Gh. *Teoria Generală a Dreptului*. Iași: Fundația Chemarea, 1996. 391 p.

11. Kelsen H. *Theorie pure du droit*. Paris: Dalloy, 1962. 547 p.

12. Marian O. *Rolul statului în promovarea și garantarea statutului juridic al personalității*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2016. 184 p.

13. Marian O. *Statutul juridic al persoanei: concept, structură și categorii*. În: *Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului: Materiale ale mesei rotunde cu participare internațională consacrată aniversării a 65-a de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului*, 11 decembrie 2013. Chișinău: AAP, 2014, p. 371-386.

14. Marian O., Lupașcu Z. *Statutul juridic al personalității prin prisma statutului de drept*. În: *Integrare prin cercetare și inovare, Materialele conferinței științifice naționale cu participare internațională, din 10-11 noiembrie 2014*: Universitatea de stat din Moldova. Chișinău: CEP USM, 2014, p. 225-228.

15. Molcuț E. *Drept privat roman*. Vol. I. București: TUB, 1979.

16. Pescatore P. *Introduction a la science de droit*. Luxembourg: Office des imprimés de l'État, 1978. 592 p.

17. Popescu S. *Teoria generală a dreptului*. București: Lumina Lex, 2000. 366 p.

18. Stătescu C. *Drept civil – Persoana fizică. Persoana juridică. Drepturi reale*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1970. 879 p.

19. Trigeaud J.-M. *Persona ou la justice au double visage*. Genova: Studio Editoriale di Cultura, 1990. 298 p.

20. Богданова Н.А. *Категория статуса в конституционном праве*. В: Вестник Московского ун-та, Серия 11, Право, 1998, № 3, p. 21-27.

21. Братусь С.Н. *Юридические лица в советском гражданском праве*. Москва: Юриздат, 1947. 364 p.

22. Витрук Н.В. *Основы теории правового положения личности в социалистическом обществе*. Москва: Наука, 1979. 229 p.

23. Матузов Н.И. *Субъективные права граждан СССР*. Саратов: Приволж. кн. изд-во, 1966. 190 p.

24. Матузов Н.И., Малько А.В. *Теория государства и права: Курс лекций*. 2-е изд. Москва: Юрист, 2001. 776 p.

25. Мордовец А.С. *Социально-юридический механизм обеспечения прав человека и гражданина*. Саратов, 1996. 154 p.

26. Новоселов В.И. *Правовое положение граждан в отраслях государственного управления*. Саратов, 1977. 166 p.

27. Патюлин В.А. *Государство и личность в СССР (правовые аспекты взаимоотношений)*. Москва: Наука, 1974. 246 p.

28. *Права человека: Учебник для вузов* / Отв. ред. Е.А. Лукашева. Москва: НОРМА, 2002.

DESPRE AUTOR
Marian OCTAVIAN,
doctor în drept,
Șef adjunct al SUP a IP Botanica
al DP mun. Chișinău
e-mail: marian.octavian@mail.ru

CZU: 340.12

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND CORAPORTUL RĂSPUNDERII JURIDICE CU RĂSPUNDEREA SOCIALĂ ÎN TEORIA GENERALĂ A DREPTULUI

Vasile DOBÎNDA,
doctorand ULIM

Interesul cercetării doctrinare a unui subiect investigat în multiple lucrări de valoare, atât în doctrina spațiului românesc, cât și cea a Federației Ruse, a fost generat anume de diversitatea doctrinară existentă în domeniul răspunderii, de relevanța sporită pentru doctrina juridică, în general, și pentru Teoria generală a dreptului, în special. Concomitent cu necesitatea investigării evoluției doctrinare a fenomenului în cauză, intenționăm să intervenim cu unele noțiuni, concepte, orientate spre o clarificare a percepției terminologice, respective cât și utilizarea eficientă a acestora în doctrina și legislația națională.

Cuvinte-cheie: *răspunderea socială, răspunderea juridică, sancțiune, raport juridic de răspundere, obligație.*

The interest of researching the doctrine is a subject investigated in several valuable works, both in the doctrine of the Romanian space, and in Russian Federation, which generates a certain amount of doctrinal diversity existing in the field of responsibility, of greater relevance for the legal doctrine, in general, and for General Theory of Law, in particular. Simultaneously with the need to investigate the doctrinal evolution of a phenomenon concerned, we intend to intervene with notions, concepts, orientated to spread clarification of the terminological perceptions, respectively to be able to use them effectively in national doctrine and legislation.

Keywords: *social responsibility, legal responsibility, sanction, legal relations of responsibility, obligation.*

Introducere. Pe parcursul ultimei jumătăți ai sec. XX abordările răspunderii juridice, interesul investigării doctrinare a unui subiect cercetat în multiple lucrări de valoare, atât în doctrina sovietică, doctrina rusă, cât și în doctrina română și în cea națională, a fost generat anume de diversitatea doctrinară excesivă în domeniul răspunderii, de relevanță sporită pentru doctrina juridică, în general, și pentru Teoria Generală a Dreptului, în special. Concomitent cu necesitatea investigării evoluției doctrinare a fenomenului în cauză, intenționăm să intervenim cu unele soluții, orientate spre o simplificare a percepției terminologice respective și eu o clarificare privind utilizarea eficientă și corectă a acestora în legislația națională.

Survenirea răspunderii juridice, drept consecință a comiterii faptei ilicite, este un adevăr recunoscut practic de toți cercetătorii de specialitate. În doctrina juridică rusă aceasta este denumită răspundere retrospectivă întrucât este legată anume de survenirea după momentul omiterii faptei, sau negativă, întrucât este opusă celei pozitive, adică responsabilității juridice

Metode aplicate și materiale utilizate. În procesul studiului au fost folosite mai multe metode de investigație științifică: metoda logică, analitică, comparativă, generalizatoare etc.

În vederea realizării studiului dat au fost utilizate materiale relevante publicate în țara noastră și peste hotare. Scopul prezentului studiu este de a efectua o analiză generală a fe-

nomenului de răspundere juridică în doctrina juridică contemporană.

Rezultate și discuții. Pe parcursul ultimei jumătăți a sec. XX abordările răspunderii juridice ai suferit multiple modificări. Inițial erau cercetate preponderent semnele răspunderii juridice, pe primul plan ieșind întotdeauna forța coercitivă a statului și pedepsirea de către stat a făptuitorului. Ulterior s-a acordat atenție conținutului represiv al răspunderii, reflectat mai cu seamă de sancțiunea normei juridice. Mai târziu răspunderea juridică se vedea că un raport juridic din care decurge executarea forțată a obligației ce-i revine subiectului. La momentul actual majoritatea autorilor examinează răspunderea juridică în cadrul limitelor raportului juridic. În opinia noastră această abordare este cea optimă, ea permițând ca în baza reglementărilor existente să se construiască modelul adecvat al răspunderii juridice.

Autorii A. Negru și O. Chicu [1, p. 35], având în vedere diversitatea și numărul impunător de definiții ale răspunderii juridice au încercat o grupare a acestora după diferite semne (obligație, sancțiune, constrângere, raport juridic, instituție juridică etc.). Reieșind din aceste semne au fost delimitate mai multe grupuri de astfel de definiții.

1) Concepția răspunderii ca obligație a celui ce încalcă dreptul de a suporta consecințele nefavorabile;

2) Concepția răspunderii ca obligație de a se conforma prescripțiilor normelor juridice;

3) Concepția răspunderii ca sancțiune (pedeapsă) sau ca realizare a sancțiunii pentru încălcarea dreptului;

4) Concepția răspunderii ca un ansamblu de consecințe nefavorabile ale încălcării dreptului, inclusiv cu referire la obligația subiectului care a încălcat norma juridică de a suporta limitări în drepturi și sancțiunile care pot fi aplicate în raport cu acest subiect;

5) Concepția răspunderii juridice ca raport de constrângere din partea statului (sau ea legătură de drept);

6) Ca un ansamblu de raporturi juridice;

7) Ca instituție juridică;

8) Ca reacție a statului față de fapta ilicită;

9) Concepția răspunderii juridice ca un sistem special de măsuri ce stimulează conduita licită și de măsuri de reprimare (curmare) a conduitei ilicite [1, p. 36].

În opinia autorilor sus menționați, enumerarea în cauză demonstrează complexitatea răspunderii juridice, fiecare definiție accentuând un anumit aspect al răspunderii juridice; ele nu sunt eronate, ci mai degrabă unilaterale. Cu toate acestea, concepțiile menționate acordă un caracter complex categoriei de răspundere juridică și, totodată, dezvoltă teoria răspunderii juridice. Analiza efectuată ne permite să stabilim că răspunderea juridică este mai largă decât cea a sancțiunii; nu este nici un simplu raport juridic, cu atât mai mult nu se limitează la ideea de constrângere. Această accepțiune, mai largă, include răspunderea pozitivă ca obligație juridică specifică de a îndeplini anumite acțiuni (responsabilitate); dacă acțiunile nu sunt realizate benevol, intervine constrângerea, deci răspunderea juridică negativă sau retrospectivă (ori, propriu-zis, răspunderea) [1, p.36]. Într-o oarecare măsură, această teză rezultă și din argumentele unor autori, specialiști în drept penal, care susțin existența raporturilor juridice de conformare și a raporturilor juridice de conflict. Raporturile juridice de conformare sunt cele care se manifestă în legătură cu respectarea benevolă a legii penale, iar cele de conflict prin constrângerea de a respecta legea penală. „Este greu de acceptat, menționează acești autori, existența unor raporturi de conflict generate de săvârșirea infracțiunii, fără o prealabilă conturare a obligațiilor generale de

conformare față de lege în cadrul unor raporturi de conformare” [2, p. 116-117].

Susținând cele expuse anterior, totuși, considerăm că unul din semnele răspunderii juridice, despre care nu pomenesc, autorii nominalizați anterior este faptul că răspunderea juridică este, în primul rând, o varietate a răspunderii sociale.

Unul dintre momentele, asupra cărora chiar și autorii cu viziuni diferite sunt de acord, se referă la faptul că răspunderea juridică este o varietate a răspunderii sociale, fapt despre care R. L. Hachaturov scrie: răspunderea socială este consfințită în normele corespunzătoare, inclusiv în cele juridice, care reglementează obligația vinovatului de a *răspunde în fața societății și a statului* [3, p. 10].

Vorbind despre răspunderea socială reiterăm că aceasta se raportează la interesele generale ale societății, la cerințele obiective ale dezvoltării sociale. Dată fiind diversitatea intereselor sociale, care pot fi încălcate sau omise prin acțiunea sau interacțiunea indivizilor, răspunderea socială poate îmbrăca, la rândul ei, multiple forme, în raport de natura relațiilor sociale lezate: răspunderea politică, religioasă, morală, juridică etc. [4, p.37]

Aceste forme ale răspunderii sociale exercită fie o acțiune independentă unele de altele fie, de cele mai multe ori, acționează cumulativ, deoarece la baza lor se află criterii identice, izvorâte din interesele generale ale societății [5, p. 13].

Un moment important ce trebuie precizat, în context, în opinia lui V. Micu, este că noțiunea de răspundere nu este specifică și exclusivă dreptului, ea fiind o instituție care depășește această sferă, o instituție proprie societății, considerată în ansamblul său [6, p. 71]. Răspunderea este, deci, un fapt social și se rezumă la reacția organizată, instituționalizată, pe care o declanșează o faptă considerată condamnată [7, p. 32]. Sfera

noțiunilor de răspundere este foarte largă, majoritatea acțiunilor umane fiind susceptibile să genereze o formă sau alta de răspundere, deoarece individul nu acționează într-un spațiu indiferent, pasiv, neutru, ci într-o ambalanță socială, umană, în cadrul căreia parametrii acțiunii sale sînt evaluați, valorizați prin norme sociale în funcție de scopul propus, rezultatul atins și de semnificația ei socială [8, p. 52].

L. I. Spiridonov a cercetat corelația dintre răspunderea socială și cea juridică. Dănsul consideră că aceste două categorii sunt ca partea și întregul în societatea bazată pe diviziunea muncii fiecăruia îi revine un rol social, inclusiv în cadrul schimbului social. Astfel răspunderea este socială, iar neexecutarea rolului de către subiect duce la încălcarea buneii funcționări a societății. De menționat că în afara persoanelor fizice și juridice în cadrul raporturilor sociale mai participă cel mai important subiect - societatea. Iar în virtutea interconexiunii existente, partea vătămată întotdeauna este societatea, iar răspunderea urmează a fi suportată în fața societății. Răspunderea socială generează răspundere juridică, sau altfel spus, răspunderea juridică este răspundere socială după conținut [9, p. 278-279].

Răspunderea juridică reprezintă o varietate a răspunderii sociale, care se manifestă în diversele sfere de activitate socială a oamenilor. Răspunderea socială ia naștere atunci când comportamentul uman are semnificație socială și este reglementat de normele sociale.

S. A. Komarov remarcă corect că răspunderea juridică este parte a răspunderii general-sociale. care la rândul său este o formă de manifestare a reacției statului la încălcarea normelor sociale prestabilite [10, p. 356].

În plus, A. S. Shaburov evidențiază ideea precum că *răspunderea socială* este unul dintre factorii determinanți ai dreptului, determinân-

du-i conținutul și exprimând natura juridică a lucrurilor [11, p. 15].

Nici opinia lui V. V. Pohmelkin nu este de neglijat, acesta menționând că *răspunderea socială* fiind reflectată în normele juridice dobandește calitatea de răspundere juridică [12, p.33].

Opiniile cercetătorilor nominalizați urmează a fi acceptate din mai multe motive. În primul rând, raporturile legate de răspunderea juridică se nasc doar în momentul comiterii delictului, până în acel moment existând doar potențiala posibilitate de a trage la răspundere persoana. Atunci când răspunderea nu se poate materializa în formă juridică ea se poate realiza în forma răspunderii morale, care are ca rezultat condamnarea de către societate, care cu siguranță exercită un impact asupra comportamentului persoanei.

În cazul răspunderii sociale sancțiunea nu se evidențiază din structura generală a raporturilor sociale, iar acest lucru semnifică faptul că spre deosebire de răspunderea juridică, în cazul celei sociale lipsește această necesitate.

Dat fiind faptul că conceptul de răspundere are mai multe forme, analiza acestuia face obiectul de studiu al științelor politice, filosofice, religiei, moralei ori științelor sociale [13, p. 256]. De exemplu, în domeniul politic, răspunderea are un înțeles clar, ea referindu-se la realizarea în bune condiții a unor activități sau acțiunii, sens în care se vorbește de răspunderea conducerii unei țări pentru politica internă și externă [14, p. 256]. Din punct de vedere filosofic se susține că răspunderea este o consecință a exercitării libertății omului, trebuind să fie responsabil de tot ceea ce face [15, p. 36]. O asemenea viziune asupra răspunderii este în consonanță și cu perceperea morale și religioase conform cărora orice om este răspunzător pentru faptele sale, fiind supus atât răspunderii reglementate de legile omenești, cât mai ales judecării divine, care este infailibilă

și de la care nu se poate sustrage. În acest sens, sociologia distinge între sancțiunea politică sau recompensa acțiunii, când fapta este în consens cu ordinea socială, sau pedeapsa sau sancțiunea negativă, atunci, când fapta încalcă ordinea socială. Astfel, că nicio faptă a omului nu rămâne indiferentă: dacă este bună este răsplătită, dacă este rea, este pedepsită [16, p. 169].

Față de aceste forme a răspunderii, cea juridică se distinge prin aceea că este instituționalizată și vizează obligația tuturor de a da socoteală pentru încălcarea normelor de drept [17, p.9].

După cum am menționat anterior, cercetarea esenței răspunderii juridice prin definițiile sale este orientată în principal spre stabilirea semnelor acesteia, inclusiv a celor cu semnificație juridică.

În doctrina rusă, S. N. Kojevnikov delimitează patru semne ale răspunderii: legătura indisolubilă cu statul și forța de constrângere a acestuia, fapta ilicită este temeiul răspunderii, se asimilează cu condamnarea de stat și prezintă consecințe negative pentru făptuitor [18, p. 463].

S. S. Alexeev delimitează următoarele semne ale răspunderii: condamnarea socială, reproșul moral și social al comportamentului ilicit [19, p.101].

Studiile autorului O.E. Leist referitoare la seninele răspunderii juridice reprezintă un important pas în determinarea lor. Acest autor a fost unul dintre primii care a observat forma procesuală de realizare a răspunderii ca semn al acesteia. Răspunderea juridică este fenomenul de aplicare față de persoanele ce au comis fapta ilicită a măsurilor sancționatorii în ordinea stabilită de normele procesuale [20, p. 103].

S. L. Kondratieva, aplicând metodologia general-filosofică, la fel acordă importanță semnului procesual. Din punct de vedere filosofic, răspunderea juridică prezintă unitatea dintre conținut și formă, adică nu

doar o stare de lucruri care schimbă statutul juridic al subiectului, ci și o procedură specială de aplicare și executare a acesteia. La o etapă anumită de realizare a răspunderii juridice, aceasta dobândește aspectul procesual, când evoluția raportului juridic ia forma procesuală. În acest sens, conținutul material aparent trece pe planul doi, dar interferează cu raporturile procesuale, se intersectează cu ele [21, p. 8].

Semnul devenit deja tradițional, de suportare a consecințelor negative a fost formulat de doctrină, în felul următor: răspunderea este o necesitate (răspunderea juridică - o obligație) ca subiectul vinovat de comiterea faptei ilicite să suporte consecințele negative ale acesteia... Răspunderea juridică reprezintă obligația de natură juridică a făptuitorului de a suporta constrângerea de stat care i se aplică în rezultatul săvârșirii cu vinovăție a faptei ilicite și care se manifestă în limitări de ordin patrimonial sau personal [22, p. 364].

Și alții indică asupra acestui semn, menționând că răspunderea juridică este obligația specifică de suportare a limitărilor patrimoniale sau personale în rezultatul comiterii faptei ilicite, în conformitate cu sancțiunea normei juridice încălcate și care se naște în cadrul raportului juridic stabilit între stat și subiectul faptei ilicite. De exemplu, A.S. Sirotin aduce concomitent mai multe semne și determină *sensul răspunderii juridice* în felul următor: răspunderea juridică reprezintă raportul juridic social dintre subiectul ce a încălcat norma juridică și sistemul de control social în persoana organului competent, care se exprimă în suportarea de către făptuitor a consecințelor negative [23, p. 10].

V. M. Lazarev caracterizează răspunderea multiaspectual, menționând că se acordă dreptate autorilor care abordează *esența răspunderii juridice* de pe *poziții sociale largite* dar și în strânsă conexiune cu comportamentul juridic... [24, p. 23-24].

Esența răspunderii juridice pentru fapta ilicită comisă este exprimată prin pedeapsa aplicată celui ce a comis această faptă, or ea se rezumă la suportarea de către făptuitor a consecințelor negative reglementate de sancțiunea normei juridice. Anume din aceste considerente raportul juridic apare ca o formă universală prin intermediul căreia se realizează răspunderea juridică [24, p. 159].

N. V. Vitruk este adeptul abordării multiaspectuale, menționând că întrucât răspunderea este un fenomen juridic, el posedă un șir de semne specifice ce decurg din caracterul ei legal:

1) această răspundere este legată de acțiunea mecanismului de reglementare juridică;

2) este activitatea autoritar-statală a organelor competente în aplicarea forței de constrângere a statului;

3) răspunderea juridică este întotdeauna legată de fapta ilicită, întrucât acesta din urmă constituie temeiul realizării răspunderii în sine;

4) această răspundere se realizează prin intermediul raportului juridic;

5) are un caracter strict determinat în sensul formei, tipului, măsurilor de constrângere de stat și are o ordine procesuală strictă prestabilită;

6) are un temei legal strict stabilit în litera legii (componenta faptei ilicite) [25, p. 301].

N. V. Vitruk indică cu exactitate asupra indicelui evaluativ al răspunderii juridice, menționând că esența răspunderii juridice se rezumă la evaluarea negativă din partea statului a comportamentului subiectului faptei ilicite [25, p. 301].

În general, putem fi de acord cu autorii care abordează multiaspectual semnele răspunderii juridice.

La comiterea faptei ilicite cunoaștem inițial subiectul care este unul din semnele răspunderii juridice, celelalte semne componente vor deveni cunoscute ulterior, în

procesul de realizare a răspunderii juridice.

Concluzii. Înainte de a se studia în cadrul diferitor ramuri ale științei juridice este necesar de clarificat că răspunderea juridică ca formă a răspunderii sociale, în general, este o *categorie generală* a Teoriei generale a dreptului. Acest subiect interesează toate disciplinele de ramură în care răspunderea juridică apare ca o *instituție juridică*; instituția răspunderii; ca o instituție interramurală ce asigură eficacitatea ordinii de drept, stimulează atitudinea de respectare a legii, stabilirea ordinii de drept.

Astfel, *putem defini răspunderea juridică* ca o categorie a Teoriei generale a dreptului ce reflectă raportul juridic de răspundere, un complex de drepturi și obligații conexe, care are ca obiect sancțiunea juridică ce constituie cadrul de realizare a constrângerii de stat, obligație de a suporta sancțiunea în scopul restabilirii ordinii de drept lezate în societate.

Referințe bibliografice

1. Negru A., Chicu O. Interacțiuni doctrinare dintre răspunderea juridică și responsabilitatea juridică. În: Studia universitatis moldaviae, nr. 8, 2018, p. 35-44.
2. Botnaru S., Savca S., Grosu A., Grama V. Drept penal. Partea generală. Vol. I. Chișinău: Cartier juridic, 2006.
3. Хачатуров П. Л. О правоотношениях юридической ответственности. În: Юриспруденция, Тольятти, №2, 1995. с.10-21.
4. Micu V. Răspunderea și responsabilitatea ca fenomen social. În: Legea și viața, nr. 6, 2017, p. 36-41.
5. Lorincz L., Străoanu M. Răspunderea juridică, parte integrantă a răspunderii sociale. În SCJ, nr. 1, 1970, p. 7-20.
6. Micu V. Răspunderea parlamentară: teorie și practică. Monografie. Chișinău: S.n., 2017.
7. Costin M. Răspunderea juridică în dreptul R.S.R. Cluj: Dacia, 1974.
8. Apostol P. Norma etică și activitatea normativă. București: Ed. științifică și enciclopedică, 1968.
9. Спиридов Л. И. Теория государства и права. М., Статус ЛТД+, 1996.

10. Комаров С. А. Общая теория государства и права. Учебник. М.: Юрайт, 1997.

11. Шабуров А. С. Политические и правовые аспекты социальной ответственности личности: Дис... доктора юрид. наук. Свердловский юридический инс.-т. Свердловск, 1992.

12. Похмелкин В. В. Социальная справедливость и уголовная ответственность. Красноярск: изд-во Красноярского ун-та, 1990.

13. Trăilescu A. Răspunderea patrimonială pentru actele administrative de autoritate nelegală. București: C. H. Beck, 2013.

14. Bădescu M. Sancțiunea juridică. Teză de doctorat. București: facultatea Drept, 2000.

15. Sartre E. T. L'existentialisme est un humanisme. Suisse. Nagel, 1964.

16. Saxto-Romane E. Arhitipuri juridice în Biblie. Iași: Polirom, 1997

17. Angel H. I., Deak M., Popa M. Răspunderea civilă. București: Ed. științifică, 1970.

18. Кожевников С. Н. Юридическая ответственность. Общая теория права. Курс лекций под общ. ред. В. К. Бабаева Н. Новгород: Нижегородская ВШ МВД РФ, 1993.

19. Алексеев С. С. Государство и право. Начальный курс. 2-е изд. перераб. и допол. М.: Юрид. Лит., 1994.

20. Лейст О.Э. Санкции и ответственность по советскому праву (Теоретические проблемы). М.: МГУ, 1981.

21. Кондратьева С. Л. Юридическая ответственность как институт материального права. Проблемы теории и практики правоохранительной деятельности органов внутренних дел: Сб. статей адъюнктов и соискателей. Вып.8. - М.: ЮИ МВД России, 1997.

22. Baltag D. Teoria răspunderii și responsabilității juridice. Chișinău: ULIM, 2007.

23. Сиротин А.С. Юридическая ответственность по советскому праву. Проблемы ответственности и наказания в советском праве. М., 1990.

24. Лазарев, В. М. Юридическая ответственность как форма и средство реализации социальной справедливости в советском обществе: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. М., 1990.

25. Витрук Н. В. Общая теория юридической ответственности. М.: Норма, 2008.

CZU 343.357

ELEMENTE DE DREPT PENAL COMPARAT PRIVIND INFRAȚIUNEA DE EXCES DE PUTERE SAU DEPĂȘIRE A ATRIBUȚIILOR DE SERVICIU

Vladimir PUICA,
doctorand, Academia „Ștefan cel Mare”

Articolul este consacrat componenței excesului de putere, unor aspecte ale răspunderii pentru această infracțiune, precum și analizei comparative a excesului de putere sau depășirii atribuțiilor de serviciu. În plus, se atrage atenția asupra unor neajunsuri ale formulării articolului 328 din Codul penal, care prevede răspunderea pentru excesul de putere.

Cuvinte-cheie: atribuții de serviciu, uzurparea atribuțiilor de serviciu, infracțiuni de corupție, depășire a atribuțiilor de serviciu, abuzul de putere, componența de infracțiune, Cod penal, Republica Moldova.

ELEMENTS OF COMPARED CRIMINAL LAW CONCERNING THE CRIME OF EXCESS OF POWER OR OVERRIDING OF THE DUTIES

Vladimir PUICA,
Phdstudent, „ȘtefancelMare” Academy

The article deals with the composition of abuse of power, some aspects of responsibility for the crime, as well as a comparative analysis of power and abuse of authority. In addition, attention is drawn to some design flaws of article 328 of the criminal code, providing for liability for abuse of office.

Keywords: official powers, appropriation of powers, corruption crimes, excess of powers, abuse of powers, crime structure, Criminal Code, Republic of Moldova.

Introducere. Pentru perfecționarea normelor care reglementează răspunderea penală pentru excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, în Republica Moldova este necesar de luat în considerație experiența și tendințele aplicării acestui concept în țările de peste hotare.

Analiza legislației penale a țării străine permite, în primul rând, de a releva particularitățile reglementării legislative a componenței infracțiunii de exces de putere sau depășire a atribuțiilor de serviciu în țările date, iar, în al doilea rând, de a aprecia posibilitatea împrumutării acestora pentru legislația penală autohtonă.

Experiența străină a reglementării excesului de putere sau depășirii atribuțiilor de serviciu permite

de a înțelege mai bine importanța socială a acestei norme. Studiarea acestei experiențe deschide noi orizonturi, condiționează o cunoaștere mai bună a legislației proprii, deoarece trăsăturile specifice ale dreptului se evidențiază în cadrul analizei comparative cu alte sisteme.

În cadrul investigării legislației penale a țărilor străine este rațional de evidențiat două grupuri de state: țările foste membre ale URSS (Republica Azerbaidjan, Republica Kirghiză, Republica Tajikistan, Federația Rusă, Republica Letonă, Republica Lituania, Republica Estonia, Ucraina, Republica Kazakhstan, Republica Belorusă, Republica Uzbekistan) și statele evaluate ale lumii (Australia, Bulgaria, China, Danemarca, Elveția, Japonia, Polonia, SUA).

Metode și materiale aplicate. În limitele de studiu al acestui articol, în calitate de metodă de cercetare principală a fost utilizată metoda comparativă de studiere a infracțiunii de exces de putere sau depășire a atribuțiilor de serviciu. În afară de metoda comparativă au mai fost utilizate o serie de metode cum ar fi: metoda analizei logice, interpretării logice, clasificării etc.

Conținut de bază. Analiza legislației penale ale statelor evolute ale lumii demonstrează că, în general, obiectul infracțiunilor de serviciu și, în particular, al excesului de putere (depășirii atribuțiilor de serviciu) îl constituie activitatea normală a organelor puterii de stat, organelor de autoadministrare locală, interesele de serviciu. Astfel se evidențiază o asemănare în acest aspect cu abordarea faptei date de către legiuitorul Republicii Moldova. Cea mai evidentă diferență se atestă în poziția legiuitorilor străini referitoare la criminalizarea excesului de putere, inclusiv în reglementarea semnelor subiective și obiective. Criteriul menționat permite să divizăm condiționat aceste state încă în două subgrupuri: cele în care excesul de putere este criminalizat (Polonia, Bulgaria) și cele în legislația penală a cărora nu se conțin indicații directe referitoare la excesul de putere (toate celelalte).

Codul penal al Poloniei nu conține o componentă distinctă a excesului de putere, însă depășirea atribuțiilor de serviciu este totuși menționată în §1 art. 231: „Persoana publică care depășindu-și atribuțiile sau neexecutându-și obligațiile sale acționează în dauna intereselor publice sau private se pedepsește cu privațiune de libertate de la 1 an la 10 ani” [8].

În opinia noastră, această componentă este formulată nereușit din punct de vedere al tehnicii legislative și al principiului diferențierii răspunderii penale. În primul rând, în aceeași dispoziție sunt incrimi-

nate și depășirea atribuțiilor de serviciu, și neglijența de serviciu, prin urmare aceste fapte apreciindu-se ca posedând același grad prejudiciabil, ceea ce, considerăm noi, este discutabil: acțiunea care depășește împuternicirile persoanei publice nu poate avea același grad prejudiciabil ca și inacțiunea, deoarece inacțiunea în cazul echivalenței tuturor celorlalte circumstanțe întotdeauna are un grad prejudiciabil mai mic. În al doilea rând, nu sunt evidențiate semnele depășirii atribuțiilor de serviciu, nu sunt indicate acțiunile prejudiciabile care o formează. Nu conține Codul penal al Poloniei nici componenta infracțiunii de abuz de serviciu, lăsând în afara aprecierii juridice un șir de fapte prejudiciabile, care, astfel, nu nimeresc în categoria celor pasibile de pedeapsă penală, de exemplu, atunci când persoana publică își utilizează atribuțiile în dauna intereselor publice sau private fără a depăși limitele lor. În calitate de semne adăugătoare sunt indicate scopul de a obține un profit material sau personal (§ 2 art. 231), acțiunea neintenționată și dauna esențială (§ 3). Însă aceste semne nu înăspresc pedeapsa, ci dimpotrivă, dacă depășirea atribuțiilor a avut un caracter neintenționat cauzând o daună esențială pedeapsa privativă de libertate nu poate depăși doi ani. Nu este clară logica legiuitorului referitoare la construirea componentei agravate a excesului de putere, deoarece depășirea atribuțiilor de serviciu comisă cu scopul obținerii unui profit material sau personal (§ 2 art. 231) nu atrage sporirea răspunderii penale a persoanei publice. În circumstanțele date este dificil de vorbit despre realizarea de către legiuitorul polonez a principiului diferențierii răspunderii penale, întrucât funcția de bază a semnelor calificative – diferențierea răspunderii prin intermediul stabilirii unor noi limite ale pedepsei penale datorită modificării considerabile a gradului

prejudiciabil – nu-și găsește aici realizarea. O deosebire esențială ale prevederilor Codului penal al Republicii Moldova îl constituie și faptul că săvârșirea depășirii atribuțiilor de serviciu conform legislației penale poloneze este posibilă atât cu vinovăție intenționată, cât și cu vinovăție imprudentă (§ 3 art. 231). Doctrina penală și practica judiciară a Republicii Moldova nu acceptă o astfel de poziție.

Art. 282 al Codului penal al Bulgariei, care conține dispoziții legale referitoare la depășirea atribuțiilor de serviciu este apropiat ca conținut art. 231 al Codului penal al Poloniei. Astfel, el tot nu dezvăluie semnele esențiale ale acestei infracțiuni: „Persoana publică care și-a încălcat sau nu și-a executat atribuțiile de serviciu ori și-a depășit împuternicirile sau drepturile cu scopul de a căpăta pentru sine sau pentru alte persoane profituri materiale sau de a cauza prejudiciu altei persoane, dacă prin aceste acțiuni s-a creat posibilitatea survenirii unor consecințe prejudiciabile importante...” [7]. Spre deosebire de art. 231 al Codului penal al Poloniei componenta de infracțiune nu este construită ca o componentă formală, ci ca una de pericol, adică doar simpla comitere a acestor acțiuni nu este de ajuns pentru atragerea persoanei la răspundere penală. O normă specială referitoare la abuzul de serviciu în codul penal al Bulgariei la fel lipsește, însă spre deosebire de codul penal al Poloniei art. 282 al Codului penal al Bulgariei cuprinde un șir mai larg de fapte, incriminând nu două fapte, ci trei: excesul de putere, abuzul de putere și neglijența de serviciu. Fapta devine infracțiune doar în prezența scopului cupidant sau scopului cauzării prejudiciului și posibilității survenirii consecințelor prejudiciabile importante. Noțiunea unor astfel de consecințe în codul penal al Bulgariei nu se dezvăluie. În afară de aceasta, în calitate de circumstanțe agra-

vante se mai indică „consecințele prejudiciabile considerabile” (alin. (2)) și „cazurile deosebit de grave” (alin. (3)), noțiunile cărora la fel nu sunt descrise. O astfel de multitudinea de semne de evaluare, în opinia noastră, nu pot fi referite la virtuțile tehnicii legislative al acestui Cod penal, deoarece orișice categorii de evaluare trezesc multiple probleme și discuții în practica de aplicare a dreptului.

Astfel, stabilind răspunderea penală pentru depășirea atribuțiilor de serviciu, legiuitorii Poloniei și Bulgariei nu dezvăluie semnele esențiale ale faptei supuse investigației, nu menționează criteriile de delimitare ale excesului de putere de abuzul de serviciu, formulând componentele respective ori în cadrul unui singur articol (CP al Bulgariei) ori nu evidențiază abuzul de putere în calitate de faptă pasibilă de pedeapsă penală (CP al Poloniei).

Codurile penale ale țărilor din subgrupa a doua nu conțin indicații directe asupra excesului de putere. Astfel, în majoritatea codurilor penale ale acestor țări spre deosebire de Codul penal al Republicii Moldova, depășirea atribuțiilor de serviciu este absorbită de noțiunea mai largă a abuzului de serviciu.

Caracterizând descrierea legislativă a infracțiunilor de serviciu în legislația penală a țărilor străine din subgrupul dat este necesar de menționat că, în general, pot fi evidențiate doar anumite tendințe comune, neexistând anumite reguli stricte care să se realizeze în toate aceste țări. Totodată este vizibilă tendința legiuitorului de a nu aborda formal problematica infracțiunii și pedepsei. Astfel, Codul penal al Danemarcei conține o prevedere specială referitoare la încălcarea de serviciu neinfrațională: „Dacă în virtutea atribuțiilor de serviciu persoanei care a comis infracțiunea sau în virtutea caracterului funcției lui în legătură cu exercitarea de către el a puterii publice în alte relații,

sau în virtutea altor circumstanțe fapta poate fi cercetată ca fiind lipsită de importanță, atunci nu trebuie să se aplice nicio pedeapsă” (art. 1 cap. 20 CP al Danemarcei).

Codul penal al Australiei nu menționează excesul de putere, stabilind răspunderea penală doar pentru abuzul utilizării titlului (statutului) de serviciu. În corespundere cu art. 142.2 drept abuz se recunosc acțiunile funcționarului public al Uniunii Australiene, când acesta: „(i) realizează orice influență, pe care o poate efectua persoana publică în calitate de funcționar public al Uniunii Australiene; sau (ii) participă în orișice activitate în temeiul atribuțiilor de serviciu ale funcționarului public al Uniunii Australiene; sau (iii) utilizează orice informație, pe care o posedă în virtutea funcției sale...”[3]. Fapta se apreciază a fi infracțională, dacă ea s-a comis intenționat în scopul obținerii unui profit ilicit (b (i)) sau pentru cauzarea unui prejudiciu ilicit altei persoane (b (ii)). Un avantaj al acestei norme, în opinia noastră, îl constituie indicația directă asupra intenției ca unica formă posibilă de vinovăție în cazul comiterii acestei infracțiuni. Totodată, analiza acțiunilor interzise prin art. 142.2 permite să concluzionăm despre lipsa în el a semnelor depășirii atribuțiilor de serviciu, deoarece în toate cazurile incriminate persoana acționează doar în limitele împuternicirilor acordate

Codul penal al Danemarcei ca și Codul penal al Australiei conține indicații directe doar referitoare la abuzul de serviciu (§150, 155), însă spre deosebire de Codul penal al Australiei descrie cazurile particulare de exces de putere. Astfel, în corespundere cu § 131 (1), „Orișice persoană ..., care fără a poseda împuterniciri publice comite acțiuni, pentru exercitarea cărora astfel de împuterniciri sunt necesare ..., se pedepsește cu amendă sau detențiune simplă ...”[4] Această normă, în opinia noastră, nu este lipsită de

neajunsuri ale tehnicii construirii ei: în primul rând, nu sunt indicate semnele esențiale ale depășirii, ceea ce ne permite să concluzionăm despre pasibilitatea de pedeapsă a oricărei devieri de la această normă, în al doilea rând, este puțin probabil ca orișice persoană să fie recunoscută subiect al acestei infracțiuni, deoarece aceasta poate în genere să nu fie înzestrată cu careva împuterniciri publice, lucrând, de exemplu, într-o organizație comercială, în al treilea rând, nu sunt dezvăluite semnele laturii subiective ale infracțiunii, ceea ce, în opinia noastră, creează dificultăți în aplicarea acestei norme în practică. Un caz particular al depășirii atribuțiilor de serviciu, în opinia noastră, este descris și în § 147: „Dacă orișice persoană, în obligațiile căreia intră aplicarea forței coercitive a statului, în acest scop utilizează metode ilicite de obținere a recunoașterii sau a probelor ...”. Spre deosebire de norma generală (§ 131 (1)), în § 147 este stabilit un cerc mai îngust de subiecți și mai concret sunt determinate acțiunile ilicite, care compun latura obiectivă. Ambele componente sunt formale, adică pentru recunoașterea infracțiunii ca fiind consumată nu se cere survenirea consecințelor. În pofida existenței și a unei norme generale, și a unei norme speciale, care stabilește răspunderea penală pentru cazuri particulare de exces de putere, Codul penal al Danemarcei nu incriminează toate acțiunile care sunt apreciate ca infracțiuni conform art. 328 CP RM, deoarece norma generală nu cuprinde acțiunile pe care nicio persoană nu este în drept să le săvârșească, iar norma specială cuprinde doar o parte a acțiunilor menționate, având efecte doar asupra unui cerc îngust de subiecți.

Codul penal al Elveției la fel nu conține o normă specială referitoare la depășirea atribuțiilor de serviciu. Toate infracțiunile de acest gen după logica legiuitorului elvețian se cuprind de art. 312, care stabilește

răspunderea penală pentru abuzul de serviciu: „Membrii unei autorități și funcționarii care în scopul obținerii unui avantaj ilicit pentru sine sau pentru terț ori în scopul cauzării unui prejudiciu altei persoane, vor abuza de împuternicirile sale vor fi pedepsiți cu o pedeapsă privativă de libertate până la 5 ani sau cu o pedeapsă pecuniară” [9]. Latura obiectivă a abuzului de serviciu nu este dezvăluită de către legiuitor, iar după latura subiectivă art. 312 în mare parte se aseamănă cu art. 142.2 al Codului penal al Australiei, deoarece prevede scopul obținerii unui avantaj ilicit sau cauzării unui prejudiciu.

Codul penal al Japoniei din a. 1907 [11] prevede o normă generală referitoare la abuzul de serviciu în art. 193 „Abuzul de putere acordat datorită funcției din partea persoanei publice”, însă o normă generală referitoare la excesul de putere nu conține. Cazurile particulare de depășire a atribuțiilor de serviciu apar doar în calitate de semne agravante ale abuzului de serviciu: „Reținerea sau detenția ca rezultat al abuzului de putere acordat datorită funcției din partea persoanei publice” (art. 194), „Violența sau comportamentul urât ori înjositor din partea persoanei publice” (art. 195). Art. 196 al Codului penal al Japoniei prevede: „Cauzarea morții sau vătămărilor corporale ca rezultat al abuzului de putere acordat datorită funcției din partea persoanei publice”. Menționăm în context, că pentru săvârșirea faptei incriminate la art. 196 nu se stabilește o sancțiune independentă, specificându-se că în aceste cazuri „... trebuie să fie aplicată o pedeapsă stabilită pentru vătămările corporale, dacă ea este mai aspră”. Astfel, specificul depășirii atribuțiilor de serviciu conform Codului penal al Japoniei constă, în primul rând, în faptul că componenta dată posedă o altă denumire considerându-se juridic drept o categorie a abuzului de serviciu, iar, în al doilea rând,

în Japonia este criminalizată doar o singură formă a excesului de putere – săvârșirea acțiunilor, pe care nicio persoană publică nu este în drept de a le comite.

Legiuitorul chinez la fel nu a considerat necesar de a evidenția o componentă separată pentru depășirea atribuțiilor de serviciu săvârșită de funcționarii organelor de stat. Faptul dat poate fi lămurit prin particularitățile politicii penale chineze care admite utilizarea largă a noțiunilor de evaluare în formularea componentelor de infracțiune. Astfel, într-un singur articol al Codului penal al RPC (art. 397) sunt reunite două infracțiuni destul de diferite, precum abuzul de putere și neglijența de serviciu. În calitate de semn calificativ în norma dată apare prezența scopurilor cupidante (alin. (2) art. 397 CP RPC), ceea ce contravine naturii imprudente a neglijenței criminale [6].

O modalitate deosebită de construire ale normelor referitoare la răspunderea penală pentru abuzul de serviciu și excesul de serviciu a ales legiuitorul spaniol. Codul penal al Spaniei din a. 1995, de facto, nu conține norme generale cu privire la abuzul de serviciu și excesul de serviciu, însă include multiple componente care prevăd cazuri particulare ale acestora. Aceasta corespunde tendinței generale a acestui cod remarcată de specialiștii ruși N.F. Kuznețova și F. M. Reșetnikov „de a include în el masivul de bază al interdicțiilor juridico-penale” [5, p. 4]. În calitate de normă generală referitoare la abuzul de serviciu poate fi condiționat considerat art. 404 al Codului penal al Spaniei, în care se incriminează emiterea de către persoana publică sau funcționarul de stat a unei decizii vădit injuste pe o problemă administrativă. Construcția formală a acestei componente, evident, ușurează dovedirea infracțiunii, însă, acest avantaj, în esență, se anulează din cauza semnului de evaluare „decizie vădit injustă”.

Luând în considerație că noțiunea de justete admite o interpretare destul de diversă, o astfel de abordare legislativă stimulează practica judiciară de a elabora criterii unice de înțelegere a acestei noțiuni, de a crea o anumită tradiție juridică.

Codul penal al Germaniei la fel nu conține o normă penală generală referitoare la abuzul sau excesul de serviciu, dar include o componentă specifică legată de depășirea atribuțiilor de serviciu: „Persoana publică care în cadrul exercitării atribuțiilor de serviciu sau în legătură cu serviciul său cauzează o vătămare corporală sau admite cauzarea ei, se pedepsește cu privațiune de libertate de la trei luni până la cinci ani, iar în cazuri mai puțin grave se pedepsește cu privațiune de libertate până la cinci ani sau cu amendă” (alin. (1) art. 340). Într-o formulă atât de concentrată o normă asemănătoare referitoare la excesul de putere nu se relevă în codurile penale ale statelor din subgrupul dat.

Codul penal al statului Texas (SUA) conține o normă penală referitoare la abuzul de serviciu. În conformitate cu p. (a) art. 39.02 (Abuzul de putere), „un funcționar public săvârșește un atentat, dacă el, având intenția de a obține un profit sau de a cauza un prejudiciu ori de a comite o escrocherie în privința altei persoane, intenționat sau conștient: (1) încalcă legea care reglementează obligațiile de serviciu sau de muncă ale unui astfel de funcționar sau, (2) realizează utilizarea incorectă a patrimoniului, serviciilor, personalului de stat ..., care se află sub controlul sau în posesiunea unei astfel de persoane publice în virtutea obligațiilor sale de muncă sau de serviciu” [10]. În pofida faptului că acțiunile indicate legiuitorul le referă la abuz de serviciu, fapta prevăzută la p. (1), în opinia noastră, poate fi privită ca exces de putere, deoarece persoana poate comite și acțiuni care ies în afara limitelor împuternicirilor

sale, adică în afara limitelor cercului drepturilor și obligațiilor sale. Săvârșirea infracțiunii este posibilă doar cu intenție directă, iar în calitate de semne obligatorii mai apare scopul obținerii unui profit, cauzării unui prejudiciu sau comiterii escrocheriei în privința altei persoane.

În afară de norma indicată Codul penal al statului Texas conține și art. 39.03 (Hărțuirea din partea persoanei publice), în care la fel sunt prezente semne ale excesului de putere. Astfel, art. 39.03 prevede: „Funcționarul public, care pretinzând că își execută obligațiile de muncă sau de serviciu, săvârșește un atentat, dacă el: (1) intenționat maltratează, arestează o altă persoană ..., cunoscând că acțiunile sale sunt ilegale; (2) intenționat lipsește persoana de dreptul său sau o împiedică în exercitarea dreptului său, cunoscând că acțiunile sale sunt ilegale; (3) intenționat supune o altă persoană hărțuirii sexuale”. Comparând prevederile date cu cele ale legislației penale ale Republicii Moldova [1] putem concluziona că acțiunile enumerate în art. 39.03 pot fi referite la categoria acțiunilor pe care nicio persoană publică nu este în drept de a le comite. Se evidențiază în acest articol și o descriere mult mai detaliată decât în alte coduri a laturii subiective a infracțiunii: legiuitorul indică direct asupra cunoașterii de către făptuitor a ilegalității acțiunilor sale, ceea ce, în opinia noastră, constituie un avantaj al tehnicii legislative penale din statul Texas.

Astfel, Codul penal al statului Texas stabilește răspunderea penală pentru anumite cazuri de depășire ale atribuțiilor de serviciu, însă într-un caz excesul de putere este identificat cu abuzul de serviciu (art. 39.02), iar în alt caz este denumit hărțuire din partea persoanei publice (art. 39.03).

Noul Cod penal al României nu conține o normă generală denumită exces de putere sau depășire a

atribuțiilor de serviciu. Totuși în art. 300 „Uzurparea funcției” se cuprinde și această faptă „Fapta funcționarului care în timpul serviciului îndeplinește un act ce nu intră în atribuțiile sale, dacă prin aceasta s-a produs una dintre urmările prevăzute în art. 297” [2]. Menționăm că art. 297, care incriminează abuzul de serviciu, indică în calitate de astfel de urmări „o pagubă ori o vătămare a drepturilor sau intereselor legitime ale unei persoane fizice sau ale unei persoane juridice”. Respectiv prevederile Codului penal român în materia dată sunt mai largi decât cele ale Codului penal al RM, deoarece, în primul rând, incriminează nu doar cazurile când funcționarul depășește atribuțiile sale, dar și îndeplinirea oricăror altor acte care nu intră în atribuțiile sale și, în al doilea rând, nu indică asupra proporțiilor daunei cauzate drepturilor sau intereselor legitime ale unei persoane fizice sau ale unei persoane juridice. Aparte menționăm că la art. 296 „Purtarea abuziva” se incriminează cazurile speciale de exces de putere sau depășire a atribuțiilor de serviciu: la alin. (1): „Întrebuințarea de expresii jignitoare față de o persoană de către cel aflat în exercitarea atribuțiilor de serviciu” și la alin. (2): „Amenințarea ori lovirea sau alte violențe săvârșite în condițiile alin. (1)” [2].

Pe cât de diferite sunt prevederile codurilor penale analizate în materia reglementării legislative a semnelor laturii obiective și laturii subiective ale excesului de putere, într-atât de diferite sunt și abordările subiectului acestei infracțiuni. Printre acestea se evidențiază: persoana publică (CP al Poloniei, CP al Japoniei), funcționarii sau membrii organelor electivă (CP al Elveției), colaboratorii organelor de stat (CP al Chinei), funcționarul public (CP al Australiei); persoana cu funcție de răspundere (CP al Bulgariei), funcționarul public (CP al statului

Texas); orișice persoană în cadrul exercitării funcțiilor publice (CP al Danemarcei).

Relevăm diferențe nu doar în denumire, dar și în abordarea noțiunii acestor persoane. Total pot fi evidențiate patru abordări diferite:

- în legislația penală se conține doar denumirea subiectului infracțiunii, iar semnele lui calitative nu sunt dezvoltate (CP al Japoniei, CP al Bulgariei, CP al Danemarcei etc.);

- în legea penală se indică lista exhaustivă a persoanelor recunoscute subiect al acestei infracțiuni, fără a se formula o noțiune a acestuia (CP al Australiei, CP al Poloniei);

- în legea penală se conține noțiunea subiectului infracțiunii, care indică semnele lui calitative esențiale (CP al Elveției). Abordarea corespunzătoare este specifică și legiuitorului Republicii Moldova;

- în legea penală se formulează și noțiunea subiectului și se enumără lista funcțiilor în cadrul cărora, ocupându-le, persoana capătă statutul respectiv (CP al statului Texas).

Concluzii

Toate abordările menționate, cu excepția primei, posedă atât laturi pozitive, cât și laturi negative. Totuși, ținând cont de dinamica evoluției legislației Republicii Moldova considerăm că la etapa actuală de dezvoltare a dreptului este mai favorabilă pentru țara noastră anume abordarea conceptului al treilea, deoarece includerea în CP al Republicii Moldova a unei liste exhaustive a persoanelor care pot fi considerate persoane publice, în primul rând, este dificil de a fi realizat în practică, dat fiind numărul mare al lor, iar, în al doilea rând, nu va simplifica activitatea de aplicare a dreptului, întrucât va cere modificări permanente ale legislației penale în legătura cu apariția de noi persoane publice, fapt care mărturisește despre calitatea insuficientă a legii penale.

Referințe bibliografice

1. Codul penal al R. Moldova, Cod nr.985 din 18.04.2002 // Monitorul Oficial al R. Moldova din 14.04.2009 Nr. 72-74 art nr. 195.

2. Noul Cod Penal actualizat 2019 - Legea 286/2009 // <https://e-juridic.manager.ro/articole/codul-penal-actualizat-2014-14489.html> (vizitat la 22 august 2019).

3. Уголовный кодекс Австралии 1995 г. / Науч. ред. И.Д. Козочкин, Е.Н. Трикоз. СПб. 2002.

4. Уголовный кодекс Дании / Науч. ред. С.С. Беляев. СПб., 2001.

5. Уголовный кодекс Испании / Под ред. и с предисл. Н. Ф. Кузнецовой и Ф. М. Решетникова. М, 1998.

6. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики. // <http://ukknr.uscoz.ru> (vizitat la 16.09.2018).

7. Уголовный кодекс Республики Болгария / Науч. ред. А.И. Лукашов. СПб., 2001.

8. Уголовный кодекс Республики Польша/ Науч. ред. А.И. Лукашов, Н.Ф. Кузнецова. СПб., 2001.

9. Уголовный кодекс Швейцарии / Науч. ред. А.В. Серебренникова. СПб., 2001.

10. Уголовный кодекс штата Техас / Науч. ред. И.Д. Козочкин. СПб., 2006.

11. Уголовный кодекс Японии/ Науч. ред. А.И. Коробеев. СПб., 2002.

DATE DESPRE AUTOR:

Vladimir PUICA,
ofițer de urmărire penală detașat în
Procuratura Anticorupție,
Doctorand, Academia „Ștefan cel
Mare” a Ministerului Afacerilor
Interne al Republicii Moldova,
mail: vladimir.puica@cna.md

About the author:
Vladimir PUICA,
criminal prosecution officer in
the Anti-corruption Prosecutor's
Office,
Phd student, „Ștefan cel Mare”
Academy of the Ministry of
Internal Affairs of the Republic of
Moldova,
mail: vladimir.puica@cna.md

CZU: 341.645

CONSIDERAȚII GENERALE PRIVIND CONFLICTELE ARMATE FĂRĂ CARACTER INTERNAȚIONAL ÎN LUMINA PREVEDERILOR STATUTULUI CURȚII PENALE INTERNAȚIONALE

Ion FRUNZE,
doctor în drept, USEM

Acest articol analizează esența conflictelor armate non-internaționale și standardele juridice internaționale care trebuie respectate de părțile implicate. Noutatea și originalitatea științifică sunt asigurate de analiza complexă a conflictelor armate interne în contextul cadrului normativ internațional cu elucidarea problemelor specifice existente în această materie, de cercetare a conflictului intern prin prisma dreptului internațional umanitar și de elaborarea unor concluzii orientate spre perfecționarea practicii și a modului de abordări în reglementarea tipului de conflict armat vizat. Problema științifică de importanță majoră soluționată în lucrare constă în elucidarea aspectelor tratate de dreptul internațional a conflictelor armate non internaționale.

Cuvinte-cheie: *conflictelor armate non-internaționale, dreptul internațional umanitar, standardele juridice internaționale.*

GENERAL CONSIDERATIONS ON INTERNATIONAL ARMED CONFLICT IN THE LIGHT OF THE PROVISIONS OF THE STATUS INTERNATIONAL PENAL CURT

Ion FRUNZE,
Phd in Law, dr., UESM

This article examines the essence of non-international armed conflicts and international legal standards to be respected by involved parties. The scientific novelty of this thesis is presented by a complex analysis of internal armed conflicts in the context of international regulatory framework; the elucidation of the problems existing in this field; the study of the Transdnistrian conflict within international humanitarian law and the formulation of concrete conclusions and recommendations aimed at improving the practice and the methods of settlement of the investigated type of armed conflicts.

Keywords: *non-international armed conflicts, international humanitarian law, international legal standards*

Introducere. Problematika conflictelor armate fără caracter internațional este în permanentă studiere, deoarece tipul de conflict armat, cel mai des întâlnit în societatea contemporană, este conflictul armat neinternațional, care se caracterizează, de obicei, printr-o brutalitate extremă.

Dreptul internațional umanitar oferă cadrul normativ în raport cu care ar trebui să fie evaluat com-

portamentul părților în conflictele armate interne.

Cele mai multe conflicte armate de astăzi au caracter neinternațional. Aceste conflicte sunt guvernate de teamă sau amenințare, de distrugere sau suferință extremă, de atacuri deliberate împotriva civililor, de distrugerea de proprietăți civile și de jafuri, de deplasarea forțată a populației, de utilizarea civililor ca scuturi umane, de

distrugerea infrastructurii vitale pentru populația civilă, de violuri și alte forme de violență. De obicei, toate aceste acte de violență se regăsesc adesea în aceste tipuri de conflicte [14].

Iată de ce este necesară dezvoltarea permanentă a legislației, care este doar ”primul pas pentru a asigura protecția celor care nu iau parte la ostilități, inclusiv civili, sau cei care nu mai iau parte, inclusiv răniți și bolnavi ce provin din forțele armate și grupuri armate” [14].

În acest context, devine o adevărată provocare elaborarea acestor reguli cunoscute și mai ales de crearea siguranței că acestea vor fi aplicate.

Reflecții și rezultate. Începând din anul 1949, statele au convenit prin articolul 3 comun celor 4 Convenții de la Geneva să respecte anumite standarde minime în astfel de conflicte.

Aceste dispoziții, care sunt numite „considerații elementare de umanitate” au fost completate de alte dispoziții cuprinse în diverse tratate, dar și de prevederile dreptului internațional umanitar cutumiar.

Cele patru *Convenții de la Geneva din 1949*, precum și *Protocolul I adițional din 1977*, tratează într-un mod detaliat toate problemele umanitare rezultate în urma conflictelor internaționale.

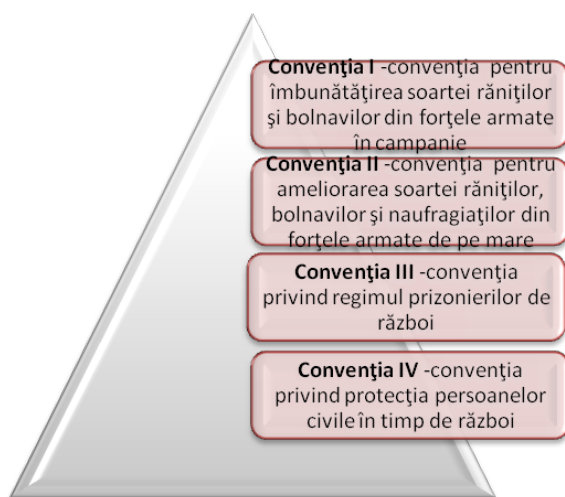

Diagrama 1. Actele internaționale care constituie „Dreptul de la Geneva”, adoptate la 12 august 1949.[14]

La acestea s-au adăugat în anul 1997, două noi instrumente: „*Protocolul adițional privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale*”, și „*Protocolul adițional privind protecția victimelor conflictelor armate neinternaționale*”, și apoi în dec. 2005 un altul „*Protocolul adițional pentru adoptarea unui nou semn de protecție*”.

Potrivit definiției din art. 2 comun al celor patru convenții, conflictul internațional este definit ca fiind: „*războiul declarat sau orice alt conflict internațional ivit între două sau mai multe dintre Înalte-*

le Părți Contractante, chiar dacă starea de război nu este cunoscută de una din ele”, precum și în cazul „*ocupației totale sau parțiale a teritoriului unei Înalte Părți Contractante, chiar dacă ocupația nu întâmpină nicio rezistență militară*”.

În ceea ce privește conflictul armat cu caracter neinternațional, Convențiile de la Geneva definesc acest tip de conflict, în cadrul art. 3 comun, astfel:

„*În caz de conflict armat ne prezentând un caracter internațional și ivit pe teritoriul uneia dintre Înaltele Părți Contractante,*

fiecare dintre Părțile în conflict va trebui să aplice cel puțin următoarele dispoziții:

1. *Persoanele care nu participă direct la ostilități, inclusiv membrii forțelor armate care au depus armele și persoanele care au fost scoase din luptă din cauza de boală, rănire, detențiune sau din orice altă cauză, vor fi, în toate împrejurările, tratate cu omenie, fără nicio deosebire cu caracter discriminatoriu bazat pe rasă, culoare, religie sau credință, sex, naștere sau avere, sau orice alt criteriu analog.*

În acest scop, sunt și rămân prohibite, oricât și oriunde, cu privire la persoanele menționate mai sus:

a) *atingerile aduse vieții și integrității corporale, mai ales omorul sub toate formele, mutilările, cruzimile, torturile și chinurile;*

b) *luările de ostatici;*

c) *atingerile aduse demnității persoanelor, mai ales tratamentele umilitoare și înjositoare;*

d) *condamnările pronunțate și execuțiile efectuate fără o judecată prealabilă, date de un tribunal constituit în mod regulat, însoțită de garanții judiciare recunoscute ca indispensabile de către popoarele civilizate”.*

2. *Răniții și bolnavii vor fi ridicați și îngrijiți.*

Un organism umanitar imparțial, așa cum este Comitetul Internațional de Cruce Roșie, va putea să ofere serviciile sale Părților în conflict.

Părțile în conflict se vor strădui, pe de altă parte, să dispună intrarea în vigoare, prin acorduri speciale, a tuturor sau a unei părți din celelalte dispoziții ale prezentei Convenții.

Aplicarea dispozițiilor, care preced, nu va avea efect asupra statutului juridic al Părților în conflict.”

În completarea definițiilor menționate, Protocoalele adiționale împart conflictele, astfel:

a) – **conflicte armate internaționale**, care sunt lupta armată între două sau mai multe state și care provoacă crize profunde în relațiile internaționale.

Dreptul internațional actual admite războiul de autoapărare al statului atacat de un alt stat, ca și războiul de eliberare dus de popoarele armate în două categorii: – conflictul armat internațional, care definește acest război al popoarelor asuprite, ca fiind conflictul armat „*în care popoarele luptă împotriva dominației coloniale și străine, împotriva regimurilor rasiste, în exercitarea dreptului lor la autoapărare*” (art. 1, al. 4); de asemenea, în dreptul internațional actual este admisă folosirea forței armate în relațiile internaționale ca urmare a unei hotărâri adoptată de Consiliul de Securitate pentru apărarea sau restabilirea păcii și a securității internaționale (Carta O.N.U., art. 42)

b) – **conflicte armate non-internaționale** care se desfășoară pe teritoriul unui stat, între forțele armate ale aceluși stat și forțele armate dizidente sau grupuri armate care controlează o parte a teritoriului statului respectiv (Protocolul adițional II de la Geneva din 1977 art.1). [14].

Un interes aparte prezintă determinarea noțiunii de conflict armat în sensul Statutului Curții Penale Internaționale. Acesta determină ca fiind infracțiuni săvârșite pe timp de conflict armat noninternațional. Sunt calificate drept fapte infracționale, încălcarea gravă a prevederilor articolului 3 comun, săvârșite pe timp de conflict armat fără caracter internațional și, astfel, normele Statutului Curții Penale Internaționale: „nu sunt aplicabile situațiilor de tensiuni și dezordini interne...” Deasemenea este calificată drept infracțiune internațională o categorie destul de vastă de acțiuni prin următoarea stipulare: „alte în-

călcări grave ale legilor și obiceiurilor războiului aplicabile în timp de conflict armat noninternațional în limitele determinate de dreptul internațional umanitar”[3].

O nouă oportunitate universală pentru state de a se pronunța asupra conflictelor armate interne a constituit crearea Curții Penale Internaționale (CPI). Conștientă că toate popoarele sunt unite prin legături strânse, iar culturile lor formează un patrimoniu comun și preocupate de faptul că acest mozaic delicat ar putea fi distrus în orice moment, **statele-părți reunite la Roma, la 17 iulie 1998**, având în conștiință că în cursul sec. XX milioane de copii, de femei și de bărbați au fost victime ale unor atrocități care sfidează imaginația și lezează profund conștiința umană, **recunoscând** că prin crimele de o asemenea gravitate **se amenință pacea, securitatea și bunăstarea lumii, afirmând** că cele mai grave crime care privesc ansamblul comunității internaționale nu pot rămâne nepedepsite și că reprimarea lor trebuie să fie asigurată efectiv prin măsuri luate în cadrul național și prin întărirea cooperării internaționale, **au convenit** înființarea unei Curți Penale Internaționale. [17] Curtea Penală Internațională este alcătuită din 18 magistrați și este o instituție permanentă, având rolul de a judeca persoanele ce se fac vinovate de delict grave, cum ar fi genocidul, crime împotriva umanității, crime de război și crime de agresiune.

În timpul negocierilor Statutului Curții Penale Internaționale, problema privind extinderea jurisdicției acestei Curți asupra crimelor de război comise în timpul conflictelor armate interne a fost una dintre cele mai controversate. Un număr de participanți s-au opus exercitării jurisdicției Curții Penale Internaționale asupra conflictelor armate interne, conside-

rând că aceasta ar submina acceptarea universală a Statutului Curții și că existența răspunderii penale individuale pentru asemenea violări nu era clar demonstrată. [17, p. 612] Ultimul argument nu era unul nou, Denisse Platner scriind încă în anul 1990 că, „... *dreptul internațional umanitar aplicabil conflictelor armate interne nu conține prevederi despre răspunderea penală individuală*”. [13, p. 409, 414]

În vederea asigurării acceptabilității Statutului, intenția negociatorilor a fost de a include crimele de război care să reflecte în mod clar dreptul cutumiar, și anume actele considerate ca și încălcări ale dreptului internațional cutumiar, precum și cele care au fost incriminate în temeiul dreptului cutumiar. Concomitent, includerea crimelor de război comise în timpul conflictelor armate interne a fost importantă pentru state în speranța creării unei Curți puternice. [12, p. 39]

Multe state au fost dornice de a vedea crimele de război comise în perioada conflictelor armate interne incluse în Statutul de la Roma din două considerente principale:

- în primul rând, deoarece era clar că tocmai în ceea ce privește conflictele armate interne, sistemele naționale de justiție penală erau, cel mai probabil, în imposibilitatea de a reacționa adecvat la astfel de încălcări;

- în al doilea rând, neincluarea conflictelor armate interne ar fi privat Curtea de puterea de a urmări ceea ce astăzi constituie cele mai răspândite violări ale dreptului internațional umanitar, [6, p. 611] majoritatea conflictelor armate având un caracter mai degrabă intern decât internațional.

Doar în 1994, Statutul Tribunalului pentru Rwanda adoptat de către Consiliul de Securitate al ONU a stabilit, pentru prima dată, în mod explicit competența aces-

tui tribunal în caz de încălcări ale art. 3 comun al Convențiilor de la Geneva din 1949 și a Protocolului Adițional II din 1977. Și doar în 1995, în cazul *Tadic*, Camera de Apel a Tribunalului Militar Internațional pentru fosta Iugoslavie a decis că în jurisdicția în „legile și cutumele de război” sunt incluse și încălcările comise în timpul conflictelor armate interne. În același context, ținem să menționăm că în 1995 Secretarul General al ONU a descris articolul 4 din Statutul Tribunalului Internațional Militar pentru Rwanda - care prevedea jurisdicția Tribunalului asupra indivizilor acuzați de violarea art. 3 comun al Convențiilor de la Geneva din 1949 și a Protocolului Adițional II din 1977 – ca fiind prevederea care „pentru prima dată incriminează art. 3 comun”. [6, p. 612]

În ce privește Statutul Curții Penale Internaționale, propunerea finală a grupului de lucru privind crimele de război comise pe timp de conflict armat intern a fost un compromis între sugestii nu pentru a include orice astfel de infracțiuni, ci doar încălcări ale art. 3 comun și o listă foarte cuprinzătoare de crime. [12, p. 39]

În cele din urmă, art. 8, alineatul 2, litera „c” din Statutul Curții Penale Internaționale vorbește despre „*încălcări grave ale art. 3 comun celor patru Convenții de la Geneva*” în caz de conflict armat fără caracter internațional, iar art. 8, al. 2, lit. „d” precizează că se exclud „*situațiile de tulburări și tensiuni interne, cum ar fi revoltele, actele izolate și sporadice de violență sau alte acte de natură similară*”. În plus, art. 8, al. (2), lit. (e) stabilește competența Curții Penale Internaționale în ce privește „*alte încălcări grave ale legilor și cutumelor aplicabile în conflictele armate fără caracter internațional, în cadrul stabilit de dreptul internațional*”.

Lista de infracțiuni din art. 8, al. 2, lit. (e) este relativ aproape, dar mai mică decât cea din art. 8, al. (2), lit. (b), care se ocupă de încălcări grave ale legilor și cutumelor aplicabile în caz de conflict armat internațional. Ca atare, aceasta reflectă crimele de război ale căror existență în dreptul cutumiar în ce privește conflictele armate interne a fost la acel moment considerată, în general, acceptabilă pentru state.

În cele din urmă, art. 8, al. 2, lit. (f) din Statut definește situațiile la care art. 8, al. (2), lit. (e) se aplică: „*Paragraful 2 (e) se aplică conflictelor armate care au un caracter internațional și, prin urmare nu se aplică situațiilor de tulburări și tensiuni interne, cum ar fi revoltele, actele izolate și sporadice de violență sau alte acte de natură similară. Acesta se aplică în cazul conflictelor armate care au loc pe teritoriul unui stat atunci când există un conflict armat prelungit între autoritățile guvernamentale și grupurile armate organizate sau între astfel de grupuri*”. [17, art. 8, al. 2, lit. „f”]

De menționat că nici Statutul Curții Penale Internaționale, nici în Elementele Crimelor [8] nu se oferă o definiție detaliată a „conflictului armat” în conformitate cu art. 8, al. 2 din Statut. De asemenea, acestea nu conțin o definiție a „caracterului internațional” sau „noninternațional” a unor astfel de conflicte. În Elementele Crimelor se prevede doar că: „*Elementele crimelor de război în conformitate cu art. 8, al. 2 lit. (c) și (e), sunt supuse limitărilor abordate în art. 8, al. 2, lit. (d) și (f), care nu sunt elemente ale crimelor. Elementele crimelor de război în conformitate cu art. 8, al. 2 din statut trebuie să fie interpretate în cadrul stabilit de dreptul internațional al conflictelor armate*”. [8, p. 144]

În urma examinării prevederilor de mai sus, mai multe aspecte

ale abordării Statutului Curții Penale Internaționale ar trebui să fie subliniate.

În primul rând, în art. 8, al. (2), lit. (d) se clarifică pragul inferior de aplicare: art. 2, al. (e) se aplică conflictelor armate „*fără caracter internațional și, prin urmare, [...] nu se aplică[...] la situații de tulburări interne și tensiuni, cum ar fi revoltele, actele izolate și sporadice de violență sau alte acte de natură similară*”.

În al doilea rând, art. 8, al. (2), lit. (e) se aplică conflictelor armate, care „au loc pe teritoriul unui stat”. Acest lucru, cu siguranță, reafirmă caracterul noninternațional al conflictelor în cauză. Apare întrebarea: de ce art. 8, al. (2), lit. (f) conține prevederi privind teritoriul unui „stat” și nu al unei „Înalte Părți Contractante”, după cum prevede art. 3 comun și art. 1 al Protocolului Adițional II. În acest sens, I. Muller susține că „*această formulare a fost aleasă pentru a asigura competența Curții Penale Internaționale, care se aplică nu numai crimelor comise pe teritoriul statelor membre, dar și crimelor comise pe teritoriul unui stat ne-membru*”. [12, p. 41]

În ce privește conflictele „transnaționale” ale statelor împotriva grupurilor nonstatale, formularea „pe teritoriul statului” mai degrabă decât cea „a unui” stat, ar putea fi văzută ca amplasarea crimelor comise în timpul unor astfel de conflicte transnaționale, în afara teritoriului statului care acționează. [11, p. 260]

În al treilea rând, art. 8 al. 2, lit. „f” prevede în continuare că art. 2, lit. „e” se aplică „*atunci când există un conflict armat prelungit între autoritățile guvernamentale și grupurile armate organizate sau între astfel de grupuri*”. Astfel, spre deosebire de articolul 1 al Protocolului Adițional II, Statutul Curții Penale Internaționale recunoaște în calitate de conflict

armat intern și luptele numai între grupuri armate, fără participarea guvernelor.

În cele din urmă, un interes special prezintă prevederea din art. 8, al. 2, lit. „f”, potrivit căreia art. 2, al. „e” se aplică „atunci când există un conflict armat prelungit între autoritățile guvernamentale și grupurile armate organizate sau între astfel de grupuri”.

Trebuie de menționat că Tribunalul Internațional Militar pentru fosta Iugoslavie a identificat doi factori - organizarea părților și intensitatea conflictului - ca decisivi pentru a distinge conflictele armate interne consacrate în art. 3 comun de situații care nu ating acest prag. Durata conflictului a fost doar un factor potențial printre altele pentru evaluarea intensității unui conflict.

În legătură cu caracterul prelungit al conflictului armat, în doctrină a apărut întrebarea dacă introducerea în art. 8, al.2 a noțiunii de „conflict armat prelungit” vizează un nou tip de conflict armat intern, distinct de cele prevăzute de către art. 3 comun și Protocolul Adițional II.

Astfel, unii cercetători [11, p. 260; 75, p. 445] consideră că intenția celor care au negociat Statutul Curții Penale Internaționale nu a fost de a crea o categorie separată de conflicte armate noninternaționale. Mai degrabă, referința la durata în al. 2 „f” a fost destinată să prevină ca noțiunea restrictivă din Protocolul Adițional II să fie încorporată în Statut. A fost, într-un fel, un efort de a ajunge la un compromis între proiectul inițial, care nu a făcut distincție între al. 2, lit. „d” și 2 lit. „f” și dorința unor state de a include restricțiile Protocolului Adițional II în acest al doilea paragraf. [2, p. 419 - 445]

Prin contrast, alți autori [1, p. 110; 15 p. 268; 16, p. 116] consideră că în cazul în care noțiunea

de conflict armat noninternațional din al. 2, litera „d” se referă direct la cea din art. 3 comun, noțiunea de timp. Un conflict armat noninternațional în sensul al. 2, lit. „f” există atunci când conflictul este „prelungit”. Întrucât, din punctul de vedere al al. 2, lit. „d”, durata este un factor care poate fi, probabil, luat în considerare la evaluarea situației, dar nu constituie un criteriu obligatoriu, aceasta este totuși o parte integrantă a conceptului din al. 2, lit. „f”.

Această noțiune nu pare, prin urmare, să constituie o extindere a domeniului de aplicare a al. 2, lit. „d”, dar creează o categorie separată a conflictelor armate noninternaționale, cu scopul de a incrimina, în contextul Statutului Curții Penale Internaționale, încălcări suplimentare ale dreptului internațional umanitar, cum ar fi încălcări ale normelor Protocolului Adițional II. [15, 268 – 269; 10] Necesitatea de a ajunge la un compromis atunci când a fost elaborată această dispoziție pare să indice că intenția a fost de a ajunge la un acord asupra unei categorii diferite de cea prevăzută la alineatul 2, litera „d”.

Jurisprudența tinde să sprijine a doua interpretare. În cazul *Prosecutor vs Lubanga Dyilo*, Camera Preliminară a Curții Penale Internaționale a făcut referire la Protocolul Adițional II în scopul de a interpreta al. 2, lit. „f” din Statut. Astfel, se pare că a vrut să confere un sens distinct acestei dispoziții, definind un prag specific de aplicabilitate. Camera a precizat că acest prag este caracterizat prin două condiții:

a) violența trebuie să atingă o anumită intensitate și să fie prelungită;

b) un grup înarmat cu un grad de organizare, în special cu „capacitatea de a planifica și efectua operațiunile militare pentru o pe-

rioadă prelungită de timp”, trebuie să fie implicat. [9; 18]

Formulată astfel, această definiție pare să definească un domeniu de aplicare mai strict decât art. 3 comun, deoarece necesită ca lupta să aibă loc într-o anumită perioadă de timp. Este totuși mai largă decât cea din Protocolul Adițional II, deoarece nu solicită ca grupul armat în cauză să exercite controlul teritorial. Categoria de conflict vizată aici este, prin urmare, media conflictelor armate interne consacrate în art. 3 comun și în Protocolul Adițional II. [10; 18]

Trebuie să menționăm că această categorie nouă de conflict armat prezintă, de asemenea, anumite probleme. Nu există niciun criteriu obiectiv care face posibil să se indice cazul în care durata minimă solicitată este atinsă. În plus, apare întrebarea privind regimul juridic care urmează să fie aplicat în perioada în care lupta nu poate fi încă considerată „suficient de îndelungată” pentru ca aceasta să fie calificată ca un conflict armat neinternațional, în sensul acestei definiții.

În conformitate cu Statutul de la Roma, Curtea Penală Internațională își va exercita jurisdicția asupra crimei de agresiune, crimei de genocid, crimelor contra umanității și crimelor de război (art. 5).

Deși există o suprapunere considerabilă între dispozițiile referitoare la conflictele armate internaționale și conflictele armate noninternaționale, dispozițiile pentru primele sunt mult mai detaliate. Elementele crimelor, elaborate în conformitate cu articolul 9 din Statutul de la Roma, arată un total de 46 de crime de război separate cu privire la conflictele armate internaționale comparativ cu numai 25 pentru conflictele armate interne. [8; 17]

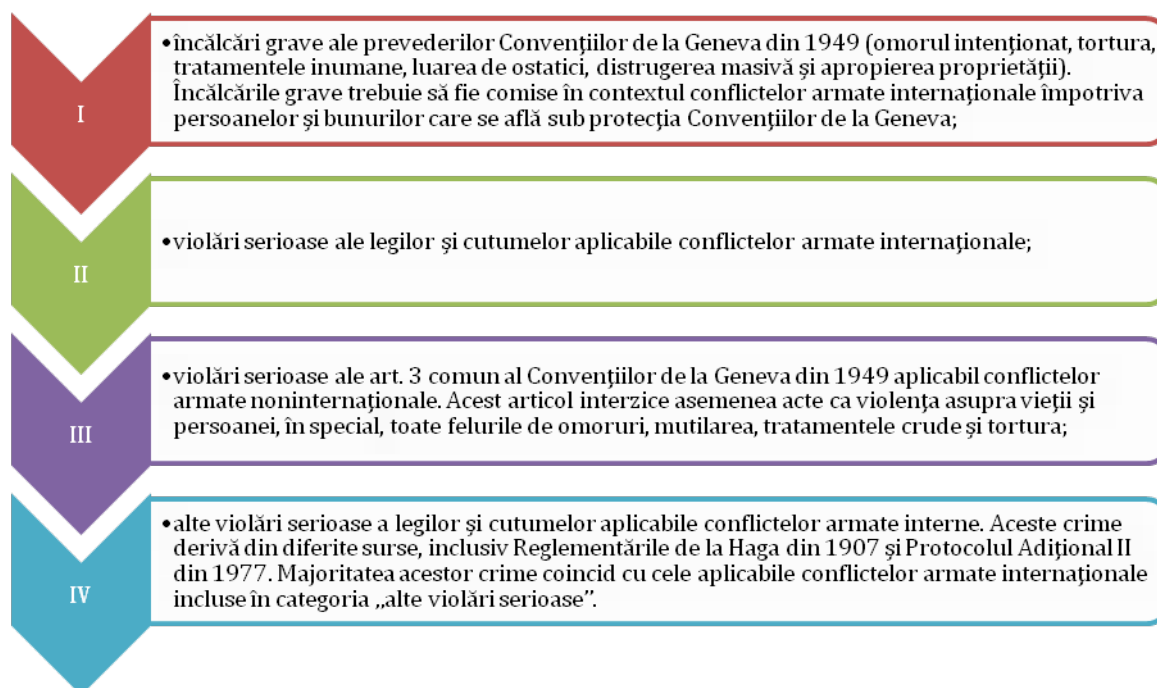

Diagrama 2. Patru categorii de crime de război conform Statutului de la Roma.[17]

Aproximativ jumătate din prevederile art. 8 ale Statutului aplicabile conflictelor armate internaționale nu sunt incluse în compartimentele ce se referă la conflictele armate noninternaționale, existând următoarele motive în acest sens:

- unele prevederi în virtutea naturii lor nu sunt aplicabile conflictelor armate noninternaționale;

- în ce privește alte prevederi, unele state și-au exprimat convingerea că acestea nu au atins statutul de drept internațional cutumiar și, prin urmare, nu trebuie incluse.

Ca rezultat, ultima părere a prevalat atunci când s-a decis neincluizarea prevederilor privind folosirea armelor interzise în conflictele armate interne. Alte „lacune” în ce privește crimele de război aplicabile conflictelor armate interne constau în aceea că, de exemplu, nu există prevederi de interzicere a înfometării intenționate a populației civile. [7, p. 348]

În plus, în prescrierea crimelor de război în conflictele armate internaționale și în cele noninternaționale este utilizată o terminologie diferită pentru a descrie același

comportament, ceea ce face dificil alinierea dispozițiilor. Elementele crimelor demonstrează măsura în care infracțiunile au fost elaborate inconsecvent. [8, p. 18 – 20, 37 - 38] De exemplu, „uciderea intenționată” în conflictele armate internaționale, în art. 8, al. 2, lit. „a”, (i), echivalează cu „omor” în conflictele armate interne în art. 8, al. 2, lit. „c”, (i); „experimentele biologice” în conflictele armate internaționale, în art. 8, al.2, lit. „a” (ii) sunt similare cu „experimente medicale sau științifice” într-un conflict armat intern la art. 8, al. 2, „e” (xi) și „provocarea intenționată de mari suferințe” într-un conflict armat internațional în art. 8, al. 2, litera „a” (iii) este echivalentul „tratamentelor crude” în conflictele armate interne în art. 8, al. 2, lit. „c” (i). [5, p. 198]

În plus, crimele preluate din dispozițiile Protoalelor Adiționale I și II reflectă diferențele dintre cele două Protoale, cu încălcarea legilor și cutumelor aplicabile în conflictele armate internaționale, fiind enumerate în art. 8, al. 2, lit. „b”, și încălcarea legilor și cutume-

lor aplicabile în conflictele armate noninternaționale, fiind enumerate în art. 8, al. 2, lit. „c” și art. 8, al. 2, lit. „e”.

Concluzii. În diferite etape, conflictele contemporane sunt fie cu caracter internațional, fie fără caracter internațional. Atunci când un stat intervine în numele unui guvern legitim în vederea acordării de asistență pentru reprimarea unei insurgențe, conflictul armat este unul fără caracter internațional. Atunci când un stat intervine în numele unei mișcări rebele împotriva unui guvern legitim, o asemenea intervenție are ca efect internaționalizarea conflictului armat. [14]

În acest context, Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale confirmă în mod explicit distincția tradițională între conflictele armate internaționale și cele noninternaționale. Dar apare tendința de a adapta regimul conflictelor armate interne din dreptul internațional umanitar la normele care reglementează conflictele armate internaționale. Art.7 cu privire la crimele contra umanității și art. 8, al. 2, lit. „c” și „e” cu privire la crimele

de război constituie un real progres în acest sens. Cu toate acestea, regulamentul privind crimele de război nu prevede, în mod special, răspunderea penală pentru indivizii care au comis crime în perioada conflictelor armate internaționale.

Statutul Curții Penale Internaționale pare să identifice două tipuri de conflict armat noninternațional: **în primul rând**, conflictele armate interne în sensul art. 3 comun al Convențiilor de la Geneva din 1949 (art. 8, punctele 2, litera „c – d”) și, **în al doilea rând**, conflictele armate interne „prelungite” (art. 8, punctele 2, „e – f”). De menționat că totuși această inovație din Statut nu are drept scop de a crea un nou concept de conflict armat noninternațional în dreptul internațional umanitar, dar, pur și simplu, are drept scop stabilirea competenței Curții Penale Internaționale, aplicându-se, prin urmare, numai la exercitarea acestei competențe și nu stabilește o categorie care este mai general aplicabilă.

Dreptul internațional umanitar se aplică în caz de producere a unui conflict armat, indiferent dacă acesta are sau nu are un caracter internațional și nu este permisă nicio derogare de la normele dreptului internațional umanitar. Respectarea drepturilor omului și a dreptului umanitar în conflictele armate, în general, și în cele ne-internaționale, în particular, are la bază respectul față de adversar și loialitatea în timpul operațiunilor militare. [14]

Referințe bibliografice

1. Bouvier A. Sassoli M. How Does Law Protect in War? In: Geneva: ICRC. 2006, Vol. 1. 192 p.
2. Cullen A. The concept of non-international armed conflict in international humanitarian law. New York: Cambridge University Press, 2010. 238 p.
3. Cauia A. Conflictele armate fără caracter internațional. Esența și aplicabilitatea normelor de drept inter-

național umanitar. În: Revista Militară. AMFA. Nr. 2(8)/2012, p.18-24.

4. Convenția IV de la Geneva <https://www.cruceariosie.ro/>

5. Deidre W. Removing the Distinction Between International and Noninternational Armed Conflict in the Rome Statute of the International Criminal Court. In: Melbourne Journal of International Law. 2004, nr. 8, p. 192 – 217.

6. Doria J., Gasser H.P, Bassiouni M.C. The legal regime of the International Criminal Court. In: Leiden, Journal of International Law. 2009, nr. 17, p. 645 - 672.

7. Dormann K. War crimes under Rome Statute of the International Criminal Court, with a special Focus on the Negotiations on the Elements of Crimes. Max Planck Yearbook of United Nations Law. 2003, Volume 7, p. 341 - 407.

8. Elements of the Crimes adopted by the Assembly of States Parties First session New York, 3-10 September 2002. Official Records ICC-ASP/1/3: http://www.icc-cpi.int/NR/...38CF.../Element_of_Crimes_English.pdf

9. Prosecutor vs Lubanga Dyilo, International Criminal Court Case No. ICC-01/04-01/06-803. Decision on the confirmation of charges (Pre-Trial Chamber I), 29 January 2007, p. 229–237. <http://www.icc-cpi.int>.

10. Protocolul Adițional II la Convențiile de la Geneva <https://www.cruceariosie.ro/>

11. Meron T. The Humanization of Humanitarian Law. In: American Journal of International Law. 2000, Vol. 94, p. 257 - 270.

12. Muller I. Non-international armed conflict under article 1(1) AP II and 8 (2) (f) ICC Statute. In: Armed Conflicts and Parties to Armed Conflicts under IHL: Confronting Legal Categories to Contemporary Realities. Proceedings of the Bruges Colloquium 22-23 October 2009. 2010, Collegium nr. 40, p. 37 - 58.

13. Plattner D. The penal repression of violations of International Humanitarian Law applicable in noninternational armed conflicts. In: International Review of the Red Cross. 1990, nr. 278, p. 409 - 416.

14. Pistol E. Conflicte armate fără caracter internațional – respectarea dreptului umanitar și a drepturilor

omului <http://www.arduph.ro/domenii/diu-doctrina/conflicte-armate-fara-caracter-international-respectarea-dreptului-umanitar-si-a-drepturilor-omului/>

15. Provost R. International Human Rights and Humanitarian Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 382 p.

16. Schabas W. An Introduction to the International Criminal Court. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 158 p.

17. Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale adoptat la 17.07.1998 (U.N. Doc. A/CONF.183/9*). <http://untreaty.un.org/cod/icc/statute/rome.htm>

18. The Manual on the Law of Non-International Armed Conflict, International Institute of Humanitarian Law, Sanremo, 2006

DESPRE AUTOR ABOUT
AUTHORS

Ion FRUNZE,
dr. în drept, USEM
Phd in Law, dr., UESM
e-mail: vcristo@mail.ru

CZU: 342.8

REPERTORIUL NORMATIV PRIVIND CONSFINȚIREA RĂSPUNDERII PENTRU ÎNCĂLCAREA NORMELOR DE DREPT ELECTORAL

Andrei SMOCHINĂ,

doctor habilitat în științe juridice, profesor universitar

Maria GRĂU-PANȚUREAC,

doctorandă, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și
Sociologice

În acest articol sunt analizate actele normative internaționale precum și cele autohtone, acte care reglementează organizarea, monitorizarea și desfășurarea scrutinelor electorale, totodată fiind analizate reglementări privind asigurarea și respectarea drepturilor electorale ale actorilor electorali și cetățenilor, precum și o administrare electorală reușită.

Cuvinte-cheie: *răspundere pentru încălcarea normelor de drept electoral, alegeri, drepturi electorale, acte normative.*

THE NORMATIVE REPERTORY REGARDING THE REFUSAL OF THE RESPONSABILITY FOR VIOLATING THE NORMS OF ELECTORAL LAW

Andrei SMOCHINĂ,

Candidate of Legal Sciences, professor

Maria GRĂU-PANȚUREAC,

PhD student, Institute for Legal, Political and Sociological Research

This article analyzes the international normative acts as well as the domestic ones, acts which govern the organization, monitoring and holding of the electoral votes, at the same time it analyzes regulations regarding the assurance and compliance with the electoral rights of the electoral players and the citizens, as well as a successful electoral administration.

Keywords: *liability for violation of the norms of electoral law, elections, electoral rights, normative acts.*

Introducere. Alegerile reprezintă exercițiul democratic ce asigură bazele autorității și legitimității guvernării. Corectitudinea alegerilor este o condiție necesară pentru un stat de drept [1].

Alegerile, ca instrument al tranziției democratice sau al consolidării democrației prin modernizare, se află în raport de dependență directă de organizarea procesului electoral în baza unor norme și reguli care se regăsesc în legislația electorală națională. Alegerile sunt reglementate prin prevederile sistemului electoral, care determină principiile de organizare a lor în vederea desfășurării unor alegeri corecte și asigurării reprezentativității voinței popoului maximal posibil prin transformarea voturilor în mandate și, implicit, în funcții și demnități

publice, care să fie viabile și eficiente [2, p.7].

Credibilitatea alegerilor depinde de mai mulți factori, cum ar fi transparența în procesul decizional, imparțialitatea organelor electorale, exactitatea listelor electorale, prevenirea, suprimarea și sancționarea fraudelor electorale [1].

Corectitudinea în cadrul proceselor electorale este realizabilă pe de o parte, doar cu condiția respectării unor norme etice de către indivizii umani implicați în aceste procese. Pe de altă parte, corectitudinea alegerilor poate deveni și o condiție importantă pentru realizarea unor drepturi fundamentale pentru sistemul democratic, căci are un rol cheie în asigurarea dreptului de vot al cetățenilor ca beneficiari și participanți în cadrul proceselor electivă [3, p.122].

Ce presupune răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral în baza reglementărilor internaționale și naționale

În majoritatea sistemelor de drept, aplicarea legislației electorale a evoluat în timp, aceasta reflectându-se în dependență de factorii sociali și politici ai fiecărei țări.

Cadrul instituțional, competențele și procedurile în cadrul sistemului electoral, precum și calitatea aplicării legislației electorale diferă de la o țară la alta.

În acest sens, este necesar de a identifica deficiențele și lacunele existente în legislația electorală, de a efectua analiza cadrului normativ de reglementare a litigiilor electorale și de a formula propuneri de modificare a legislației electorale.

Noutatea și originalitatea științifică a articolului, precum și a rezultatelor obținute constau în abordarea fenomenului răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral din dubla perspectivă a cercetării teoretice, dar și practice a tuturor factorilor și circumstanțelor relevante pentru tema de cercetare. De asemenea, elementele inovaționale sunt determinate de recomandările formulate pentru înlăturarea lacunelor existente în cadrul normativ național ce țin de această instituție, fiind oferite îmbunătățiri și propuneri de lege-ferenda în acest sens.

În urma analizelor efectuate de către experții internaționali, la moment au fost depistate și unele carențe legislative, datorită cărora în timpul campaniilor electorale și ale alegerilor au loc diverse abateri de la normele și prevederile legale [4].

Sistemele electorale democratice prezintă anumite caracteristici comune, precum: supravegherea procesului, depistarea și anchetarea abaterilor electorale, determinarea persoanelor vinovate și sancționarea acestora [5, p.60-64].

Potrivit art. 2 alin. (1) din Constituție, suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție, iar potrivit art. 38 voința poporului constituie baza puterii de stat [6].

Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, secret și liber exprimat. Așadar, prevederile constituționale cu privire la asigurarea exprimării voinței poporului, a drepturilor și libertăților electorale ale cetățenilor garantează realizarea drepturilor constituționale ale cetățenilor Republicii Moldova de a alege și a fi ales, prin organizarea și desfășurarea unor alegeri perio-

dice, libere și corecte. Astfel, alegerile trebuie să se desfășoare în condițiile stabilite de Constituție și legislația electorală și orice ilegalitate constituie o lezare a libertății de exprimare a voinței poporului, asupra drepturilor și libertăților electorale ale cetățenilor, aceasta fiind inacceptabil într-un stat de drept.

Constituția reglementează și dreptul de a aplica standardele și principiile democratice internaționale în domeniul electoral.

Articolul 4 din Constituția Republicii Moldova prevede: *Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și celelalte tratate la care Republica Moldova este parte. Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile interne, prioritate au reglementările internaționale.*

Necesitatea abordării unei multitudini de aspecte în cadrul procedurilor electorale a determinat apariția mai multor convenții, tratate, declarații, protocoale și recomandări.

Pe plan internațional, promovarea drepturilor electorale au fost înglobate în numeroase documente foarte valoroase. Printre actele internaționale cu vocație generală de reglementare, care includ și reglementări relevante temei noastre de cercetare, putem menționa:

Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată în anul 1948, recunoaște rolul unor alegeri deschise și transparente în asigurarea dreptului fundamental al omului de a participa la guvernare.

Astfel, art. 21 al acestei Declarații reglementează [7] că voința poporului trebuie să constituie baza puterii de stat, aceas-

tă voință trebuie să fie exprimată prin alegeri nefalsificate, care să aibă loc, în mod periodic, prin sufragiu universal, egal și exprimat prin vot secret sau urmând o procedură echivalentă care să asigure libertatea votului.

Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (CEDO) (1950) [8]. Articolul 6 al Convenției reglementează dreptul la un proces echitabil, iar la art. 13 este reglementat dreptul de a te adresa efectiv unei instanțe naționale, chiar și atunci când încălcarea s-ar datora unor persoane care au acționat în exercitarea atribuțiilor lor oficiale.

Primul Protocol adițional la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (1952) [9]. Articolul 3 al acestui protocol reglementează că: „Înaltele părți contractante se angajează să organizeze, la intervale rezonabile, alegeri libere cu vot secret, în condițiile care asigură libera exprimare a opiniei poporului cu privire la alegerea corpului legislativ”.

Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice din 1966 (PIDCP) reglementează la art. 2 că „statele părți la prezentul Pact se angajează să garanteze că autoritățile competente vor da urmare oricărui recurs care a fost recunoscut ca justificat.” [10].

Documentul Reuniunii de la Copenhaga a Conferinței privind dimensiunea umană, OSCE (1990) [11]. Punctul 5.1. prevede: „Alegeri libere care vor fi organizate la intervale rezonabile, prin vot secret sau urmând o procedură echivalentă, care asigură libertatea votului, în condițiile garantării efective a liberei expresii a voinței alegătorilor în alegerea reprezentanților lor”.

Punctul 7 reglementează că voința poporului trebuie să fie baza autorităților publice, iar pentru aceasta statul trebuie să asigure

alegeri libere și corecte, organizate la intervale rezonabile de timp, va garanta un sufragiu universal și egal tuturor cetățenilor majori, va asigura secretul și libertatea votului, de asemenea dreptul cetățeanului de a alege și de a fi ales în funcții publice, rezultatele votării să fie corecte și să fie făcute publice, iar prezența observatorilor străini și naționali să asigure corectitudinea desfășurării alegerilor.

Carta de la Paris pentru o nouă Europă (1990) [12] reglementează dreptul cetățeanului de a participa la alegeri libere și corecte, de asemenea, dreptul de a fi judecat în mod echitabil și public, dacă este acuzat de comiterea unui delict.

Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (sau Comisia de la Veneția, 1990) a stabilit o serie de reglementări cu privire la drepturile electorale: „În condițiile în care prevederile dreptului electoral trebuie să fie mai mult decât niște cuvinte scrise, nerespectarea dreptului electoral trebuie să poată fi contestat în fața unei instanțe de apel. Acest lucru este valabil, în special, pentru rezultatele alegerilor: cetățenii le pot contesta în baza neregularităților din procedura de votare. Acest lucru este valabil și pentru deciziile adoptate înainte de alegeri, în special, cele privind dreptul de vot, registrele electorale și poziția alegerii, valabilitatea candidaturilor, conformarea la normele care reglementează campania electorală și accesul la mass-media sau la finanțarea partidelor”.

Actele internaționale - materie importantă în contextul aplicării normelor de drept electoral

În mod special, la subiectul nostru de cercetare menționăm:

Codul bunelor practici în materie electorală al Comisiei de la Veneția (2002), II 3.c prevede următoarele: „Organul de recurs în

orice materie electorală trebuie să fie comisia electorală sau instanța de judecată. Pentru alegerile parlamentare, recursul poate fi depus, în prima instanță, la Parlament. În orice caz, trebuie să fie posibil recursul final în fața instanței de judecată. Procedura trebuie să fie simplă, lipsită de formalism, în special, în ceea ce privește admisibilitatea căilor de recurs” [13].

Recomandarea 4 (2003) a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru statele membre cu privire la regulile generale contra corupției în finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale [192], reglementează că: „Statele vor cere ca orice încălcare a regulilor cu privire la finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale să fie sancționată în mod efectiv, proporțional și convingător”.

Raportul cu privire la anularea rezultatelor alegerilor, adoptat de către Consiliul pentru alegeri democratice și Comisa de la Veneția, adoptat în 2009. Raportul cu privire la anularea rezultatelor alegerilor a inclus bunele practici și recomandări cu privire la temeiurile juridice și procedura de anulare a rezultatelor alegerilor. Concluziile raportului s-au referit la faptul că în majoritatea statelor europene există posibilitatea contestării deciziei de validare a alegerilor, însă diferă procedurile naționale, termenul de apel, există divergențe cu privire la temeiul juridic pentru anularea rezultatelor alegerilor, cu toate acestea, în majoritatea țărilor regula este că anularea poate fi invocată în cazul în care încălcările au afectat rezultatele generale.

Reglementări și standarde ale OSCE. Ghidul pentru soluționarea litigiilor electorale. În conformitate cu prevederile acestui ghid, OSCE este organizația internațională specializată în probleme de securitate și cooperare, care monitorizează procedurile și procesele electorale. Un document

de o importanță incontestabilă pentru tematica cercetării este *Ghidul de soluționare a litigiilor electorale*, care explică modalitatea și practica de soluționare a litigiilor electorale. Printre principiile generale prevăzute în acest ghid putem menționa: orice individ sau partid politic are dreptul de a fi protejat de lege și de a cere despăgubire pentru încălcarea drepturilor sale electorale; orice persoană sau partid politic are dreptul de a se adresa în instanța de judecată competentă; că eficacitatea, imparțialitatea și independența judecății și a organelor electorale este o precondiție pentru rezolvarea litigiilor corect, în conformitate cu standardele europene; procedura de soluționare a litigiilor electorale trebuie să fie clară și previzibilă [14].

La soluționarea problemelor ce țin de aplicarea tratatelor internaționale, instanțele de judecată se vor conduce de prevederile *Legii privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova nr. 595-XIV din 24.09.1999* [15] și ale *Convenției de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din 23.05.1969*.

Totodată, este important de a evidenția importanța Planului Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova (PNNA) – Uniunea Europeană în perioada 2017-2019, [16] care conține planul legislativ al Parlamentului Republicii Moldova, planul de armonizare legislativă a Ministerului Justiției și Agenda de Asociere. Așadar, PNNA, drept măsuri de implementare în domeniul electoral, determină efectuarea monitorizării campaniilor electorale de către radiodifuzori cu participarea experților străini și elaborarea concepției de reflectare a campaniei electorale cu participarea experților străini, precum și modificarea unui șir de acte legislative, inclusiv a Codului Contravențional al Republicii Moldova.

În această ordine de idei, menți-

onăm că în a doua jumătate a anului 2018 relațiile politice dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană au intrat într-o fază tensionată după invalidarea alegerilor din iunie 2018 în municipiul Chișinău.

Deputații Parlamentului European au adoptat la 5 iulie o Rezoluție care prevede suspendarea asistenței macrofinanciare pentru Republica Moldova din cauza nerespectării condițiilor politice stipulate în Memorandumul de Înțelegere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova de la finele anului 2017. Șefa diplomatiei europene, Federica Mogherini, a declarat că suspendarea asistenței este legată de modul în care sistemul de justiție din Republica Moldova a încălcat voința populară exprimată prin vot, interpretând abuziv legea electorală, iar invalidarea alegerilor în municipiul Chișinău nefiind un semn bun pentru viitoarele alegeri parlamentare.

Pe lângă suspendarea asistenței macrofinanciare, Rezoluția prevede că orice decizie privind plățile viitoare ar trebui să aibă loc numai după alegerile parlamentare din februarie 2019, cu condiția că acestea vor fi efectuate în conformitate cu standardele democratice recunoscute la nivel internațional [17, p.54].

În urma celor expuse conchidem că actele internaționale universale cu privire la drepturile omului, precum și cele ale instituțiilor specializate în materie electorală califică drepturile electorale ca fiind din categoria drepturilor fundamentale, ceea ce impune necesitatea protejării și asigurării realizării efective ale actesora atât prin intermediul organelor electorale, cât și prin intermediul căilor jurisdicționale.

Care sunt reperele fundamentale pentru strategia legislației electorale în Republica Moldova

În vederea asigurării unor ale-

geri libere și corecte, legislația Republicii Moldova reglementează mecanismul de control al procesului electoral și de apărare a drepturilor electorale ale alegătorilor și concurenților electorali.

În ceea ce privește legislația electorală a Republicii Moldova, aceasta este în continuă modificare, legislatorul adaptând-o la standardele europene, precum și la necesitățile impuse de schimbările care au avut loc de la obținerea independenței statului și până în prezent.

Reglementarea drepturilor electorale în Constituția Republicii Moldova este rezultatul existenței unui stat de drept și democratic, în care prerogativa de a participa la guvernarea statului o are poporul, prin intermediul reprezentanților aleși.

Astfel, art. 2 din Constituția Republicii Moldova reglementează că suveranitatea aparține poporului Republicii Moldova, care poate fi exercitată direct sau prin intermediul organelor reprezentative. Capitolul II din Constituție, intitulat „Drepturile și libertățile fundamentale”, reglementează la art. 38 drepturile electorale, și anume *dreptul de vot și dreptul de a fi ales*. Această reglementare este una fundamentală în materia drepturilor electorale, fiind completată printr-o serie de legi speciale ce fac trimitere la alte drepturi, pe care le putem considera a fi electorale, ca: dreptul de a contesta, de a verifica înscrierea în listele electorale etc. Astfel, în Constituție, cum este și firesc, sunt reglementate doar drepturile fundamentale ale cetățenilor, celelalte fiind incluse în alte legi.

Atât Codul Electoral al Republicii Moldova [18], cât și documentele enumerate, reglementează organizarea, monitorizarea și petrecerea scrutinelor electorale în Republica Moldova, fiind inserate reglementări privind asigurarea și respectarea drepturilor electo-

rale tuturor actorilor electorali și cetățenilor, precum și o administrare electorală reușită.

Revenind la subiectul temei de cercetare, răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral este reglementată de o serie de acte normative, în primul rând de Codul Electoral al Republicii Moldova, care la art. 75alin. (1) prevede: *persoanele fizice și juridice care încalcă prevederile legislației electorale, împiedică exercitarea liberă a drepturilor electorale ale cetățenilor, împiedică activitatea organelor electorale, poartă răspundere în conformitate cu legislația în vigoare*. Iar în alin. (2) al aceluiași articol legiuitorul vine să completeze că: *pentru încălcarea legislației electorale, Comisia Electorală Centrală sau consiliul electoral de circumscripție poate aplica concurenților electorali sancțiuni sub formă de avertisment sau poate solicita aplicarea sancțiunii anulării înregistrării. Comisia Electorală Centrală are dreptul să aplice sancțiunea complementară privind lipsirea de alocații de la bugetul de stat. Articolul 75 alin. (2) fiind modificat prin Legea nr. 36 din 09.04.15.*

Așadar, drept sancțiuni pentru aceste încălcări Codul Electoral prevede avertismentul, anularea înregistrării candidatului sau lipsirea de alocații de la bugetul de stat pentru concurenții electorali[18].

Anularea înregistrării candidatului electoral este o prevedere nouă pentru legislația Republicii Moldova, anterior nefiind reglementată o asemenea sancțiune specifică răspunderii constituționale a candidaților electorali.

De asemenea, în art. 75 din Codul Electoral, la alin. (5) sunt enumerate temeiurile de invocare a răspunderii constituționale, sancționate cu anularea înregistrării candidatului electoral.

Membrul consiliului electoral sau al biroului electoral este revocat de organul (autoritatea)

sau concurentul electoral care l-a desemnat, pentru încălcarea interdicțiilor stabilite la art.35 alin. (7), pentru lezarea drepturilor electorale ale alegătorilor, pentru absența consecutivă nemotivată la 2 ședințe ale organului electoral sau pentru refuzul de executare a deciziilor organului electoral din care face parte, constatate prin hotărâre a organului electoral din care acesta face parte. În cazul când hotărârea a fost contestată, revocarea se face după confirmare de către organul electoral ierarhic superior.

Această prevedere, de asemenea, este un exemplu de răspundere electorală.

La art. 76 și art. 77, Codul Electoral face referință la Codul Penal și Codul Contravențional care reglementează răspunderea penală și contravențională pentru încălcarea legislației electorale.

În conformitate cu prevederile art.77 Cod Electoral [18] al Republicii Moldova, există un șir de fraude supuse răspunderii contravenționale, care sunt reglementate prin art. 47-53 [19] al Codului Contravențional al Republicii Moldova. Articolul 47 din CA reglementează împiedicarea exercitării dreptului electoral; art. 48. se referă la utilizarea fondurilor nedeclarate, neconforme sau venite din străinătate pentru finanțarea partidelor politice; art. 48¹ prevede încălcarea legislației de gestionare a mijloacelor financiare ale partidelor politice și ale fondurilor electorale; art. 48² – cu privire la executarea somației Comisiei Electorale Centrale; art. 49, care reglementează împiedicarea activității organului electoral; art. 50 – privind afișajul electoral neautorizat; art. 51 – înscrierea în mai multe liste de candidați; art. 52 – agitația electorală în ziua imediat anterioară zilei votării ori în ziua votării; art. 53 – încălcarea legislației electorale de către membrii organului electoral.

În Capitolul V din Codul Penal al Republicii Moldova, sunt reglementate infracțiuni contra drepturilor politice, de muncă și altor drepturi constituționale ale cetățenilor, la art.181 și art.182 sunt stipulate infracțiunile din domeniul electoral. Astfel, la art. 181 este reglementată împiedicarea exercitării libere a dreptului electoral sau a activității organelor electorale la art. 181¹ – coruperea alegătorilor; la art. 181² – finanțarea ilegală a partidelor politice sau a campaniilor electorale, încălcarea modului de gestionare a mijloacelor financiare a partidelor politice sau ale fondurilor electorale; la art. 182 – falsificarea rezultatelor votării [20].

Legea cu privire la conflictul de interese reglementează incompatibilitățile și restricțiile impuse persoanelor care exercită funcții de demnitate publică, funcții publice sau alte funcții prevăzute în prezenta lege, soluționarea conflictelor de interese, precum și modul de prezentare a declarației cu privire la conflictul de interese [21].

Răspunderea juridică este o consecință a săvârșirii unei fapte ilicite și ea constă în aplicarea măsurilor de constrângere în cazurile și modul prevăzut de lege.

În urma modificărilor operate la Codul Electoral, precum și la legislația conexasă, determinate inclusiv de angajamentul Republicii Moldova de ajustare a cadrului legal la standardele internaționale, precum și de necesitatea lichidării unor lacune și contradicții din reglementările existente, au fost adoptate noi acte normative și revizuite cele existente în vederea asigurării aplicării uniforme a legislației electorale, îndeosebi a celei privind finanțarea partidelor politice și a procedurilor electorale, în acest sens fiind create mai multe grupuri de lucru interinstituționale [1].

Drept exemplu, în acest sens,

este Legea nr. 36 din 09.04.2015 pentru modificarea și completarea unor acte legislative prin care s-a realizat completarea unor aspecte foarte importante ce țin de răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral; de exemplu: art. 36 prevede interzicerea finanțării campaniilor electorale din străinătate, aceasta fiind sancționată prin anularea înregistrării candidatului electoral (art. 69, alin. (4), pct. b, al acestei legi).

Concluzii și recomandări. În **concluzii** menționăm următoarele:

- Cercetarea izvoarelor care reglementează instituția răspunderii pentru încălcarea unor norme de drept electoral ne determină să conchidem că acestea sunt supuse evoluției continue, datorită reformelor legislative.

- Actele internaționale universale cu privire la drepturile omului, precum și cele ale instituțiilor specializate în materie electorală califică drepturile electorale ca fiind din categoria drepturilor fundamentale, ceea ce impune necesitatea de a proteja și asigura realizarea efectivă a acestora, atât prin intermediul organelor electorale, cât și prin intermediul căilor jurisdicționale.

- În vederea asigurării unor alegeri libere și corecte, legislația Republicii Moldova reglementează mecanismul de control al procesului electoral și de apărare a drepturilor electorale ale alegătorilor și concurenților electorali.

- Ajustarea legislației naționale din domeniul electoral cu standardele internaționale este posibilă doar prin coordonarea eforturilor comune ale organelor competente ale statului și societatea civilă în urma monitorizării proceselor electorale.

Bibliografie

1. Planul Strategic al Comisiei Electorale Centrale pentru anii

2016-2019. www.cec.md(vizitat 11.08.2019).

2. Juc V. Evoluția sistemului electoral din Republica Moldova: Alegeri parlamentare. Impactul sistemului electoral asupra capacității de funcționalitatea a instituțiilor puterii de stat din Republica Moldova. Chișinău, 2018. 145 p.

3. Sprincean S. Aspecte etice în procesele electorale în perspectiva eficientizării instituțiilor puterii de stat. Impactul sistemului electoral asupra capacității de funcționalitate a instituțiilor puterii de stat din Republica Moldova. Chișinău, 2018. 145 p.

4. Raport final privind Alegerile Prezidențiale 30 octombrie și 13 noiembrie 2016. Misiunea de Observare a Alegerilor OSCE / ODIHR. Varșovia, 15 februarie 2017. 45. p.

5. Racu A. Noțiunea și diversitatea sistemelor electorale. În: Revista Națională de Drept. 2012, nr.8. p.60-64.

6. Constituția Republicii Moldova, din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 08.08.1997, nr.1.

7. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată în 1948. <http://legislatie.resursepentru-democratie.org/legea/declaratia-universala-a-drepturilor-omului.php>(vizitat 12.08.2019).

8. Convenția Europeană a Drepturilor omului ca parte integrantă a metodologiei judiciare - motivarea hotărârilor. http://www.inmlex.ro/fisiere/d_1776/CEDO%20ca%20parte%20integranta%20a%20metodologiei%20judiciare%20-%20motivarea%20hotararilor.pdf (vizitat 27.11.2017).

9. Organization for Security and Co-operation in Europe. Istanbul Summit. 1999. <http://www.osce.org/mc/39569?download=true>(vizitat 11.08.2019).

10. Novac S. Examinarea litițiilor electorale de către instanțele judecătorești. În: Materialele conferinței internaționale științifico-practice, cu privire la rolul instanțelor judecătorești în procesul electoral din Republica Moldova, din 29 octombrie 2013, Chișinău). Chișinău: F.E.-P Tipografia Centrală, p.52.

11. Document Nr. 1990 din 29.06.1990, cu privire la reuniunea de

la Copenhaga a Conferinței pentru dimensiunea umană a CSC. <http://lex.justice.md/index.php?Action=view&view=doc&lang=1&id=356425> (vizitat 12.08.2019).

12. Carta de la Paris pentru o Nouă Europă, Nr. 1990 din 21.11.1990. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=285807> (vizitat 11.08.2019).

13. Codul bunelor practice în materie electorală. Linii directoare și raport explicativ. http://www.cec.md/files/files/8786_venice-code-good-practice-19-10-2002-ro.pdf(vizitat 03.08.2019).

14. Gurin C. Creangă I. Conținutul electoral: Standarde internaționale, Legislația Republicii Moldova și practica judiciară din alegerile locale generale 2007. Chișinău: Ex Lege, 2011. 100 p.

15. Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova. Nr. 595 din 24.09.1999. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 02.03.2000, nr.24-26.

16. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1472 din 30.12.2016 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2017-2019. În: Monitorul Oficial, 31.03.2017. https://promolex.md/old/upload/publications/ro/doc_1459254428.pdf (vizitat 23.04.2019).

17. Tăbîrța Ion. Alegeri parlamentare. Factorul determinant pentru viitorul relațiilor dintre Chișinău și Bruxelles. Buletin Informativ, 2019, nr.1 <http://viitorul.org/files/library/Buletin%20informativ%20f.pdf> (vizitat 06.08.2019).

18. Codul Electoral al Republicii Moldova. Nr. 1381 din 21.11.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 08.12.1997, nr.81.

19. Codul Contravențional al Republicii Moldova. Nr. 218 din 24.10.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 31.05.2009, nr.3-6.

20. Codul Penal al Republicii Moldova. Nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.04.2009, nr. 72-74.

21. Legea cu privire la conflictul de interese. Nr. 16-XVI din

15.02.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 30.05.2008, nr. 94-96.

Maria GRĂU-PANȚUREAC,
doctoranda Institutului de
Cercetări Juridice,
Politice și Sociologice,
lect. univ.,
Departamentul Drept, ASEM,
griu_maria@mail.ru,
069004135

Maria GRĂU-PANȚUREAC,
PhD student,
Institute for Legal, Political and
Sociological,
univ. lect.,
Department of Private Law,
ASEM,
griu_maria@mail.ru,
069004135

GARANȚIILE PROCESUAL-CIVILE ALE RECLAMANTULUI LA EXAMINAREA CAUZEI ÎN LIPSA PÂRÂTULUI

Vitalie MOSCALCIUC,
doctorand

Tradițional examinarea cauzei în lipsa pârâtului este asociată cu condiția de vulnerabilitate a pârâtului absent, astfel cercetătorii concentrându-și atenția pe spectrul de garanții oferite pârâtului și menite să compenseze și, totodată, să balanseze condiția juridică a pârâtului, determinată de lipsa acestuia din proces, încercând să o echilibreze cu condiția juridică privilegiată a reclamantului prezent la proces.

În această lucrare ne propunem ca scop să deplasăm focarul atenției de pe pârâtul absent și să ne concentrăm pe spectrul de garanții puse la dispoziția reclamantului prezent, pornind de la ideea că reclamantul prezent la examinarea cauzei în egală măsură este expus unui grad de vulnerabilitate condiționată de lipsa pârâtului, motiv pentru care considerăm necesară cercetarea și identificarea garanțiilor puse de legiuitor în beneficiul și apărarea drepturilor și intereselor reclamantului.

Cuvintele-cheie: proces civil, garanții procesuale, reclamant, pârât, examinare în lipsă, instanța de judecată

PLAINTIF'S PROCEDURAL GUARANTEES AT THE EXAMINATION OF THE CASE IN THE ABSENCE OF THE DEFENDANT

Vitalie MOSCALCIUC
doctorate

Traditionally examination of the case in the absence of the defendant is associated with the vulnerability condition of the absent defendant, therefore the researchers mostly focus on the spectrum of guarantees offered to the defendant, aimed at compensating and balancing the legal condition of the defendant, determined by his absence from the trial, thus trying to balance his legal state with the privileged legal condition of the plaintiff present at the trial.

In this paper we intend to move the focus of our attention from the absent defendant and focus on the spectrum of the guarantees made available to the present plaintiff, starting from the idea that the present plaintiff, when the case is examined in the absence of the defendant, is equally vulnerable to the defendant's absence, which is why we consider it necessary to research and identify the guarantees made available by the legislature for the benefit and defense of the plaintiff's rights and interests.

Keywords: civil trial, procedural guarantees, plaintiff, defendant, examination in absentia, court

Introducere. Examinarea cauzei în lipsa pârâtului are un specific aparte, particularitățile examinării cauzei fiind determinate de lipsa uneia dintre părți, existând astfel riscul ca drepturile și interesele legitime ale părții lipsă să fie neglijate sau violate, iar pe de altă parte existând riscul lezării drepturilor și intereselor părții prezente, prin impasul în care este indusă desfășurarea normală a procesului, ca urmare a lipsei oponentului. În astfel de condiții este necesară elucidarea, determinarea clară și aplicarea unor garanții procesuale pentru ambele părți, echilibrul cărora ar asigura respectarea atât a drepturilor reclamantului, la accesul liber și nestingherit la justiție, inclusiv, prin examinarea în termen rezonabil a cauzei, cât și a pârâtului, prin

asigurarea condițiilor și mijloacelor necesare pentru prezervarea drepturilor pârâtului, chiar și în condițiile în care cauza se examinează fără prezența și participarea acestuia.

Considerațiuni generale. Conform Dicționarului Explicativ al Limbii Române: **GARANȚIE**, garanții, s. f. Obligație în virtutea căreia o persoană sau o instituție răspunde de ceva; mijloc legal prin care se asigură executarea unei obligații (materiale); (concr.) ceea ce servește drept asigurare că o obligație luată va fi ținută. ◊ Loc. vb. A lua pe garanție = a garanta. ◊ Expr. Pe garanția cuiva = pe răspunderea cuiva. A da garanție = a da asigurări că un lucru va fi îndeplinit. A prezenta garanție de... = a se prezenta

astfel încât să trezească încrederea, să ofere siguranță. – Din fr. garantie, it. garanzia.[1]

Pornind de la ideea că garanțiile constituie un sistem de premise, condiții, mijloace, modalități și procedee social-economice, politice, morale, juridice și organizaționale, care asigură crearea condițiilor egale pentru orice subiect spre realizarea drepturilor și intereselor sale legitime, [2, p.461] vedem că garanțiile constituie un fenomen atotcuprinzător și omniprezent.

Л.Ю. Грудцына just concluzionează că fiecare drept poate fi realizat doar atunci și acolo unde acestui drept îi corespunde o obligație de a-l respecta, impusă statului sau oricărui alt subiect. Garanțiile sunt chemate să asigure un mediu favorabil în care drepturile și libertățile

subiective, consfințite în Constituție și în alte acte normative ar deveni realitatea obiectivă pentru fiecare subiect de drept. Garanțiile nu sunt necesare de la sine și pentru sine, ci pentru a asigura transpunerea faptică a drepturilor și a libertăților.[3, p.38]

Astfel, doar în condițiile existenței unui sistem de garanții, un drept subiectiv se transformă dintr-o simplă declarație, într-un beneficiu real pentru titularul acestui drept.

La examinarea cauzei civile în lipsa pârâtului, indiferent de motivele care au dus la lipsa acestuia, reclamantul beneficiază, în primul rând, de un drept fundamental – dreptul la accesul liber la justiție, numit la fel în doctrină și ”dreptul la judecător” sau ”dreptul la tribunal”, al cărui realizare este asigurată printr-un sistem de garanții.

Garanțiile de care beneficiază reclamantul la examinarea cauzei în lipsa pârâtului poartă o amprentă a condițiilor speciale de examinare a cauzei - în lipsa oponentului său și au un caracter pur procedural, fiind o consecință a dreptului subiectiv pe care îl asigură - dreptul la un proces echitabil, precum și sfera specială de realizare a acestei garanții – derularea procedurilor judiciare și înfăptuirea actului de justiție. Ca urmare, garanțiile reclamantului au menirea de a asigura și de a pune în funcțiune drepturile reclamantului la accesul liber și nestingherit la justiție și ca rezultat la prevenirea blocajului derulării procedurilor, fiind astfel asigurată reclamantului examinarea cauzei chiar și în lipsa pârâtului.

Doar în condițiile în care reclamantul are certitudinea apărării drepturilor sale, indiferent de prezența sau absența pârâtului, reclamantul poate fi încrezut în realizarea drepturilor sale procedurale, precum și în apărarea drepturilor sale materiale.

Din perspectiva reclamantului, accesul liber la justiție în plenitudi-

nea realizării sale, incluzând accesul la judecător, derularea procedurilor într-un termen rezonabil, finalitatea procedurilor materializată printr-o hotărâre și eventuala posibilitate de executare a hotărârii, constituie cea mai valoroasă garanție, chiar și în condițiile în care pârâtul nu poate, sau nu dorește să participe la examinarea cauzei.

Lipsa pârâtului sub nicio condiție nu poate duce la refuzarea reclamantului în înfăptuirea justiției.

Indiscutabil, procedurile pot fi amânate sau suspendate, dar nici într-un caz nu poate fi admisă stoparea derulării procedurilor, sau refuzarea inițierii acestora doar pe motivul imposibilității citării, sau participării pârâtului la proces. Orice altă abordare, ce ar lăsa deschisă posibilitatea pentru pârât de a bloca derularea procedurilor prin lipsa sa, ar duce inevitabil la un impas derularea absolut tuturor procedurilor judiciare.

Dreptul accesului liber la justiție este unul fundamental și deosebit de complex, fiind mai mult decât un simplu drept, asigurând respectarea și realizarea tuturor celorlalte drepturi și garanții procedurale ale reclamantului.

M. Poalelungi și V. Pîrlog pe deplină dreptate afirmă că ”Echitatea, publicitatea și celeritatea unui proces nu au nicio semnificație în absența procesului propriu-zis.”[4, p.15]

Totodată, accesul liber la justiție nu poate fi examinat nici din altă extremă – ca fiind un drept absolut, abordare la fel de vicioasă, doar că de această dată afectând atât interesele pârâtului, cât și ale statului și a întregii societăți.

În viziunea lui T.Drăganu, accesul la justiție nu este o libertate absolută, ci ca mai toate celelalte libertăți fundamentale are un caracter non-absolut. Acest caracter este evident, în condițiile în care, dacă acesta ar beneficia de statutul unui drept absolut, care nu poate

fi supus vreunei limitări, cum este bunăoară dreptul de a nu fi supus torturii, unor tratamente ori pedepse degradante sau inumane, aceasta ar echivala cu un adevărat cutremur, care ar dărâma orice urmă de organizare a sistemului judiciar atât în materie penală, dar mai ales în materia dreptului privat administrativ.[5, p.111]

În jurisprudența Curții Europene s-a statuat că dreptul de acces la justiție nu este absolut, el poate primi restricții în limita marjei de apreciere de care se bucură fiecare stat, cu condiția ca restricțiile aplicate să nu limiteze accesul persoanei într-o măsură care să atingă însăși substanța dreptului.

Astfel, accesul liber la justiție nu poate fi considerat ca fiind îngreunat prin stabilirea unor taxe, fiind necesar ca justițiabilii, care trag un folos nemijlocit din activitatea desfășurată de instanțele judecătorești, să contribuie la acoperirea cheltuielilor acestora. Totuși, o taxă judiciară în quantum ridicat, o cauțiune proporțională cu valoarea obiectului procesului sau alte cheltuieli de judecată disproporționate față de posibilitățile financiare ale reclamantului pot reprezenta o descurajare în fapt a liberului acces la justiție.[6, p.15]

La fel și stabilirea unor proceduri prealabile sesizării instanței nu poate fi considerată ca limitând liberul acces la justiție. Prin urmare, nu sunt contrare principiului enunțat situațiile în care legiuitorul stabilește că pentru a sesiza instanța este necesară parcurgerea unei proceduri prealabile.

Prof.român I. Deleanu subliniază în acest context că, procedurile prealabile obligatorii nu sunt incompatibile cu prevederile art.6 par.1 din Convenție, dacă în cele din urmă există și un control judecătoresc.[7, p.137]

Totodată, pe lângă restricții, dreptul accesului liber la justiție presupune și un șir de garanții, incluse atât în legislația națională, cât

și supranațională, menite să pună în funcțiune și să asigure realizarea dreptului la un tribunal în modul cel mai practic și efectiv, fără de care realizarea deplină a accesului la justiție ar fi inimaginabilă.

O primă garanție la care dorim să ne referim este expusă în art.5 alin. 2 Cod de Pr.Civ al RM, care stabilește că *"Niciunei persoane nu i se va refuza apărarea judiciară din motiv de inexistență a legislației, de imperfecțiune, coliziune sau obscuritate a legislației în vigoare."*

Această garanție este suplimentar asigurată printr-o altă garanție, inclusă în art.12 alin.3 Cod de Pr.Civ al RM, care indică *"În cazul inexistenței normei de drept care să reglementeze raportul litigios, instanța judecătorească aplică norma de drept care reglementează raporturi similare (analogia legii), iar în lipsa unei astfel de norme, se conduce de principiile de drept și de sensul legislației în vigoare (analogia dreptului). Nu se admite aplicarea prin analogie a normei de drept care derogă de la dispozițiile generale, restrânge drepturi sau stabilește sancțiuni suplimentare."*

Acesta este un exemplu elocvent și confirmativ al ideii că garanțiile chiar ele au nevoie de garanții, astfel încât garanția cuprinsă de art.5 alin. 2 Cod de Pr.Civ al RM este desfășurată, realizarea ei fiind asigurată și, în același timp, pusă în limite, pentru a exclude un eventual abuz, prin formula juridică expusă în garanția din art.12 alin.3 Cod de Pr.Civ al RM.

Într-adevăr, refuzul judecătorului de a reține spre examinare a unei cauze pe motiv de inexistență, imperfecțiune, coliziune sau obscuritate a legislației constituie o denegare de dreptate.

Totodată, legiuitorul a pus la dispoziția instanței instrumente necesare pentru a depăși orice vid legislativ.

Pornind de la ideea că judecăto-

rul nu poate să creeze dreptul, acestuia nu-i rămâne decât să recurgă la "reglementări privind cazuri asemănătoare". [8, p.417]

Analogia este o soluție de compromis, care nu lichidează lacuna și nici nu completează dreptul, fiind doar o modalitate de soluționare a unei probleme concrete, într-un caz concret.

Prin formula expusă în art.5 alin. 2 Cod de Pr.Civ al RM legiuitorul garantează reclamantului accesul liber la justiție indiferent de existența sau inexistența cadrului normativ, astfel, fiind exclus refuzul reclamantului în realizarea dreptului său la instanță pe motiv de inexistență a unor prevederi legale exprese, care ar reglementa raportul social supus cercetării judiciare, sau, în caz de imperfecțiune, coliziune sau obscuritate a legislației în vigoare. Prin această formulă, legiuitorul a exclus orice formă de limitare a accesului reclamantului la instanță în baza temeiului legat de materia diferită examinării.

O altă garanție a dreptului la accesul liber la justiție, pe care o propunem spre examinare, este cuprinsă de art.5 alin 3 Cod de Pr.Civ al RM, care stabilește: *"Renunțarea uneia dintre părți la dreptul de a se adresa în judecată prin încheierea, în prealabil, a unei convenții nu are efect juridic, cu excepția cazurilor de încheiere, în condițiile legii, a unei convenții arbitrale."*

Această garanție include în sine regula conform căreia este exclusă posibilitatea renunțării anticipate, totale și necondiționate la dreptul adresării în instanță în cazul survenirii ulterioare a unor încălcări de drepturi, pentru a căror apărare preventiv s-a făcut renunțarea. Garanția dată include și o derogare admisibilă, pentru cazul transmiterii anticipate a oricărui litigii eventuale spre soluționare instanțelor arbitrale desemnate competente prin voința comună a părților în baza acordului exprimat printr-o convenție arbitrală.

Curtea Europeană în repetate rânduri [9] [10] a menționat că în sistemele juridice interne ale statelor membre, renunțarea la dreptul de examinare a cauzei de către o instanță este întâlnită frecvent în cauzele civile, în special, sub forma unor clauze contractuale de arbitraj. Prezentând avantaje incontestabile atât pentru părțile interesate, cât și pentru administrarea justiției, renunțarea nefiind, în principiu, contrară Convenției.

Art. 6 din Convenție nu se opune așadar înființării de instanțe arbitrale pentru soluționarea anumitor litigii.[11] În fapt, părțile într-un litigiu sunt libere să decidă să nu aducă în fața instanțelor naționale anumite litigii care pot apărea din executarea unui contract. Acceptând o clauză de arbitraj, părțile renunță în mod voluntar la anumite drepturi garantate de Convenție. [12]

O importantă condiție pentru ca justițiabilii să poată renunța la dreptul la instanță în favoarea arbitrajului, este ca o astfel de renunțare să se facă în mod liber, licit și nechivoc.[13]

Deși convenția arbitrală este un act juridic de natură contractuală, ea produce efecte importante și în planul dreptului procedural: un efect negativ constă în excluderea competenței instanțelor judecătorești în soluționarea litigiului ce formează obiectul convenției de arbitraj, dar și un efect pozitiv, care constă în puterea arbitrajului sau arbitrilor de a statua asupra propriei lor competențe.

Totuși, rolul instanțelor naționale nu este neglijat, chiar dacă soluționarea fondului cauzei ține de competența unei instanțe de arbitraj. Astfel, legiuitorul a prevăzut importante garanții menite să asigure un control din partea instanțelor naționale, inclusiv și în ceea ce ține de respectarea și asigurarea drepturilor și garanțiilor procedurale oferite părților prin art.6 al Convenției. Ca urmare, îna-

inte să fie pusă în executare o hotărâre arbitrală străină pe teritoriul Republicii Moldova sau înainte să fie eliberat un titlu de executare a unei hotărâri arbitrale naționale, aceasta urmează să treacă procedura controlului și investirii cu putere executorie, din partea instanțelor judecătorești.

Astfel, legiuitorul a stabilit în art.476 Cod de Pr.Civ al RM temeiurile pentru refuzul de a recunoaște și de a executa hotărârea arbitrală străină, iar în art.485 Cod de Pr.Civ al RM temeiurile pentru refuzul de a executa hotărârea arbitrală națională.

Adițional, garanția expusă în art.5 alin 3 Cod de Pr.Civ al RM, este completată și fortificată printr-o formulă legală suplimentară, cu putere de garantare, cuprinsă de art.32 alin.1 Cod de Pr.Civ al RM, care prevede că: *"Nimeni nu poate fi lipsit, fără consimțământul său, de dreptul la judecarea cauzei sale de către o instanță sau de judecătorii în a căror competență cauza respectivă este dată prin lege, cu excepția cazurilor expres stabilite de prezentul cod."*

Astfel, pe lângă garantarea accesului la instanță, legiuitorul instaurează și ca urmare garantează dreptul reclamantului la un judecător și nu la oricare, ci doar la judecătorul în competența cărui cauza respectivă este dată prin lege.

Întru realizarea acestui obiectiv, legiuitorul stabilește o garanție suplimentară, pur tehnică, dar colosal de importantă, expusă în art.168 alin.1 Cod de Pr.Civ al RM, care indică: *"Cererea de chemare în judecată introdusă în instanță se repartizează, în termen de 24 de ore, judecătorului sau, după caz, completului de judecată în mod aleatoriu, prin intermediul Programului integrat de gestionare a dosarelor."*

"Modul aleatoriu", ca instrument de repartizare a cererilor de chemare în judecată provoacă activizarea și realizarea unui întreg alt

șir de garanții procedurale, menite să asigure judecarea justă, independentă și imparțială a cauzei.

Alte garanții, menite să asigure caracterul efectiv al dreptului la accesul liber la justiție sunt expuse în art. 85 și art. 86 Cod de Pr.Civ al RM, care stabilesc cazurile și temeiurile pentru *"Scutirile de taxă de stat"* și pentru *"Amânarea și eșalonarea plății taxei de stat"*.

Taxa de stat constituie un instrument legal al cărui scop este, pe de o parte, de a compensa parțial cheltuielile statului suportate pentru întreținerea instanțelor judecătorești, iar, pe de altă parte, pentru a ordona adresările judiciare făcute cu rea-credință, întrucât taxa de stat se impune a fi achitată anterior înaintării acțiunii în instanță, urmând astfel să fie suportată de reclamant și ca urmare prevenind adresări abuzive, repetitive și neîntemeiate.

Atât în doctrină, cât și în practica judiciară adesea este invocat că lipsa de gratuitate a procesului civil, prin instituirea în sarcina reclamantului a obligației de plată a unei taxe de stat, constituie o măsură de îngrijire a accesului liber la justiție.[14, p.10]

Aspectul financiar al accesului la justiție al cetățenilor trebuie tratat cu prudență, având în vedere că atât textele constituționale, cât și cele convenționale lasă statelor o largă marjă de apreciere în ceea ce privește întinderea acestui drept. Ca urmare, suma ce urmează a fi achitată ca taxă de stat nu trebuie să constituie un impediment la adresarea justițiabililor în instanță pentru a fi restabiliți într-un drept încălcat și pentru a obține o satisfacție efectivă.

Observăm că echilibrul dintre dreptul statului de a condiționa reținerea spre examinare a acțiunii, de plata unei taxe de stat și garantarea realizării efective a dreptului persoanelor la accesul liber la justiție, este greu de atins și trebuie constant monitorizat atât din partea autorităților naționale, cât și din

partea instituțiilor supranaționale. Ca urmare, un important instrument procedural, menit să garanteze respectarea și realizarea dreptului accesului liber la justiție constituie instituția scutirii, amânării și eșalonării plății taxei de stat.

Un alt instrument procedural cu rol de garantare a drepturilor reclamantului, în caz de examinare a cauzei în lipsa pârâtului, constituie prevederile cuprinse de art.108 și art.206 Cod de Pr.Civ al RM, ambele având rolul și sarcina de a asigura depășirea lipsei pârâtului din proces și de a garanta continuitatea procedurilor judiciare.

Astfel, art.206 alin.3 Cod de Pr.Civ al RM stabilește efectele neprezentării pârâtului, citat legal:

"(3) Dacă pârâtul, înștiințat legal despre locul, data și ora ședinței de judecată, nu s-a prezentat în judecată și nu a comunicat instanței motivul neprezentării sau dacă motivele sunt considerate de instanță ca fiind neîntemeiate, sau dacă pârâtul nu a solicitat examinarea cauzei în lipsa sa, instanța o examinează în lipsa acestuia."

Fără exagerare, putem aprecia această normă, ca fiind cea mai importantă garanție procedurală pentru realizarea dreptului reclamantului la accesul liber la justiție, asigurând continuitatea și buna desfășurare a procesului chiar și în condițiile în care pârâtul nu se prezintă la data și ora fixată pentru examinarea cauzei. Însă, trebuie de pus în evidență, că această garanție devine funcțională și aplicabilă doar cu condiția înștiințării corespunzătoare a pârâtului despre examinarea cauzei cu participarea sa.

Subiectul înștiințării corespunzătoare a pârâtului despre locul, data și ora examinării cauzei a constituit obiectul unei cercetări ample din partea Curții Europene a Drepturilor Omului, concluziile Curții fiind reflectate într-un număr mare de hotărâri.

Astfel, Curtea reiterează că articolul 6 al Convenției nu garan-

tează dreptul la prezența personală în fața unei instanțe civile, ci mai degrabă un drept mai general de a-și prezenta în mod efectiv cauza în fața instanței și de a se bucura de o veritabilă egalitate de arme cu partea adversă.[15] Articolul 6 din Convenție oferă statelor contractante o largă libertate în alegerea mijloacelor utilizate pentru garantarea acestor drepturi. Astfel, Curtea verifică dacă părții în procedura civilă i s-a oferit o posibilitate reală de a cunoaște despre desfășurarea procedurilor și de a comenta observațiile sau dovezile prezentate de partea adversă și de a-și apăra cauza în condițiile în care partea nu suferă un dezavantaj substanțial față de adversarul său.[16]

Curtea indică că instanțele naționale trebuie să depună un efort rezonabil pentru a înștiința părțile despre examinarea cauzei.[17] Totuși, art.6 al Convenției nu poate fi interpretat ca stabilind o formă specifică de comunicare a citațiilor judiciare[18], însă conceptul general al unui proces echitabil, care cuprinde principiul fundamental potrivit căruia procedurile trebuie să fie contradictorii, impune ca persoana, împotriva cărei au fost inițiate procedurile, să fie informată despre ele.[19] Astfel, dacă actele judiciare, inclusiv citațiile, nu sunt comunicate în mod corespunzător unei părți litigante, atunci această parte ar putea fi împiedicată să se apere în cadrul procedurii desfășurate.[20]

Pe lângă responsabilitatea instanțelor în alegerea mijloacelor de comunicare cu participanții la proces și controlul ulterior al caracterului efectiv al acestei comunicări, trebuie să fie pusă în evidență inclusiv și responsabilitatea justițiabililor în monitorizarea desfășurării procedurilor judiciare, precum și în comunicarea cu instanță.

Totodată, Curtea notează și că justițiabilii trebuie, de asemenea, să ia măsurile necesare pen-

tru a asigura primirea efectivă a corespondenței pe care instanțele naționale le transmit.[21]

Astfel, examinând practica Curții constatăm o dublă responsabilitate, atât a instanțelor naționale de a asigura un proces efectiv de citare și comunicare a actelor procedurale către participanții la proces, cât și a participanților la proces de a manifesta un interes și implicare în procedurile aflate în desfășurare, nefiind imputat instanțelor naționale un comportament dolosiv și intenționat eschivator al participanților la proces de rea-credință.

Formula utilizată de legiuitor în art.206 alin.3 Cod de Pr.Civ al RM oferă o soluție efectivă oricăror tentative ale pârâtului de blocare a derulării procedurilor judiciare prin eschivare de la participare în proces. Însă, după cum am menționat mai sus, purcederea la examinarea cauzei în lipsa pârâtului devine posibilă doar în condițiile existenței probelor privind înștiințarea corespunzătoare a pârâtului despre locul, data și ora ședinței de judecată. Astfel, existența la dosar a probelor despre citarea pârâtului, urmată de lipsa acestuia de la examinarea cauzei, constituie expresia voinței pârâtului de a nu participa la examinarea cauzei și include un acord tacit al pârâtului pentru ca procesul judiciar să se desfășoare fără prezența acestuia.

În cazul în care nu este posibilă asigurarea citării legale a pârâtului, intervine instrumentul citării publice, reflectat în art.108 Cod de Pr.Civ al RM, care stabilește în alineatele 1 și 5 importante garanții procedurale pentru reclamant:

”(1) Dacă locul de aflare a pârâtului nu este cunoscut și reclamantul dă asigurări că, deși a făcut tot posibilul, nu a reușit să afle domiciliul acestuia, președintele instanței dispune citarea acestuia prin publicitate. Publicarea în presă se consideră citare legală.

(5) Dacă locul de aflare a pâ-

râtului nu este cunoscut, instanța va examina cauza după expirarea termenului de publicitate.”

Citarea publică, prin natura sa constituie un mijloc extraordinar de citare a pârâtului, diferit de mijloacele clasice de citare a participanților la proces, prevăzute de legislația procedurală, având un șir de particularități și condiții necesare a fi întrunite pentru a putea fi utilizată eficient și corect.

Citarea publică a pârâtului constituie un fenomen juridic ambiguu, fiind, în primul rând, o garanție procedurală, însă această garanție nu o putem atribui tranșant la categoria garanțiilor procedurale fie doar ale reclamantului sau doar ale pârâtului.

Cu toate că rolul și funcția principală a instrumentului citării publice ține de informarea pârâtului despre examinarea cauzei, atunci când mijloacele ordinare de citare nu dau niciun rezultat, nu trebuie însă neglijat nici rolul acestui instrument în depășirea impasului procedural la care se ajunge în condițiile imposibilității citării pârâtului pe orice alte căi de comunicare.

Astfel, citarea publică urmează a fi privită atât în calitate de mijloc de citare a pârâtului, cât și ca fiind soluția convențională și împăciuitoare, prin care devine posibilă continuarea examinării cauzei chiar și în lipsa pârâtului, fiind astfel o importantă garanție a dreptului reclamantului la accesul liber la justiție.

După cum a fost expus mai sus, examinarea cauzei în lipsa pârâtului devine posibilă doar după ce pârâtul a fost citat corespunzător, fiindu-i comunicat efectiv despre locul, data și ora examinării cauzei, instanța reținând la dosar probele confirmative ale recepționării de către pârât a citației. Totuși, în unele cazuri, citarea pârâtului nu poate fi asigurată din simplul motiv al necunoașterii locului aflării pârâtului. În astfel de cazuri, cu toată

diligența și întreg efortul depus de instanță și de reclamant devine imposibilă aducerea la cunoștința pârâtului locul, data și ora examinării cauzei și ca urmare survine riscul încălcării dreptului pârâtului la un proces echitabil.

Citarea publică poate fi calificată și apreciată atât pozitiv, cât și negativ, constituind subiectul unor discuții lungi, cu toate acestea, din perspectiva reclamantului, trebuie să acceptăm incontestabil acest mecanism legal ca fiind un instrument eficient în asigurarea continuității procedurilor judiciare și, ca urmare, un important garant al dreptului reclamantului la un proces echitabil.

Concluzii. În cadrul acestei lucrări am examinat unele dintre garanțiile puse la dispoziția reclamantului pentru a-i fi asigurată realizarea efectivă a dreptului său la accesul liber la justiție, chiar și în condițiile lipsei pârâtului de la examinarea cauzei. Trebuie de notat că garanțiile examinate nu sunt enumerate exhaustiv, existând și alte garanții, ce contribuie, fie direct, sau indirect la realizarea dreptului la accesul liber la justiție al reclamantului, de altfel identificarea tuturor garanțiilor nu este posibilă, din moment ce garanțiile chiar ele sunt sprijinite și consolidate de alte garanții, luate împreună formând un sistem complex ce asigură într-un final realizarea drepturilor subiective protejate.

Astfel, examinând condițiile speciale de examinare a cauzei în lipsa pârâtului, am constatat că reclamantul beneficiază de un cerc specific de garanții, îndreptate, în primul rând, spre asigurarea accesului reclamantului la instanță, precum și spre asigurarea unei continuități a procedurilor judiciare, oferind instrumente menite să excludă orice posibil blocaj din partea pârâtului, ca urmare a lipsei, intenționate sau neintenționate, a acestuia.

Totodată, am constatat că re-

fuzarea accesului liber la justiție condiționată de lipsa pârâtului sau refuzul acestuia de a participa la procedurile aflate în derulare nu poate constitui o limitare admisibilă a dreptului reclamantului de a accede la un tribunal, ci din contra ar echivala cu lăsarea acestui drept fără de substanță și fără de efectivitate.

În doctrina europeană dreptul de acces la un tribunal este înțeles ca un drept de acces concret și efectiv, care presupune ca justițiabilul să beneficieze de o posibilitate clară și concretă de a contesta atingerea adusă drepturilor sale.[22]

Dreptul de acces la justiție este indispensabil întregului ansamblu de garanții procedurale, ba mai mult, acest drept prin sine este o importantă garanție primară, ce asigură realizarea și aplicarea tuturor celorlalte drepturi și garanții procedurale. Respectiv, în lipsa unui acces efectiv la justiție, toate celelalte garanții sunt inutile și lipsite de sens juridic, întrucât ele derivă de la liberul acces la o instanță. Iată de ce, anume caracterul de eficiență al accesului este relevant.

Punând pe balanța echității dreptul reclamantului de a accede la un tribunal, pe de o parte, și dreptul pârâtului de a participa la examinarea cauzei, pe de altă parte, trebuie să acceptăm jertfirea intereselor pârâtului pentru a recunoaște nu doar dreptul reclamantului, ci pentru a apăra interesele întregii societăți prin garantarea accesului fiecărei persoane la justiție.

În final, suntem de părerea că accesul la justiție este un drept indispensabil oricărui sistem de drept modern, garantând oricărei persoane posibilitatea de apărare a drepturilor sale pe cale judiciară, însă acest drept devine funcțional și efectiv doar în condițiile consacării sale legale, susținute printr-un sistem de garanții, acțiuni și măsuri din partea statului, menite să-i asigure un maxim de eficiență, claritate și previzibilitate.

Referințe bibliografice

1. Dicționar Explicativ al Limbii Române (ediția a II-a revăzută și adăugită); Academia Română, Institutul de Lingvistică "Iorgu Iordan" Editura: Editura Univers Enciclopedic Gold. 2009.
2. Мордовец, А.С. Социально-юридический механизм обеспечения прав человека и гражданина: монография / А.С.Мордовец; под ред. Н.И. Матузова - Саратов: СВШ МВД РФ, 1996.
3. Грудцына Людмила Юрьевна. Особенности конституционных гарантий реализации прав человека в России (На примере гражданского судопроизводства) : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 : Москва, 2004. 188 с.
4. Manualul judecătorului pentru cauze civile / Mihai Poalengi, Svetlana Filincova, Iulia Sorcu [et al.]; coord. ed.: Mihai Poalelungi [et al.]. – Ed. a 2-a. – Chișinău: S. n., 2013 (F.E.-P. "TipograCentrală"). – 1200 p
5. Drăganu T. Considerații critice cu privire la caracterul absolut atribuit dreptului la liber acces la justiție de Legea de revizuire a Constituției din 21 noiembrie 2003. În: Pandectele Române, 2004, nr. 4, p. 108-118.
6. Țurcan O. Principiile ce guvernează justiția în statul de drept. În: Legea și Viața, 2016, nr. 2, p. 13-19.
7. Deleanu I. Drepturile fundamentale ale părților în procesul civil. București: Universul Juridic, 2008. 554 p.
8. Negru, Boris, Negru, Alina. Teoria generală a dreptului și statului: [curs universitar]- Ch.: Bons Offices, 2006. - 520 p. ISBN 978-9975-928-90-8.
9. CASE OF DEWEER V. BELGIUM, Cererea Nr. 6903/75, Hotărârea din 27.02.1980
10. CASE OF PASTORE V. ITALY, Cererea Nr. 44444/98, Hotărârea din 25.10.2001
11. CASE OF TRANSADO - TRANSPORTES FLUVIAIS DO SADO, S.A. V. PORTUGAL, Cererea Nr.35943/02, Decizia din 16.12.2003.
12. CASE OF NOUREDDINE TABBANE V. SWITZERLAND, Cererea Nr. 41069/12, Decizia din 01.03.2016.
13. CASE OF SUDA V. THE CZE-

CH REPUBLIC, Cererea Nr.1643/06, Hotărârea din 28.01.2011.

14. Pavel Midrigan, UNELE ASPECTE REFERITOR LA ACCESUL LIBER LA JUSTIȚIE AL CONSUMATORILOR PRIN PRISMA PLĂȚII TAXEI DE STAT. Revista Națională de Drept, Nr.11, 2015.

15. CAUZA GANKIN ȘI ALȚII C. RUSIEI, Cererea Nr. 2430/06, 1454/08, 11670/10, 12938/12, Hotărârea din 31/08/2016.

16. CAUZA LARIN C. RUSIEI, Cererea Nr. 15034/02, Hotărârea din 22.08.2010.

17. CAUZA KOLEGOVY C. RUSIEI, Cererea Nr.15226/05, Hotărârea din 01.06.2012.

18. CAUZA ORAMS C. REPUBLICII CIPRU, Cererea Nr.27841/07, Decizia din 10.06.2010.

19. CAUZA DİLİPAK AND KARAKAYA C. TURCIEI, CEREREA Nr. 7942/05 și 24838/05, Hotărârea din 04.03.2014.

20. CAUZA ÖZGÜR-KARADUMAN C. GERMANIEI, CEREREA Nr. 4769/02, Decizia din 26.06.2007.

21. CAUZA BOYKO C. UCRAINEI, Cererea Nr.17382/04, Decizia din 23.10.2007.

22. OLESEA ȚURCAN, limitele și caracterul efectiv al dreptului de acces la justiție; Legea și Viața Mai 2017, pag.53-58

CZU: 341.9:349.6

COOPERĂRILE JURIDICE INTERNAȚIONALE ÎN DOMENIUL PROTECȚIEI MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR

Sergiu TUREȚCHI,
doctorand,
Universitatea de Studii Europene

Protejarea mediului este esențială pentru calitatea vieții generațiilor prezente și viitoare. Prevenirea poluării și protecția mediului presupune acțiuni de cooperare între state și adoptarea de reguli comune în acest sens. Problema combaterii poluării și a stabilizării factorilor cu impact deosebit asupra mediului înconjurător și chiar asupra continuării în bune condiții a vieții pe întreaga suprafață a Terrei, au făcut ca statele să colaboreze între ele pentru rezolvarea acestora. Pe parcursul ultimilor ani au fost semnate o serie de convenții, acorduri în diverse domenii ale protecției mediului.

Acest articol face o analiză a principalelor acte care reglementează juridic la nivel internațional protecția mediului înconjurător.

Cuvinte-cheie: mediu înconjurător, poluare, protecția mediului, cooperare, convenție, resurse naturale.

INTERNATIONAL LEGALCO-OPERATION REGARDING ENVIRONMENTAL PROTECTION

Sergiu TUREȚCHI,
Phd, student
University of European Studies

Environmental protecting is essential for the life quality of present and future generations. Pollution prevention and environmental protection suppose co-operation between states and the adoption of common rules in this sense. The various areas of environmental protection.

This article makes an analysis of the main legal acts that regulate the environment protection at the international level.

Keywords: environment, pollution, environmental protection, cooperation, convention, natural resources.

Introducere. Prin natura lor, problemele ecologice, odată apărute, au impus cooperarea internațională, ca urmare a caracterului transfrontalier al poluării și a apariției implicațiilor globale.

Protejarea, conservarea și refacerea mediului ambiant constituie, în primul rând, obiective ale politicii naționale a fiecărui stat și, implicit, probleme ce cad sub incidența dreptului intern al acestora. Pe de altă parte, însă, fenomenul poluării și degradării mediului a atins asemenea niveluri încât stoparea sa nu este posibilă decât printr-o largă cooperare internațională. Și aceasta din următoarele motive[3,p.56]:

1. Afectarea negativă a calității mediului din fiecare țară se datorează nu numai acțiunii unor factori aflați pe teritoriul statului respectiv, ci și unor surse de poluare ce se găsesc în afara granițelor sale și care țin de diverse activități desfășurate pe teritoriul altor state;

2. Faptul că ceea ce se întâmplă în interiorul granițelor naționale generează efecte negative în raport cu mediul ambiant ce transcende aceste granițe face tot mai evidentă cerința reglementării, prin convenții internaționale a obligațiilor pe care le au statele în privința preîntâmpinării extinderii consecințelor negative ale activităților ce se desfășoară pe

teritoriul lor în teritoriile statelor vecine.

3. Existența unui patrimoniu comun al întregii omeniri, la care au acces toate statele lumii și a cărui utilizare necorespunzătoare constituie principala cauză de afectare a echilibrului ecologic existent la nivel planetar.

4. Dacă ecosfera constituie un sistem global, în care sunt integrate în mod unitar componentele de mediu aflate pe întreaga planetă, atunci se pune în evidență faptul că dezechilibrele existente în structura mediului ambiant al fiecărei țări se vor răsfrânge inevitabil asupra echilibrelor sistemului global. Ca atare, dacă se vrea o protejare eficientă a ecosferei, ca o condiție indispensabilă a conservării și apărării vieții pe pământ, atunci se impune o protecție la nivelul corespunzător calității mediului existent în fiecare țară.

În domeniul protecției mediului au fost elaborate și adoptate numeroase declarații, strategii, planuri și programe, coduri de conduită etc. care, deși nu prezintă încă valoare juridică propriu-zisă, constituie acel „soft law” ori „le droit à Petat gazeux” (Michel Prieur), cu importante funcții pentru procesul internațional de codificare a normelor de drept.

Scopul studiului. Reieșind din impactul pe care l-a avut și îl are activitatea umană asupra mediului înconjurător, ne propunem o abordare sumară a activităților desfășurate de mai multe țări din întreaga lume care sunt preocupate de calitatea mediului înconjurător și a actelor adoptate în urma acestor întâlniri.

Rezultatele obținute și discuții.

I. Evoluția cooperării juridice internaționale privind mediul înconjurător

Din punct de vedere istoric, încă din Evul mediu au fost adoptate unele măsuri juridice, inclusiv pe calea cooperării internaționale, referitoare, de exemplu, la diminuarea efectelor unor poluări, precum fumul, zgomotul, poluarea cursurilor de apă etc. [10, p.56]

Anii 1950 sunt marcați de apariția primelor tentative de luptă împotriva poluării mărilor. Sunt edificatoare, în acest sens, documente precum: Convenția de la Londra, din 12 mai 1954, pentru prevenirea poluării mării prin hidrocarburi, convențiile relative la dreptul marin, adoptate în cadrul Conferinței de codificare a reglementărilor în materie, de la Geneva, din 1958 (în special, dispozițiile privind interzicerea poluării mării prin hidrocarburi, deșeurii radioactive și prevenirea deteriorărilor care pot fi cauzate mediului marin, precum și convenția consacrată pescuitului și conservării resurselor biologice în marea liberă) etc.

La începutul anilor 1960 s-a sugerat recunoașterea unei personalități juridice anumitor elemente ale mediului. Numai că, dominate de concepția clasică, sistemele juridice, deși concepute pentru oameni, acceptă cu greu o asemenea soluție, factorii naturali nefăcând obiectul măsurilor de protecție decât în funcție de importanța lor pentru omenire. Ca atare, biosfera a făcut obiectul ocrotirii juridice numai în înțelesul său de resurse naturale, explorate, exploatate și folosite de către societate.

Anul 1968 constituie, din punct de vedere al formării Dreptului internațional al mediului și cooperării internaționale în materie, un moment hotărâtor; în acel an, ONU și două organizații internaționale regionale, respectiv Consiliul Europei și Organizația Unității Africane, au declanșat activități sistematice în domeniul mediului.

Astfel, Consiliul Europei a adoptat, la începutul lui 1968, primele două texte, în timp, proclamate de către o organizație internațională în materie de protecția mediului: Declarația asupra luptei contra poluării aerului (8 martie 1968, Rezoluția nr. (68) 4 a Comitetului Miniștrilor) și Carta europeană a apei (proclamată la 6 mai 1968). În același an, organizația de la Strasbourg a adoptat și primul dintre tratatele europene în domeniul mediului, respectiv Acor-

dul european privind limitarea folosirii unor detergenți în produsele de spălare și curățire (semnat la 16 septembrie 1968).[5, p.67]

La 15 septembrie 1968, a fost semnată Convenția africană asupra conservării naturii și resurselor naturale. Documentul se remarcă prin caracterul său global, referindu-se la conservarea și utilizarea solului, apei, florei și resurselor faunei, practic la ansamblul factorilor de mediu.

Tot în anul 1968, Adunarea Generală a ONU a adoptat Rezoluția nr. 2398 (XXIII), prin care se prevedea convocarea unei conferințe mondiale asupra „mediului uman”, care a stat la baza pregătirii (de către organizațiile interguvernamentale, statele membre etc.) primei conferințe mondiale privind mediul (Stockholm, iunie 1972).

Declarația Conferinței Națiunilor Unite privind Mediul (Declarația de la Stockholm, iunie 1972) cuprinde un preambul în șapte puncte, urmat de 26 de principii. Această declarație stabilește că „resursele naturale ale planetei, inclusiv aerul, apa, pământul, flora și fauna și, în particular, eșantioanele reprezentative ale ecosistemelor naturale vor trebui prezervate în interesul generațiilor prezente și viitoare printr-o planificare sau o gestiune atentă după necesități”. Preambulul constituie o introducere generală în problematica mediului și cuprinde idei precum: omul este, deopotrivă, creația și creatorul mediului său; elementul natural și cel pe care omul l-a creat el însuși sunt indispensabile bunăstării și exercitării depline a drepturilor și libertăților sale fundamentale, inclusiv dreptul la viață; protecția și ameliorarea mediului au o importanță majoră pentru bunăstarea populației și dezvoltarea ei etc. Primul principiu afirmă dreptul fundamental al omului la libertate, egalitate și condiții de viață satisfăcătoare, într-un mediu a cărui calitate să-i permită să trăiască în demnitate și bunăstare. Principiile 2-7 ale Declarației cuprind conți-

nutul propriu-zis al documentului; ele proclamă că resursele naturale ale Globului nu sunt numai petrolul și mineralele, ci și aerul, apa, solul, fauna și flora. Principiile 8-20 ale documentului se referă la realizarea protecției mediului. Ultima grupă de principii (21-26) este consacrată cooperării internaționale. [3, p.46]

Politicele internaționale privitoare la protecția mediului și a resurselor naturale au căpătat o tot mai mare amploare în anii '80. Cauza a fost legată de faptul că daunele aduse mediului sunt departe de a fi menținute sub control.

Sub egida organizației mondiale s-au elaborat și s-au adoptat documente internaționale care au reglementat cooperarea internațională în diferite sectoare ale protecției mediului.

Astfel, Conferința ONU privind dreptul mării, prin adoptarea Convenției de la Montego Bay, din 10 decembrie 1982, a consacrat cadrul juridic general al protecției mediului marin împotriva poluării.

În domeniul conservării naturii, au fost adoptate convenții cu vocație mondială, precum: Convenția de la Ramsar, din 2 februarie 1971, asupra zonelor umede de importanță internațională, în special, ca habitat al păsărilor acvatice, Convenția, din 16 noiembrie 1972, asupra protecției patrimoniului mondial, cultural și natural, ambele elaborate sub egida UNESCO, Convenția de la Bonn, din 23 iunie 1979, asupra conservării speciilor migratoare aparținând faunei sălbatice etc.

În același timp, în deceniile care au urmat Conferinței de la Stockholm, s-au afirmat noi probleme, cu caracter global, precum poluarea atmosferică la lungă distanță, diminuarea stratului de ozon, efectul de seră etc., care au reclamat adoptarea de reglementări juridice adecvate. Rezultatul principal al acestor 12 preocupări a constatat în documente precum: Convenția asupra poluării atmosferice transfrontaliere pe distanțe lungi, încheiată la Geneva la 13 noiembrie 1979, Convenția-ca-

dru de la Viena din 22 martie 1985 și Protocolul de la Montreal, din 1989, privind stratul de ozon etc.

Un rol important în amplificarea preocupărilor vizând cooperarea în domeniul protecției mediului a revenit și organizațiilor neguvernamentale, în frunte cu Uniunea Internațională pentru Conservarea Naturii și Resurselor (UICN), Greenpeace etc. De exemplu, unul dintre rezultatele cele mai semnificative ale UICN este elaborarea Cartei mondiale a naturii, adoptată de către Adunarea Generală a ONU la 28 octombrie 1982, care a recunoscut că „orice formă de viață este unică și merită să fie respectată, oricare ar fi utilitatea sa pentru om, și, în scopul recunoașterii altor organisme vii a acestei valori intrinseci, omul trebuie să se ghideze după un cod moral de acțiune”.

Printre principiile generale ale Cărții Mondiale a Naturii sunt următoarele: [6,p.98]

- baza genetică a vieții pe Pământ nu trebuia să fie periclitată;
- populația oricărei forme de viață, spontană sau de casă trebuie să fie păstrată cel puțin pentru menținerea existenței ei;
- este necesar de a păstra în acest scop condițiile adecvate de trai.

Principiile enunțate mai sus se aplică pentru toate părțile suprafeței terestre, ale uscatului și ale mării; o protecție deosebită trebuie să fie asigurată raioanelor unice, reprezentanților tipici ai tuturor speciilor, ecosistemelor și habitatelor aflate pe cale de dispariție.

Ecosistemele și organismele utilizate de om, cât și resursele uscatului, ale mării și ale atmosferei trebuie gestionate în așa fel, ca să fie asigurată permanent productivitatea la nivel optim, fără a cauza dauna integrității ecosistemelor sau speciilor cu care ele coexistă.

Concomitent, un accent deosebit se pune pe reglementarea utilizării resurselor naturale. Una dintre regulile de bază de care trebuie să se conducă beneficiarii resurselor este

următoarea: folosirea resurselor în limitele capacităților de regenerare.

În ciuda acestor rezultate înregistrate în planul colaborării internaționale, mediul planetei a continuat să se deterioreze într-o manieră generală. În această situație, s-a căutat o nouă abordare, mai eficientă, care avea să se reflecte într-o concepție diferită asupra problematicii generale a protecției și conservării factorilor naturali. Aceasta și-a găsit expresia în două documente publicate și examinate în anul 1987 de Adunarea Generală a ONU, respectiv studiul PNUM „Perspective în materia mediului până în anul 2000 și în continuare” și raportul Comisiei Mondiale pentru Mediu și Dezvoltare (CMED), așa-numitul „Raport Brundtland”, intitulat „Viitorul nostru comun”.

În intenția organizatorilor, Conferința de la Rio trebuia să realizeze un nou consens internațional asupra unor teme de transcendență mondială, precum: protecția atmosferei (folosirea energiei, schimbările climatice, diminuarea stratului de ozon, contaminarea atmosferică transfrontalieră), protecția resurselor terestre, conservarea diversității biologice, protecția resurselor de apă dulce, protecția oceanelor, mării și zonelor de coastă, gestiunea rațională, din punct de vedere ecologic, a biotehnologiilor, deșeurilor de produse și deșeurilor toxice, creșterea calității vieții și a sănătății umane, ameliorarea condițiilor de viață și muncă ale săracilor, eradicarea sărăciei și oprirea degradării mediului.

Declarația de la Rio a recunoscut interesul tuturor de a „proteja integritatea sistemului ambiant și a dezvoltării mondiale. Conceptul dezvoltării durabile, având în centrul său cerința integrării dimensiunilor ecologice în toate aspectele dezvoltării sociale, cuprinde și importante semnificații juridice. Prezervarea mediului și a valorilor sale pentru generațiile prezente și viitoare dobândește concretețe și însemnate valențe în planul dreptului.

Referitor la rezultatele concrete ale reuniunii, acestea s-au exprimat în adoptarea unor documente precum: Declarația de la Rio asupra mediului și dezvoltării, supranumită Carta Terrei, Agenda 21, Convenția asupra biodiversității, Convenția-cadru privind schimbările climatice, Declarația privind pădurile și Declarația privind deșertificarea.

Agenda 21 conține un capitol dedicat aparte conservării diversității biologice. În preambul se menționează, în special, că producerea mărfurilor și serviciilor, necesare populației Planetei, depinde de diversitatea și variabilitatea genelor, speciilor, populațiilor și ecosistemelor. Resursele biologice satisfac atât necesitățile de hrană, îmbrăcăminte, locuințe, medicamente, cât și necesitățile de hrană spirituală. Reducerea actuală a biodiversității este o consecință a activității umane și reprezintă un pericol pentru societate.

Este clar că acest document este orientat spre cooperarea internațională, dar cuprinde un șir întreg de stipulări care trebuie realizate în plan național.

Printre scopurile propuse ale Agendei sunt și următoarele:

- elaborarea strategiilor naționale pentru conservarea diversității biologice și utilizarea durabilă a resurselor biologice;
- includerea strategiei de conservare a diversității biologice și de utilizare durabilă a resurselor biologice în strategiile naționale de dezvoltare;
- crearea mecanismelor perfecționării utilizării durabile a biotehnologiilor.

Printre realizările documentelor de la Rio se înscrie prefigurarea unui nou principiu de drept internațional, cel al responsabilității comune, dar diferențiate a statelor.

În privința reglementărilor referitoare la protecția mediului marin, menționăm Convenția de la Barcelona privind Marea Mediterană, din 1976, care a fost completată, la

14 octombrie 1994, prin Protocolul privind protecția Mediteranei contra poluării rezultate din explorarea și exploatarea platoului continental, a fundului mării și a subsolului său, la 10 iunie 1995; Protocolul privind zonele special protejate și diversitatea biologică din Mediterană, iar la 1 octombrie 1996; Protocolul privind prevenirea poluării Mării Mediterane prin mișcările transfrontaliere de deșeuri periculoase și eliminarea lor.

Consiliul Europei și Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE) au jucat un rol de promotor în dezvoltarea dreptului convențional european al mediului. Se cuvin menționate, în acest context, Convenția relativă la conservarea vieții sălbatice și mediului natural în Europa, elaborată de Consiliul Europei și deschisă spre semnare la 19 septembrie 1979, la Berna (ca document cu vocație continentală), ori Convenția nordică privind protecția mediului, semnată, la 19 februarie 1974, în cadrul Consiliului Nordic de Danemarca, Finlanda, pentru elaborarea regulilor referitoare la cooperarea transfrontalieră în acest domeniu).

Referindu-ne la regimul juridic al protecției apelor continentale, în principal, se remarcă, Convenția ONU asupra dreptului privind utilizarea cursurilor internaționale de apă în alte scopuri decât navigația (New York, 21 mai 1977). Totodată, Convenția de la Helsinki (1992), ca tratat-cadru european, a fost concretizată prin Convenția de la Sofia (29 iunie 1994) privind Dunărea și Convenția de la Berna (12 aprilie 1999) privind Rinul.

În domeniul protecției solurilor, cea mai mare realizare o constituie adoptarea la Paris, la 17 iunie 1994, a Convenției ONU privind deșertificarea, document preconizat în Capitolul 12 al Agendei 21.

Protecția atmosferei și climatului este reglementată de astfel de acte juridice internaționale, precum: Convenția de la Geneva, din 13 noiembrie 1979, asupra poluării

atmosferice transfrontaliere la distanțe lungi a fost completat cu alte protocoale adiționale vizând reducerea emisiilor de sulf (Oslo, 14 iunie 1994) și de poluanți organici persistenți (Aarhus, 24 iunie 1998). Sistemul instituit prin Convenția-cadru privind schimbările climatice (5 iunie 1992) a fost dezvoltat prin Protocolul de la Kyoto (1997). [11, p.53]

Convenția privind biodiversitatea (1992) a stimulat reglementările internaționale în domeniul protecției naturii și biodiversității. Convenția stabilește ca principiu director cel conform căruia statele au dreptul suveran de a-și exploata propriile resurse după propriile lor politici de mediu și conform responsabilității ca activitățile din cadrul jurisdicției sau controlului lor să nu cauzeze deteriorări mediului altor state sau zonelor de dincolo de limitele jurisdicției lor naționale.

Conferința-Cadru asupra Diversității Biologice din 1992 are ca obiective conservarea diversității biologice, utilizarea rațională a componentelor sale și împărțirea corectă și echitabilă a beneficiilor ce reies din utilizarea resurselor genetice, inclusiv accesul corespunzător la resursele genetice și prin transfer adecvat de tehnologii relevante, ținând cont de toate drepturile asupra acelor resurse și tehnologii, și prin finanțarea corespunzătoare.

Această Convenție s-a dovedit a fi prea puțin restrictivă și lipsită de planuri de acțiune, deoarece nu figurează menținerea vreunei obligații financiare care să se refere la protejarea diversității genetice a ansamblului lumii vii (faună și floră), textul final fiind axat pe două puncte de vedere, atât al conservatoristilor din țările de nord, care considerau diversitatea biologică, un bun comun al întregii umanități, cât și al țărilor din sud, care vor să utilizeze diversitatea biologică și să o implice în dezvoltare.

În cadrul summit-ului mondial pentru dezvoltare durabilă (Johan-

nesburg, 26 august – 4 septembrie 2002) au fost adoptate două documente cu caracter declarativ: Declarația de la Johannesburg privind dezvoltarea durabilă și Planul de implementare. Deși este un document cu o valoare declaratorie, rămâne și singurul cu caracter general, previzional, adoptat de ultima reuniune mondială privind mediul.[14,p.93]

II. Clasificarea actelor juridice internaționale privind protecția mediului înconjurător

Rezultând din lucrările conferințelor internaționale sau ale organizațiilor internaționale, aceste documente pot fi clasificate, după conținutul lor, în 3 categorii: recomandări directive, programe de acțiune și declarații de principii.

1. Recomandările directive prezintă forma cea mai obișnuită pe care o au actele organismelor interguvernamentale (universale ori regionale) adresate statelor membre. Semnificațiile juridice ale acestora sunt reduse, rolul lor fiind de a indica statelor membre modul în care trebuie să-și îndeplinească angajamentele asumate prin aderarea la organizația respectivă. Recomandările directive sunt frecvent adoptate în domeniul protecției mediului. Astfel putem menționa recomandările OCDE, precum cele ale raporturilor dintre mediu și economie, gestiunea resurselor naturale, deșeurile, produsele chimice, poluarea transfrontalieră, gestiunea zonelor de coastă, turismul etc. Astfel, Comisia Economică a ONU pentru Europa a adoptat recomandări privind poluarea apei și aerului, iar Consiliul Europei în domeniul protecției faunei și florei sălbatice și amenajării teritoriului.

2. Programele de acțiune. Experiințe și metode de lucru noi în practica convențională, programele de acțiune sunt și ele acte având ca destinatar organizația care le-a adoptat, și care prevăd acțiuni ce trebuie întreprinse într-o perioadă determinată.

Astfel, prima conferință mondi-

ală a ONU privind mediul (Stockholm, 1972) a adoptat „Planul de acțiune pentru mediu”, iar reuniunea de la Rio de Janeiro (1992) „Agenda 21” care au servit și servesc ca bază a acțiunii internaționale în domeniul mediului.

De asemenea, sunt încadrate, în această categorie programele de acțiune adoptate de Comunitățile Europene în domeniul protecției mediului în perioadele 1973-1997. La rândul său, Uniunea Internațională pentru Conservarea Naturii (organizație cu un statut mixt, având în calitate de membri statele, organe statale și asociații private), a propus comunității internaționale un program de acțiune denumit „Strategia mondială de conservare a mediului”, adoptat în 1980. Asemenea documente au fost adoptate în cadrul Programului PNUE privind mările regionale (alături de un șir de convenții) pentru: Mediterana, Golful Persic, Marea Roșie și Golful Aden, Africa de Vest și Centrală etc

3. Declarațiile de principii. De aceeași natură cu documentele anterioare, declarațiile se deosebesc de cele anterioare prin aceea că nu prevăd acțiuni concrete, ci stabilesc direcții generale care trebuie realizate de statele cărora li se atribuie. Astfel influențează formarea regulilor juridice în domeniile vizate, elaborând și aprobând pentru prima dată norme și valori care trebuie recunoscute și respectate de comunitatea internațională.

De regulă, după proclamarea principiilor de către declarații, acestea sunt dezvoltate și concretizate prin documente cu forță juridică corespunzătoare. (Așa, de exemplu, Declarația universală a drepturilor omului a fost urmată de cele două pacte din 1966).[15, p.84]

III. Implicarea Republicii Moldova în relațiile internaționale privind protecția mediului înconjurător

Republica Moldova este semnatară a unui șir de Convenții internaționale cu privire la Conservarea

biodiversității și Protecției mediului și este obligată să asigure executarea și respectarea anumitor cerințe ce țin de protecția mediului la nivel internațional, inclusiv renovarea și perfectarea legislației ecologice – fapt care impune pregătirea specialiștilor tineri în domeniul dreptului internațional al mediului.

În Republica Moldova putem constata, că intervenția omului a depășit limitele de stabilire a echilibrului ecologic. Poluarea și degradarea mediului în RM la unele capitole au devenit ireversibile. În consecință este pusă în pericol calitatea vieții populației, calitatea cea mai afectată din Europa (conform parametrilor demografici de bază – mortalității, morbidității, natalității, autoreproducerii naturale a populației, longevității medii a vieții).[2,p.74]

Concluzii.Tratatele referitoare la protecția mediului cuprind frecvent proceduri de amendare și planuri de acțiune conținând măsuri complementare. Multe dintre ele sunt acorduri-cadru care trebuie completate în timp prin protocoale adiționale, iar în vederea aplicării trebuie să fie incorporate în dreptul național al statelor-părți prin măsuri legislative intense.

Cooperarea internațională se relevă a fi absolut necesară, fiindcă numai prin coordonarea eforturilor fiecărui stat în parte, prin adoptarea unor norme unitare cu privire la protecția mediului se va răspunde eficient la cerințele pe care le reclamă acțiunea de depășire a actualei crize ecologice și de preîntâmpinare a unor crize viitoare.

În urma celor expuse, sesizăm că problemele protecției mediului înconjurător sunt intens discutate la nivel mondial, ca urmare a poluării masive a mediului înconjurător, generată de viața economică foarte intensă la nivel mondial.

Convențiile și Acordurile semnate nu au rezolvat în totalitate problema poluării mediului înconjurător, deoarece, la momentul actual, mediul înconjurător este poluat în

diferite proporții, în diferite regiuni ale lumii.

Bibliografie

1. ANDRONOVICI C., Drept internațional public, Ed., Graphix, Iași 1993
2. CAPCELEA A., Drept ecologic, Chișinău, 2000
3. BOBICĂ N., Elemente de ecologie și dreptul mediului înconjurător, Iași, Ed. Fundației „Chemarea”, 1994.
4. Duțu Mircea, Dreptul internațional al mediului, Ed. Economică, București, 2004. 230 p.
5. Duțu Mircea, Dreptul mediului. Tratat, Ed. CH BECK, București, 2007. 245 p.
6. Dreptul internațional al mediului. Suport de curs. Universitatea Ecologică din București. 2012. 96 p.
7. IOZON D., Ecologie și protecția mediului, curs, Cluj- Napoca, Tipografia Agronomia, 1996
8. SCAUNAS S., Drept internațional public, Editura All Beck, București, 2002
9. LUPAN E., Dreptul mediului – Partea specială – Tratat elementar, Ed. Lumina Lex, 1993
10. LUPAN E., MINEA M. St, MARGA A., Dreptul mediului, partea specială, tratat elementar II Ed. Lumina Lex, 1997
11. MARINESCU D., Dreptul mediului înconjurător, București, Casa de Editură și Presă “Șansa S.R.L.”, 1996
12. MARTON A., NICOLAE S., MOȚ I., Protecția mediului, Timișoara, 1997
13. ZAMFIR P., Dreptul mediului, Partea specială (curs introductiv), Chișinău, 1998
14. <http://www.mmediu.ro/beta/domenii/relatii-internationale/conventii-de-mediu/> (accesat 15.11.2018)
15. <http://www.stiucum.com/drept/dreptul-mediului-inconjurator/Cooperarea-internationala-si-r94447.php> (accesat 14.11.2018)

Sergiu TUREȚCHI,
U.S.E.M, doctorand, anul II,
Drept, jurist. GSM:
069359036;
e-mail: 123456789turetchi@gmail.com

УДК 34.023

К ВОПРОСУ О ПРИНЦИПАХ ПРАВОВОГО СТАТУСА ЛИЧНОСТИ

Наталья ШЕЛЕНГА,

докторант Университета Политических и Экономических Европейских знаний им. Константина Стере

В статье изложены результаты исследования проблемы определения места и роли принципов в структуре правового статуса личности, продемонстрированы различные научные подходы к вопросу о включении принципов в систему элементов, определяющих положение человека в обществе и государстве, а также проанализированы содержание и виды принципов правового статуса индивида. Автор приходит к выводу, что принципы следует рассматривать в качестве элемента, который устанавливает основу юридических параметров личности и объединяет в одно целое комплекс структурных элементов правового статуса. Анализируя содержание и виды принципов правового статуса, автор акцентирует внимание на необходимости юридического закрепления на уровне Конституции основных принципов правового статуса личности, в том числе такого основополагающего принципа как неотчуждаемость.

Ключевые слова: структура правового статуса личности, принципы правового статуса личности, элементы правового статуса личности, неотчуждаемость

ABOUT PRINCIPLES OF A PERSON'S LEGAL STATUS

Natalya SHELENGA,

PhD student, University of political and economic studies «C. Stere»

The article presents the results of a study the problem of determining the place and role of principles in the structure of a person's legal status, demonstrates various scientific approaches to the inclusion principles in a system of elements that determine a person's position in society and the state, and analyzes the content and types of principles of an individual's legal status. The author comes to the conclusion that the principles should be considered as an element that establishes the basis of the legal parameters of the individual and combines into a whole complex structural elements of legal status. Analyzing the content and types of principles of legal status, the author focuses on the need for legal consolidation at the Constitution level the basic principles of a person's legal status, including such a fundamental principle as inalienability.

Keywords: structure of a person's legal status, principles of a person's legal status, elements of a person's legal status, inalienability.

Введение. Правовой статус личности представляет собой сложное системно-структурное строение, юридическая конструкция которого включает в себя различные тесно взаимосвязанные между собой элементы, определяющие на основании международных и национальных актов положение человека в социально-правовом измерении. Признавая структур-

ное строение, правоведы расходятся во мнении относительно того, какие элементы входят в структуру правового статуса, в том числе относятся ли к ее компонентам принципы правового статуса личности. В этой связи проблемы определения структуры, а также включения в нее принципов правового статуса не теряют своей актуальности.

Состояние исследования.

В государственной - правовой теоретической мысли ни одна проблема не представляется настолько очевидной, оставаясь в то же время концептуально весьма неопределенной и противоречивой, как вопрос целостного (системно-логического) понимания правового статуса личности. Проблемы определения элементного состава правового статуса личности являются предметом оживленной дискуссии в юридической науке. К исследованию юридической конструкции правового статуса личности обращались такие ведущие специалисты в области права как Н.В. Витрук, Л.Д. Воеводин, В.А. Кучинский, Е.А. Лукашева, Е.И. Козлова, О.Е. Кутафин, С.А. Авакьян и др., в трудах которых высказывались различные точки зрения относительно структуры правового статуса личности и места в нем правовых принципов. Изучение научного материала с использованием общих и специальных методов познания объективной действительности (анализа, дедукции, индукции, системного подхода) позволило сформулировать собственные выводы относительно содержания принципов правового статуса личности как структурного элемента его юридической конструкции.

Целью статьи является исследование имеющихся в юридической науке подходов к определению места, роли и значения принципов как структурного элемента правового статуса личности, анализ их содержания и видов, а также обоснование важности и необходимости законодательного закрепления основополагающих принципов.

Изложение основного материала. В научной литературе представлены различные подходы к вопросу об определении правового статуса личности и его структуры. Так, профессор

Е.А. Лукашева рассматривает правовой статус только как единство прав, свобод и обязанностей. Все другие элементы относятся к «предстатусным» или «послестатусным» и составляют более широкое понятие - «правовое положение личности» [12, с. 92-92].

Профессор Н.В. Витрук называет принципы, закрепленные в законе либо вытекающие из правовой природы отношений личности, общества и государства, особым, специфическим элементом правового положения личности, так как они определяют сущность и содержание правового положения личности и его структурных элементов [4, с. 31-32].

Профессор Л. Д. Воеводин выделяет следующие составные элементы правового положения личности:

1) гражданство как исходное начало формирования правового положения личности;

2) правосубъектность или общая правоспособность;

3) принципы правового положения личности;

4) конституционные (основные) права и свободы человека и гражданина, занимающие центральное место в содержании основ правового положения личности;

5) юридические обязанности;

6) юридические гарантии или предусмотренные конституцией и законами условия и средства реализации прав и обязанностей личности [5, с. 30-38].

По мнению В.В. Невинского, данная точка зрения на конструкцию правового положения личности имеет ряд преимуществ, так как позволяет выделить объективно существующий критерий для определения параметров (элементов), на основе которых можно выявить правовое положение личности - место и роль конкретной личности в обществе

и государстве под углом зрения не только формально провозглашенных прав, свобод и обязанностей, но и условий их реализации [9, с. 19].

Признавая положительные стороны данной юридической конструкции, В.В. Невинский указывает и на ее изъяны. Не оправдано, по его мнению, понижение роли юридических прав и обязанностей личности на фоне выведения на первое место таких составных элементов, как гражданство, правосубъектность и принципы правового статуса личности [9, с. 19].

В.В. Невинский поддерживает точку зрения, согласно которой выделяются три уровня составных элементов содержания правового положения личности: права, свободы и обязанности как «ядро», стержень правового положения; гражданство, правосубъектность и юридические гарантии как условия реализации прав, свобод и обязанностей; принципы правового положения личности как исходные, основополагающие начала, интегрирующие в себе нормативное содержание регулирования прав, свобод и обязанностей личности, а также условий их реализации [9, с. 20].

Т.А. Прудников и С.А. Егоров принципами правового статуса считают «признаваемые государством и закрепляемые в его конституции руководящие правовые идеи, начала, установки, исходя из которых осуществляются регулирование и пользование правами и свободами, выполнение обязанностей человека и гражданина» [13, с. 29].

С.В. Бабенко, определяя правовой статус личности как одну из важнейших политико-правовых категорий, представляющих собой совокупность прав, свобод, обязанностей и ответственности, которые признаются за гражданами государством,

закрепляются в нормативно-правовых актах и гарантируются законом, в соответствии с которыми личность как субъект права координирует своё поведение в обществе [3, с. 16], отмечает, что появление принципов правового статуса обусловлено теми же социально-экономическими и историческими предпосылками, что и основные права и свободы человека, с которыми они связаны глубинными сущностно-генетическими связями. Так же, как и основные права человека, принципы обладают качеством общепризнанности международным сообществом и закреплены в ряде универсальных международно-правовых документов, прежде всего, во Всеобщей декларации прав человека. Подчёркивая, что общепризнанные принципы правового статуса личности являются также и принципами всего права, всей правовой системы демократического гражданского общества, С.В. Бабенко приходит к выводу, что в системном единстве основные права человека и принципы его правового статуса образуют основу, ядро права, правовой системы общества в целом, а принципы правового статуса человека образуют те главные основные «линии», с помощью которых основные права и свободы, «пронизывая» общество, способствуют превращению государства из демократического гражданского общества в государство правовое [3, с. 18].

Среди ученых нет единства мнений относительно того, какие принципы определяют правовое положение личности.

Многие принципы правового положения личности имеют непосредственное закрепление в Конституции. Конституционные принципы, в свою очередь, определяют содержание более частных, специальных принципов, находящихся прямое закреп-

ление или опосредованное выражение в текущем (отраслевом) законодательстве. Профессор С.А. Авакьян ставит принципы конституционного статуса личности на первое место и считает их определяющими содержание всех остальных элементов конституционного статуса. К таким принципам он относит неотъемлемость и неотчуждаемость прав и свобод человека и гражданина; юридическое равенство, то есть равноправие всех перед законом и судом; непосредственное действие прав и свобод [10, с. 9].

С.В. Лаврентьев определяет принципы конституционного статуса личности как наиболее устойчивые, фундаментальные требования, закрепленные в нормативных предписаниях конституционного законодательства и соответствующих международных юридических источниках, обобщенно выражающие собой общепризнанные права, свободы и обязанности человека, а также основные закономерности формирования, осуществления и гарантирования конституционного статуса личности. К числу основных принципов он относит только те, которые, во-первых, прямо и непосредственно причастны к формированию, существованию и гарантированию конституционных прав, свобод и обязанностей личности, как абстрактного представителя конкретного общества в целом, а во-вторых, защищенных не только внутригосударственной системой гарантий, но и международной правозащитной системой. С этих позиций систему основных принципов конституционного статуса личности будут образовывать такие его начала, как принцип гуманизма; принцип свободы; принцип равенства; принцип ответственности. Важнейшими доводами в пользу предложенной системы основных принципов конститу-

ционного статуса личности С.В. Лаврентьев называет следующие обстоятельства: а) они всегда первичны по отношению к другим принципам основ правового положения личности; б) в поле действия указанных принципов находятся все общественные отношения, касающиеся конституционного статуса личности; в) они относятся к всеобщим и универсальным принципам прав человека; г) без любого из этих принципов невозможно существование конституционного статуса личности как целостного правового явления [8, с. 8].

Н.В. Витрук, разделяя понятия правового положения и правового статуса и рассматривая их в соотношении целого и части, соответственно разделяет все принципы на 2 группы: 1) общие принципы, распространяющие свое действие на правовое положение в целом, на все его элементы, взятые в единстве и во взаимодействии, и 2) специальные (частные) принципы, действующие в отношении отдельных элементов правового положения личности - правового статуса, его юридических гарантий, гражданства и правосубъектности личности, взятые как в статике, так и в динамике. При этом сам Н.В. Витрук делает оговорку, что отдельные общие принципы, по их внешнему выражению относящиеся к правам и свободам граждан, в действительности распространяются и на права, опосредующие гражданство, правосубъектность, юридические гарантии прав и свобод граждан. Поэтому многие принципы в равной мере могут быть отнесены как к правовому положению личности в целом, так и к ее правовому статусу, а, следовательно, отнесение принципа к числу общих или частных, специальных носит весьма условный характер.

К общим принципам право-

вого положения личности Н.В. Витрук относит принципы уважения достоинства личности, признания человека, его прав и свобод высшей ценностью, равенства всех перед законом и судом, признания, соблюдения и защиты общепризнанных прав и свобод человека и гражданина. Ко второй группе относятся следующие принципы: полнота прав и свобод и равенство обязанностей граждан; непосредственное действие прав и свобод человека и гражданина; допустимость ограничения прав и свобод человека и гражданина лишь в целях и случаях, установленных Конституцией; запрет злоупотребления правами и свободами; гарантированность государственной, в том числе судебной, защиты прав и свобод человека; признание за каждым, находящимся под юрисдикцией государства, права защищать свои права и свободы всеми способами, не запрещенными законом; признание международно-правовой защиты прав и свобод человека и гражданина.

Утверждая, что осуществление принципов правового статуса личности требует соответствующего законодательного обеспечения, участия государства в их гарантировании и защите С.В. Бабенко к числу основных принципов правового статуса личности предлагает следующие: демократизм как принцип правового статуса и одновременно как сущностное свойство основных прав и свобод человека и гражданина; верховенство Конституции страны; признание прав и свобод человека и гражданина согласно общепризнанным принципам и нормам международного права; конституционность основных прав и свобод, то есть соответствие их смыслу, содержанию, принципам и нормам Конституции; неотчуждаемость основных прав человека; действие прав и

свобод человека и гражданина лишь в пределах, не нарушающих прав и свобод других лиц; неограниченность действия отдельных видов прав (например, права на жизнь, на неприкосновенность частной жизни, личную и семейную тайну, защиту своей чести и достоинств и др.); возможность ограничения прав и свобод человека и гражданина лишь в той мере, в какой это необходимо в целях защиты основ конституционного строя, нравственности, здоровья, прав и законных интересов других лиц, обеспечения обороны страны и безопасности государства; равенство человека и гражданина перед законом и судом с государственным гарантированием равенства прав и свобод человека и гражданина независимо от пола, расы, национальности, языка, происхождения, имущественного должностного положения, места жительства, отношения к религии, убеждений, принадлежности к общественным объединениям, а также других обстоятельств; с запрещением любых форм ограничения прав граждан по признакам социальной, расовой, национальной, языковой или религиозной принадлежности; с равными правами и свободами, а также равными возможностями для их реализации мужчины и женщины [3, с. 19-20].

Продемонстрируем закрепление принципов правового статуса личности на примере положений Конституции Республики Молдова. Для их характеристики особое значение имеют положения Раздела I «Основные принципы» и Раздела II «Основные права, свободы и обязанности» Конституции Республики Молдова, в которых закреплены основы конституционного строя и правового статуса личности.

Ч.(3) ст. 1 Конституции Молдовы закрепляет, что Республика Молдова - демократическое

правовое государство, в котором достоинство человека, его права и свободы, свободное развитие человеческой личности, справедливость и политический плюрализм являются высшими ценностями и гарантируются. Данное положение Конституции РМ представляет собой конституционный принцип правового положения личности и характеризует основу конституционного строя Молдовы как демократического правового государств. Это всеохватывающий универсальный принцип, который получает свое раскрытие через содержание всех других принципов, характеризующих взаимосвязи личности, гражданского общества и правового государства. Конституционная целевая установка о человеке, его правах и свободах как высшей ценности определяет смысл и содержание законов, деятельность законодательных, исполнительных органов, судебной и иной правоприменительной практики. Указанный принцип налагает на государство конституционную обязанность по уважению и защите личности (ст. 16 Конституции РМ), что, по мнению К. Гурин, «укрепляет положение человека в свете охраняемых государством ценностей» [1, с. 86].

Уважение человеческого достоинства является одним из основных принципов правового статуса, который находит свое закрепление в конституциях современных государств. Целям защиты достоинства человека служат конституционные положения, обеспечивающие уважение и охрану интимной, семейной и частной жизни (ст. 28 Конституции Молдовы), гарантированность права на жизнь, физическую и психическую неприкосновенность (ч.(1) ст. 24 Конституции РМ), запрет пыток, жестокого, бесчеловечного либо унижающего достоинство нака-

зания или обращения (ч.(2) ст. 24 Конституции РМ).

Еще один важный принцип правового статуса - равенство всех перед законом и судом. Ч.(2) ст. 16 Конституции Республики Молдова закрепляет, что все граждане Республики Молдова равны перед законом и властями независимо от расы, национальности, этнического происхождения, языка, религии, пола, взглядов, политической принадлежности, имущественного положения или социального происхождения. Corneliu Gurin предлагает разделить рассматриваемые положения на две части: 1) равенство граждан перед законом и органами публичной власти; 2) запрет на дискриминацию по указанным критериям [1, с. 86].

Положения ч. (2) ст. 16 Конституции Республики Молдова соответствуют ст. 7 Всеобщей декларации прав человека, провозгласившей, что все люди равны перед законом и имеют право, без всякого различия, на равную защиту законом. Юридическое (формальное) равенство всех перед законом по своему содержанию означает, во-первых, равенство прав и свобод человека и гражданина (равноправие), во-вторых, равенство юридических обязанностей граждан и других лиц, в-третьих, равные основания юридической ответственности за нарушения закона, в-четвертых, равенство перед судом (равное правосудие для всех). Юридическое равенство становится более реальным, действенным, если оно подкрепляется социальным равенством, т.е. равенством социальных возможностей. Поэтому мало провозгласить юридическое равенство, важно постоянно заботиться о возможности всех осуществить равенство реально на практике в силу выравнивания социального статуса людей, их возможностей.

Принцип равенства тесно

связан и логически согласуется с конституционным положением, согласно которому каждый человек имеет право на признание его правосубъектности (ст. 23 Конституции РМ). Принцип равенства правосубъектности означает, что каждый имеет возможность быть субъектом права, вступать в правовые отношения, приобретать для себя субъективные права и юридические обязанности. А. Смокинэ отмечает: «Право на признание правосубъектности означает признание существования индивида. Помимо духовного и физического существования человек должен быть признан юридически. Без этого права индивид не существует как правовой субъект и не может обладать другими правами, включая право на жизнь» [1, с. 111].

Важным принципом правового положения личности, нашедшим свое закрепление в Конституции Молдовы, является принцип недопустимости ограничения прав и свобод. Согласно ст. 54 Конституции в Республике Молдова не могут быть приняты законы, запрещающие или умаляющие права и основные свободы человека и гражданина. Осуществление прав и свобод не подлежит никаким ограничениям, кроме тех, которые предусмотрены законом, соответствуют общепризнанным нормам международного права и необходимы в интересах национальной безопасности, территориальной целостности, экономического благосостояния страны, общественного порядка, в целях предотвращения массовых беспорядков и преступлений, защиты прав, свобод и достоинства других лиц, предотвращения разглашения информации, полученной конфиденциально, или обеспечения авторитета и беспристрастности правосудия. При этом, ограничение должно соответствовать обстоятельству,

вызвавшему его, и не может затрагивать существование самого права или свободы. В то же время, не допускается ограничение ряда прав, в частности, предусмотренных в статьях 20-24 Конституции Республики Молдова.

Как видим, ограничение прав и свобод человека и гражданина допустимо только в целях, установленных Конституцией. Это объясняется необходимостью исключения неоправданных ограничений, произвола, возможного злоупотребления со стороны государственных властей и должностных лиц. Ограничения прав и свобод не должны быть чрезмерными, не соответствующими конкретной ситуации и той цели, которая определена Конституцией.

Исследуя конституционные основы ограничения прав личности в Республике Молдова, профессор А. Смокинэ отмечает: «Без ограничений права человека не могут быть реализованы на практике и останутся лишь красивой декларацией... Естественная свобода является изначальным и абсолютным явлением, которым наделен человек от рождения и которое заканчивается вместе с его смертью. Вместе с тем, она приобретает ограниченный характер вследствие того, что индивид проживает в обществе подобных ему существ, где их потребности и интересы разнятся, порой заходя в глубокие противоречия» [14, с. 304].

Исследуя природу ограничительных норм и их влияние на эффективность права, доктор юридических наук Р. Греку отмечает, что «следует использовать правоохранительный потенциал юридических норм ограничительного характера, направленных на регламентирование негативных обязательств государства по соблюдению прав человека» [7, с. 133].

На возможность ограничения прав и свобод человека

при определенных основаниях указывают ст. 29 Всеобщей декларации прав человека, ст. 4 Международного пакта о гражданских и политических правах, например, в условиях официально объявленного чрезвычайного положения (в случаях эпидемий, межнациональных конфликтов, стихийных бедствий, массовых беспорядков и др.).

Таким образом, Конституция Республики Молдова утверждает основные принципы правового статуса личности как основополагающие, фундаментальные начала определения положения человека в обществе и государстве. Однако в теоретико-правовой науке, международно-правовых актах, конституциях современных государств находят свое выражение и другие общепризнанные принципы.

К таким принципам относится принцип неотчуждаемости прав и свобод. Неотчуждаемые права человека являются формой выражения личной свободы, которая изначально принадлежит человеку от рождения, в силу его природного существа, а не дана ему какой-то внешней властью. Неотчуждаемость как свойство основных прав человека имеет уже не только природное, но и правовое содержание и поэтому распространяется не только на естественные, но и на другие основные права человека [15, с. 158]. «Без реализации всех принадлежащих человеку основных неотчуждаемых прав, - отмечает К.К. Гасанов - невозможна полноценная жизнедеятельность индивида. Не признавая неотчуждаемости основных прав, произвольно ограничивая их, препятствуя осуществлению, любое государство действует противоправно» [6, с. 135].

По мнению Л.А. Нудненко неотчуждаемый характер основных прав и свобод личности означает следующее:

– человек и его неотъемлемые права признаются абсолютной ценностью, а интересы государства - относительной;

– государство в лице своих органов и должностных лиц не может ни отнять, ни ограничить основные права и свободы человека и гражданина, а временные отдельные ограничения прав и свобод с указанием пределов и срока их действия возможны только в исключительных случаях для обеспечения безопасности граждан и защиты конституционного строя и только в соответствии с законом, при том, что определенные права и свободы не подлежат ограничению ни при каких обстоятельствах;

– человек не может отказаться или передать другим лицам принадлежащие ему основные права и свободы [11, с. 39].

Исследуя содержание неотчуждаемости основных прав человека, К.К. Гасанов отмечает: «Неотчуждаемость основных прав - это отсутствие у кого бы то ни было права лишать человека основных возможностей жизнедеятельности, вытекающих из его индивидуальной природы; это такое состояние основного права человека, которое характеризуется ненарушимостью его сущности и абсолютного значения личности, гарантированностью процессов реализации права и правовой защиты человека» [6, с. 10].

Принцип неотчуждаемости прав человек тесно связан с недопустимостью их ограничения. Ограничение прав и свобод возможно в отдельных исключительных случаях, прямо предусмотренных законодательством, количество которых в последнее время возрастает. Такое расширение возможностей ограничения прав, по мнению отдельных авторов, объясняется мотивами социальной солидарности. По мнению И.А. Алебастровой,

принцип неотчуждаемости не стоит абсолютизировать и трактовать буквально, исходя из того, что основной его функцией является не допустить произвольных (но вовсе не каких бы то ни было) ограничений свободы личности [2, с. 93-96].

Принцип неотчуждаемости прав и свобод человека имеет международно-правовое признание и закреплен в международных актах о правах человека. Так, Всеобщая декларация прав человека в преамбуле определяет, что признание неотъемлемых прав всех членов человеческой семьи является основой свободы, справедливости и всеобщего мира.

В конституциях современных государств содержание принципа неотчуждаемости основных прав и свобод человека раскрывается в положениях о признании прав и свобод в качестве высшей ценности общества и государства, гарантированности прав и свобод, соответствии их общепризнанным принципам и нормам международного права, осуществлении без ущерба правам и свободам других лиц, недопустимости нарушения или ограничения.

Выводы. Исследовав принципы правового статуса личности как структурный элемент его юридической конструкции, необходимо отметить следующее. Принципы правового статуса личности следует рассматривать как один из дополнительных, «спутниковых» элементов правового статуса личности, так как они составляют теоретико-методологический и правовой стержень, основу юридических параметров личности, цементируют, объединяют в одно целое комплекс структурных элементов правового статуса личности, дают философско-идеологическое его обоснование.

К основным принципам следует отнести принципы уважения достоинства личности, признания человека, его прав и свобод высшей ценностью, равенства всех перед законом и судом, недопустимости ограничения прав и свобод, неотчуждаемости. Думается, что при характеристике правового статуса личности все указанные принципы должны рассматриваться в совокупности, образуя целостную систему основополагающих начал и идей, которые ложатся в основу понимания социально-правового измерения личности. Однако, на наш взгляд, первостепенное значение имеют те принципы, которые закреплены в Конституции государства в соответствии с положениями международных актов и отражают основы общего (конституционного) правового статуса. Эти принципы, в свою очередь, будут конкретизироваться и дополняться теми, которые закрепляются в отраслевом законодательстве и определяют специальный и индивидуальный статусы человека.

С учетом основополагающего значения принципа неотчуждаемости прав человека представляется обоснованным его самостоятельное закрепление в конституционных нормах. Комплексный анализ положений Конституции Република Молдова (ст.ст. 1, 7, 15, 16, 54, 142) показывает, что отдельные элементы принципа неотчуждаемости прав человека получают свое нормативное оформление. На наш взгляд, необходимо дополнить ст. 15 Конституции Републики Молдова частью (2) следующего содержания: «Основные права и свободы человека носят неотчуждаемый характер». Соответственно, само название статьи 15 Конституции Републики Молдова обозначить следующим образом: «Универсальность и неотчуждаемость».

Список использованной литературы

1. Constituția Republicii Moldova: comentariu/ coord. de proiect: Klaus Sollfrank; red.: Nina Pârțac, Lucia Țurcanu – Ch.: Arc, 2012 (Tipogr. «Europress»). 576 с.
2. Алебастрова И.А. Конституционный принцип неотчуждаемости прав человека и их ограничения: проблемы совместимости. В: Государство и право, 2015, №3, с.93-96
3. Бабенко С.В. Правовой статус личности в правовом государстве: вопросы теории: автореферат ... канд. юрид. наук. Краснодар, 2008. 31 с.
4. Витрук Н.В. Общая теория правового положения личности. 448 с.
5. Воеводин Л. Д. Юридический статус личности в России. М., 1997. 304 с.
6. Гасанов К.К. Содержание неотчуждаемости основных прав человека. В: Вестник Московского университета МВД России, 2012, № 6, с. 8-10.
7. Греку Р. О влиянии ограничительных норм на эффективность права в переходном обществе. В: Юридическая техника, 2018, № 12, с. 132-134.
8. Лаврентьев С.В. Основные принципы конституционного статуса личности (теоретико-конституционный анализ). Автореферат ... канд. юрид. наук. Волгоград, 2005. 28 с.
9. Невинский В. В. Юридическая конструкция правового положения человека и гражданина в Российской Федерации. В: Личность и государство на рубеже веков : сб. науч. статей. Барнаул, 2000, с. 17 - 38.
10. Ниматулаева Р.А. К вопросу о структуре конституционно-правового статуса личности. В: Конституционное и муниципальное право, 2017, №8, с.8 - 11.
11. Нудненко Л.А. Конституционные права и свободы личности в России. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2009. 456 с.
12. Права человека / отв. ред. Е. А. Лукашева. Москва, 1999. 573 с.
13. Прудников Т.А., Егоров С.А. Конституционно-правовой ста-

тус личности и его основные принципы. В: Вестник экономической безопасности, 2014, №4, с.28-30.

14. Смокинэ А.И., Штирой В.И. Конституционные основы ограничения прав личности в Республике Молдова. В: Наука, образование, культура: Материалы международной научно-практической конференции. 4 февраля 2016 г. Комрат: КГУ, 2016, с. 302-305.

15. Стремоухов А.В. Правовая защита человека: Теоретический аспект: Дис... докт. юрид. наук. СПб., 1996. 423 с.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ ШЕЛЕНГА

Наталья Анатольевна,
докторант Университета
Политических и Экономических
Европейских знаний им.
Константина Стере

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Shelenga Natalya Anatolyevna,
PhD student, University of
political and economic studies
«C. Stere»
shelenga_n@mail.ru

УДК 340.1

ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ КОНЦЕПЦИИ РАЗДЕЛЕНИЯ ВЛАСТЕЙ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ И ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВА

Оксана МАЛЯРЧУК,

аспирант кафедры публичного права

Университета политических и экономических европейских знаний
им. К. Стере

В представленной статье проводится анализ становления концепции разделения властей с точки зрения этапов развития самого государства, государственного механизма. Автор проводит теоретико-правовое исследование разделения властей с момента появления идеи необходимости ограничения государственной власти и до современного периода, указывая на необходимость учета влияния целого ряда факторов исторического, национального, культурного характера. Представленный генезис теории разделения властей позволяет не только проследить и оценить основные этапы становления исследуемой концепции, но и появления тех политико-правовых, организационных проблем, требующих своего решения.

Ключевые слова: концепция, разделение властей, ветви власти, античное государство, феодальное государство, современное государство.

Oksana MALYARCHUK,

doctorand, department of Public Law

University of Political and Economic European Knowledge K. Stere

This article analyzes the formation of the concept of separation of powers from the point of view of the stages of development of the state itself, the state mechanism. The author conducts a theoretical and legal study of the separation of powers from the moment the idea of the need to limit state power appeared until the modern period, indicating the need to take into account the influence of a number of factors of a historical, national, cultural nature. The presented genesis of the theory of separation of powers makes it possible not only to trace and evaluate the main stages in the formation of the studied concept, but also the appearance of those political, legal, and organizational problems that need to be addressed.

Keywords: concept, separation of powers, branches of government, ancient state, feudal state, modern state.

Постановка проблемы. Временем зарождения современных демократий, отличающихся в наши дни экономическим процветанием, высоким уровнем развития человеческого потенциала и богатством возможностей для свободного развития личности, считается время, когда именно такие задачи были ясно сформулированы в качестве основных для государства и как таковые всерьез были перед ним поставлены. Тема, связанная с принципом разделения властей в истории, теории государства и права, конституционном праве является достаточно актуальной на современном этапе, особенно для стран постсоветского пространства государства. Связано это в первую очередь с тем, что в советское время, на протяжении длительного исторического

периода данная тема не находила отражения в отечественной правовой концепции, более того, сам факт разделения властей отрицался как идеологически несоответствующий общей стратегической цели социалистического государства.

Целью и задачей статьи является теоретико-правовой анализ становления и развития концепции разделения властей на разных этапах развития государства в различных странах мира, выявление устойчивых признаков наличия разделения властей и тенденций развития данной теории на современном этапе.

Состояние исследования. Идеи разделения государственной власти связывают с именами англичанина Д. Локка и французом Ш.Л. Монтескье [1, 2]. С тех пор над принципом разделения

государственной власти размышляли многие зарубежные и отечественные государствоведы: Т. Гоббс [3], Ф.Кокошкин [4], Н Коркунов [5] и др. В современной период по данной проблематике в различных контекстах выступали со своими размышлениями такие специалисты как Г. Аворник [6], В. Попа [7], А. Арсени [8], Н. Блажич [9], в Нерсеянц [10] и др. Однако научных работ, специально посвященных принципу разделения государственной власти, явно недостаточно.

Методы и используемые материалы. Использование общенаучных и специальных методов позволило комплексно и системно подойти к исследованию теоретической основы развития, содержания и применения концепции разделения властей, как на

разных исторических этапах, так и в современном государстве.

Использование метода историзма способствовало многоаспектно изучить вопросы зарождения и постепенного развития концепции разделения властей, практики ее применения в различных исторических условиях. Это дало нам возможность осмыслить закономерности сложного и противоречивого пути эволюции доктрины разделения властей, который не отличался плавностью и безошибочностью. Исследование проведено с использованием понятийного аппарата и наработка теории государства и права о сущности и содержании принципа разделения властей и практики его воплощения.

Изложение основного материала. С момента возникновения государства лучшие представители человечества пытались найти наиболее «оптимальное сочетание между необходимостью социального регулирования, властными претензиями государственного аппарата и возможностью свободного развития общества» [11]. Теологи, философы, ученые искали ответ на один из самых сложных вопросов социального бытия: «как примирить природу государственной власти с потребностью свободы личности» [11]. Свообразным ответом на этот вопрос стало создание нескольких научных концепций, впоследствии объединенных в единую теорию о формах осуществления государственной власти и ее политической организации. Такая теория в науке государственного права получила название «теории разделения властей», основу которой составляет идеологическое, научное и практическое содержание принципа разделения властей. Сегодня эта теория сочетает в себе элементы универсальной мировоззренческой доктрины, и практического политико-правового опыта государственного управления.

Теория разделения властей возникла в результате предшествующих ей периодов социально-

политического развития и накопления исторического опыта в организации государственно-правовой жизни и поддержании стабильности в обществе и государстве.

Разделение власти исторически сложилось на самых ранних этапах формирования государства и вылилось в «специализацию власти разных лиц и институтов», где, в итоге, обнаружилось две устойчивые тенденции: «концентрация власти в одних руках или в одном институте и потребность разделить власть, труд и ответственность» [12, с. 5].

В контексте рассмотрения разделения властей следует отметить оригинальность античной интерпретации личности и гражданского общества, понимание особенностей их взаимодействия с государством и отдельными его институтами, поскольку ориентир на общественный интерес и права личности стали опорой и образцом для западноевропейской политической и правовой культуры. Древнегреческие представления о власти сформировались в общем русле мифологических представлений о том, что государство (полис) и законы имеют божественное происхождение и опираются на высшую справедливость. Все категории, входящие в систему ценностей древнегреческой цивилизации, объединяет общий источник возникновения. Таким источником является демократическое устройство первых государственно-полисов и мифологическое представление о божественной природе законов социального общежития, основанных на принципе справедливости. В то время правом признавалось только такое притязание, которое соответствовало понятиям о справедливости. Развитие древнегреческой правовой мысли происходило в контексте поиска естественно-правовой связи полиса-государства и личности на основе принципов справедливости, равенства и гражданской свободы. Идеи тонкой связи справедливости, полиса и закона

высказал в своих поэмах «Теогония» и «Труды и дни» Гесиод, затем в качестве отражения космического порядка и божественного разума трактовал полис и его законы Гераклит. С точки зрения Солон «параметрами политики» были: закон, право и сила.

Огромный вклад в разработку политико-правовых принципов античного мира внес Аристотель, с именем которого связано возникновение политической науки. В контексте разделения властей Аристотель в «Политике» писал, что в любом государстве имеется три элемента: законосовещательный орган, магистратуры и судебные органы [13, с. 117].

Полибий наилучшим считал такое устройство государства, где власть поделена между консулом, сенатом и народным собранием, которые должны одновременно и поддерживать и сдерживать от злоупотреблений друг друга [14, с. 19].

На смену античному полису и империи с республиканскими институтами власти приходит средневековое мировоззрение, основанное на системе вассалитета-сюзеренитета и принципах христианской морали. Именно в это время складывается классическое государство, которое отделяется от общества и приобретает признаки самостоятельного социального института. Стоит обратить внимание, что в эпоху средневековья создаются основы современной государственности, возникает само понятие «государственный аппарат», смыслом которого становится четкая государственно-властная иерархия специальных органов управления. Концепция божественного происхождения власти едва ли совмещалась принципами разделения властей. Ф. Аквинский, яркий последователь Аристотеля и Платона, в своих работах «О правлении властителей», «Сумма теологии» писал, что государство должно стоять на страже внешней нравственности личности, а церковь - внутреннего его мира. Разделение властей он

усматривал между церковью и монархом, а монархию - высшей формой проявления власти [13, с. 22]. Близко подошел к вопросу о необходимости разделения властей М. Падуанский, который отграничил законодательную и исполнительную власть. Народ олицетворяет, по его мнению, «законодательную функцию, формирует и осуществляет контроль над правительственными органами. Правительство занимается исполнением закона и на основе закона. Наряду с этими функциями Правительство осуществляет правосудие и должно быть подотчетно народу» [12, с. 12].

Важнейшим этапом, подготовившим все основные идейные, теоретические духовные предпосылки для дальнейшей разработки концепции разделения властей, стала Реформация. Первый шаг был сделан М. Лютером, который в своей борьбе католицизмом отверг право не только отцов церкви, но самой церкви стоять над Библией. Дальше Лютера пошел Ж. Кальвин со своим учением об изначальном предопределении одних вечной гибели, других вечному блаженству. Хотя сам Кальвин об этом прямо и не говорил, логика его доктрины вела к формированию совершенно иной картины мира. Всемогущий, всеведущий Господь, до сотворения мира предопределивший не только спасение одних, гибель других, но весь дальнейший ход истории, но постоянно направляет его своей волей. Такая картина мира подразумевает наличие своего рода закона, механизма. Так, сущность взаимоотношений человека и государства в период Реформации сосредоточилось в понятии «государство-механизм», которое можно изучать и совершенствовать, существенно отличались от государства и общества, вырастающих на почве обычаев, уходящих корнями в историческую глубину, отвергающих попытки радикального изменения.

Первый шаг на пути конструирования рационалистической

модели государственного устройства был сделан представителем английского Просвещения, заложившими фундамент той государственно-правовой концепции, частью которой является концепция разделения властей. Одной из первых деклараций нового порядка стала работа Т. Гоббса «Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского» [3]. Несмотря на такую достаточно традиционную для того времени интерпретацию государственной власти, было сделано главное: во-первых, была проведена аналогия между государством и чудовищем (совершенно не важно, что в толковании Гоббса данная аналогия имела более положительный, нежели отрицательный смысл), во-вторых, прозвучала мысль о договорной природе государственной власти.

Однако, как основополагающий принцип составного учения о демократическом государстве принцип разделения властей был сформулирован Д. Локком и развит впоследствии Ш. Монтескье. При этом теоретическая база была подготовлена всем объективным ходом истории, а толчком к её оформлению послужили буржуазные революции в Англии в 1640-1648 гг. и во Франции в 1789-1794 гг. Компромисс между дворянством и буржуазией, о котором речь шла в предыдущем параграфе, стал важнейшей предпосылкой появления концепции, сформулированной Дж. Локком. С самого начала Дж. Локк решительно порвал исходившую от Т. Гоббса традицию отношения к монархии. Он прямо и недвусмысленно отверг ее: «...абсолютная монархия, которую некоторые считают единственной формой правления мире, на самом деле несовместима с гражданским обществом и, следовательно, не может быть формой гражданского правления». [14, с. 312]. «Локк был сторонником решительного перевода средневековой монархии на современные рельсы, он не боялся разрыва изжившей себя

традиции» [16, с. 43]. Описанная Локком система, в которую входили законодательная, исполнительная судебная власти, в немалой степени напоминает систему, если не динамического, то хотя бы статического равновесия.

Монтескье широко известен как автор классической триады властей, предотвращающих деспотию и узурпацию власти. Разделение властей, по мнению великого французского мыслителя, не является, и не может являться, результатом субъективных действий, а глубокого знания «природы вещей». Действительно, полномочия законодательной власти неприемлемы для передачи исполнительной власти и наоборот. Так же, как и ни одна из этих властей не подходит для принятия и использования полномочий судебной власти, которые, в свою очередь, не должны участвовать в законодательной или исполнительной деятельности. Он считал, что «полицентричность власти проявляется в разделении субъектов, которые ее выражают» [17, с. 78], т.е. в разнообразии высших органов власти. Сначала, в преддверии рассуждений о балансе властей, Монтескье была сформулирована идея, согласно которой свобода заключается в том, чтобы зависеть только от законов.

Монтескье верит, что политическая свобода в отношении государственного строя возможна путем проведения разделения властей, а в отношении индивида возможна посредством установления билля о правах, защищаемого стабильным правопорядком, который был установлен благодаря разделению властей. Монтескье был первым, кто выдвинул идею о необходимости дополнить принцип разделения властей системой сдержек и противовесов. Французский мыслитель не ограничился этим, а предложил конкретные механизмы сдерживания и контроля.

Руссо критиковал ряд положений Ш. Монтескье и саму формулу «разделение властей», не смотря на то, что первая Конституция

Франции прямо закрепляла, что «общество, в котором не обеспечено пользование правами и не проведено разделение властей, не имеет конституции» [18, с. 132]. Теоретическую позицию Руссо по этой проблеме характеризуют два принципиальных положения: разные проявления верховной власти вытекают из единого суверенитета государства; разделение властей есть не что иное как разделение функций государства.

Выводы. В результате проведенного анализа историко-правовых истоков появления и эволюции теории разделения властей, научных источников, были сформулированы некоторые выводы.

Итак, феномен концепции разделения властей прошел сложный путь исторического развития и в своем современном состоянии представляет итог взаимодействия различных правовых и политических оснований, результат воздействия на формирование правовой модели общемировой политической и правовой мысли.

Теория разделения властей возникла в результате предшествующих ей периодов социально-политического развития и накопления исторического опыта в организации государственно-правовой жизни и поддержании стабильности в обществе и государстве. Именно в историко-теоретической привязке возможно раскрыть содержание концепции разделения властей в конкретном государстве, ее практический смысл и государственное назначение. Без учета и анализа социального фона весьма затруднительно понять не только генезис, но и назначение теории разделения властей, заложенный в ней потенциал.

Как и другие политико-правовые теории, концепция разделения властей находит свои зачатки во взглядах мыслителей античности. Уникальная полити-

ческая и правовая культура Древней Греции стала той платформой, на которой сформировались основные ценности и категории современной цивилизации. Важный вклад в возникновение идей разделения властей внесли Аристотель, Полибий, Платон.

При всей значимости эпохи средневековья следует все же признать, яркими представителями которой были Ф Аквинский, М. Падуанский, что более важным этапом, подготовившим основные идейные, теоретические и духовные предпосылки для дальнейшей разработки и модернизации концепции разделения властей, стали Реформация и Просвещение.

Цельное оформление теории разделения властей получает в период, предшествующий эпохе великих буржуазных революций в Европе, прежде всего в Англии и Франции. Указанный период совпадает со становлением общей теории правового государства, что подтверждает тезис о неразрывном единстве правового государства и разделения властей. Классическая теория разделения властей была разработана Ш. Монтескье, развита Д. Локком. Учение Монтескье о разделении властей на законодательную, исполнительную и судебную было сформулировано применительно к социально-историческим условиям постфеодальной Франции.

Список использованной литературы

1. Avornic Gh. *Tratat de teoria generală a statului și dreptului*. Chișinău, 2016, vol.1. 577 p.
2. Popa V. *Autoritățile publice ale Republicii Moldova. Compendiu privind structura, organizarea și funcționarea lor*. Chișinău: TISH, 2004. 255 p.
3. Arseni A. *Legitimitatea puterii de stat. Principiul edificator al statului de drept și democratic contemporan*. Chișinău: CEP USM, 2015. 420 p.
4. Блажич Н. И. *Модели разделения властей в правовом государстве*: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 2004. 173 с.

5. Нерсесянц В.С. *Проблемы общей теории права и государства*, М., Норма, 2006. 832 с.

6. Кокошкин Ф.Ф. *Русское государственное право в связи с основными началами общего государственного права*. М., 1908. 155 с.

7. Коркунов Н.М. *Русское государственное право. Т. 1. Введение и общая часть*. СПб.: Тип. М. М. Стасюлевича, 1893. 402 с.

8. Локк Дж. *Два трактата о правлении*. Соч.: в 3 т. Т. 3. М., 1988. 668 с.

9. Гоббс Т. *Левифан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского*: Пер. с англ. М.: Мысль, 1991. Т. 2. 731 с.

10. Монтескье Ш. *О духе законов* // Избр. произведения. М., 1955. 803 с.

11. Гарашко А. Ю. *Влияние трансформации системы источников права на развитие теории разделения властей*. В: Новый юридический вестник. - 2017. - №1. - С. 1-4. - URL <https://moluch.ru/th/9/archive/66/2147/> (дата обращения: 08.10.2019).

12. Барнашов А.М. *Теория разделения властей: становление, развитие, применение*. Томск, 2008. 354 с.

13. *Антология мировой политической мысли*: В 5 т. М.: Мысль, 2000. 832 с.

14. Хафизов А.А. *Разделение властей в унитарном и федеративном государстве: историко-правовое исследование*. Диссертация на соискание уч. степени к.ю.н. Казань, 2014. file:///D:/%D0%97%D0%B8%D1%81%D1%81....pdf. 187 с.

15. Локк Дж. *Сочинения*: В 3 т. М.: Мысль, 1988. Т. 3. 668 с.

16. Косов Р.В. *Теория разделения властей*: Учеб. пособие. Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2005. 80 с.

17. Монтескье Ш. *О духе законов* // Избр. произведения. М., 1955. 803 с.

18. Руссо Ж.Ж. *Об общественном договоре или принципы политического права*. Избранное. М., 1985. 416 с.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ МАЛЯРЧУК

Оксана Анатольевна,
аспирант кафедры публичного права
Университета экономических и
политических знаний им. К. Стере,
г. Кишинев

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR MALYARCHUK

Oksana Anatolyevna,
doctorand of the Department of Public
Law of the University of Economic
and Political Knowledge K. Stere,
Chisinau
oxmalyarchuk@mail.ru